

Jaarverslag 2009 Land- en tuinbouwer als voedselproducent

Vlaamse overheid Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Land- en tuinbouwer als voedselproducent

Jaarverslag 2009

Vlaamse overheid - Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Voorwoord

Beste lezer,

Zelfs in deze tumultueuze tijden is er alvast één zekerheid en die is dat wij u zoals elk jaar ons jaarverslag aanbieden. U vindt er zoals steeds een overzicht van onze activiteiten en realisaties van het afgelopen werkjaar.

Toch kunnen we u met trots een aantal nieuwigheden onthullen. Het meest opvallende is uiteraard het fonkelnieuwe logo waarmee we onze herkenbaarheid willen vergroten. Het is onze bedoeling onze communicatie zo veel mogelijk via dit logo en de bijbehorende huisstijl te voeren zodat u ons voortaan in één oogopslag herkent.

Maar er is meer. Wanneer u verder leest zult u merken dat we ons jaarverslag anders hebben aangepakt. We hebben het dit jaar opgebouwd rond het thema *De land- en tuinbouwer als voedselproducent*, hetzelfde thema dat we gebruikt hebben voor onze stand op Agribex. Toen kregen we veel bijval. Het belang van de land- en tuinbouwer als voedselproducent werd duidelijk geïllustreerd vertrekkende vanuit de primaire sector, via de agrovoeding naar de lokale winkel of supermarkt. In dit jaarverslag worden de processen waarin het beleidsdomein een functie vervult nader bekeken en toegelicht gaande van zaai- en zaadcontrole tot promotie van de eindproducten.

In 1957 werd in artikel 39 van het verdrag van de EEG de basis gelegd voor het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Dat had als doelstelling "de landbouwproductiviteit verhogen om de consumenten van genoeg en betaalbaar voedsel te voorzien, een redelijk landbouwinkomen verzekeren en de markten stabiliseren". Deze doelstelling is nog steeds ingeschreven in het huidige verdrag en blijft tot op de dag van vandaag de basis waarop we bouwen met het GLB, hoewel de invulling in de loop der jaren wel gewijzigd is.

Landbouw als voedselproducent is zeker ook vandaag een thema dat hoog op de agenda staat. Op de wereldtop voor voedselzekerheid in november 2009 werd duidelijk gesteld dat tegen 2050 de wereldbevolking sterk zal stijgen, met naar schatting 34%, tot 9.1 miljard inwoners. Voor Europa wordt in de komende decennia eerder een lichte afname van de bevolking voorspeld, maar verwacht wordt dat wij in toenemende mate een voedselleverancier zullen worden voor andere delen van de wereld. Dat zal gepaard moeten gaan met een verhoging van onze productiviteit, met verdere innovatie op het vlak van technieken en materialen en met een voortzetting van het fundamenteel landbouwonderzoek. Het spreekt vanzelf dat we ook oog moeten hebben voor andere functies van de landbouw en dat we moeten blijven streven naar de meest duurzame wijze van productie.

Ik wens u alvast veel leesgenot. Mocht u er niet genoeg van krijgen, dan verwijzen we u ook graag door naar onze website www.vlaanderen.be/landbouw.

Veel leesplezier!

Patricia De Clercq
Woordvoerder

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
-----------	---

Het Gemeenschappelijk Landbouw- en Visserijbeleid als kader voor de voedselproductie	13
--	----

1 Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor een concurrentiële en duurzame land- en tuinbouw en de Vlaamse vertaling ervan	14
1.1 Markante ontwikkelingen in 2009	14
1.1.1 Toepassing van de Health Check-beslissingen	14
1.1.2 Vereenvoudiging van de regelgeving	14
1.1.3 Risico- en crisisbeheer	15
1.1.4 Bedrijfsadviesstelsel (BAS)	15
1.1.5 Keuzevrijheid van de consument vrijwaren (GGO - niet-GGO)	16
1.1.6 Staatssteun	16
1.1.7 Schoolfruit	16
1.2 Nieuwe tendensen in voeding: alternatieve eiwitbronnen voor menselijke consumptie	17
1.3 Voeding heeft een prijs die niet altijd wordt doorgerekend naar de landbouwer	19
1.4 Voorbereiding discussie over het GLB na 2013	20
1.4.1 Verzekeren van een efficiënt en duurzaam productieapparaat	20
1.4.2 Het moderniseren van het markt- en prijsbeleid	22

2	Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) voor een duurzame exploitatie van de levende aquatische rijkdommen en de Vlaamse vertaling ervan	23
2.1	Uitvoering operationeel programma	23
2.2	Groenboek GVB	24
2.3	Operationalisering IUU-regeling	26
3	Onderzoek en vorming als motor voor de praktijk	27
3.1	De referentietaken van het Instituut voor Landbouw en Visserijonderzoek (ILVO)	27
3.2	Praktijkcentra	30
3.3	Sturing van het onderzoek: IWT-projecten	31
3.4	Financiering demoprojecten	31
3.5	Bedrijfsleiding	33

Voedselproductie 37

1	Wat eet de Vlaming?	38
2	Water	39
2.1	Voorlichting	39
2.1.1	Recirculatie van water	39
2.1.2	Opvang van hemelwater	40
2.1.3	Waterbesparingstechnieken	40
2.1.4	Zuivering van water op landbouwbedrijven	41
2.2	Steun	43
2.2.1	Investeringssteun voor het hergebruik van water	43

3	Aardappelen	44
3.1	Cijfers	44
3.2	Voorlichting	44
3.3	Controle pootgoed	45
3.4	Promotie	46
4	Granen	47
4.1	Cijfers	47
4.2	Voorlichting	47
4.2.1	Demonstratieproeven	47
4.2.2	Studiedagen	47
4.2.3	Publicaties	47
4.3	Controle zaaizaad	48
4.4	Promotie	49
5	Groenten	50
5.1	Cijfers	50
5.2	Voorlichting	50
5.2.1	Demoproject: Energiezuinig telen van bladgewassen	50
5.2.2	Demoproject: Maximale energiebesparing in vruchtgroenten: vergelijking en optimalisatie van energiebesparende maatregelen	51
5.3	Onderzoek	52
5.3.1	Milieuscenario's voor de glastuinbouw 2030	52
5.3.2	Veredeling van groenten	53
5.3.2.1	Selder	53
5.3.2.2	Peterselie	54
5.3.2.3	Prei	54
5.4	Steun	55
5.4.1	Investeringssteun voor wkk en hernieuwbare energie	55
5.4.2	Omkaderingssteun	56
5.5	Promotie	57

6 Fruit	58
6.1 Cijfers	58
6.2 Vorming	58
6.3 Controle teeltmateriaal	59
6.4 Steun	61
6.4.1 Schoolfruit	61
6.4.2 Investeringssteun voor (hoogstammige) fruitbomen	61
6.5 Promotie	62
7 Vlees	63
7.1 Cijfers	63
7.2 Voorlichting	64
7.2.1 Dierlijke productie	64
7.2.2 Dierenwelzijn	64
7.3 Kwaliteitsregelingen	65
7.3.1 Karkasclassificatie	65
7.3.2 Indeling van geslachte volwassen runderen	65
7.3.3 Indeling van geslachte varkens	66
7.3.4 Houderijsystemen van braadkippen	67
7.4 Onderzoek	68
7.4.1 Functionele diervoeding	68
7.4.2 Pigs2win	69
7.5 Steun	71
7.5.1 Premie voor zoogkoeien	71
7.5.2 Slachtpremie voor kalveren	72
7.6 Promotie	72

8 Vis	73
8.1 Cijfers	73
8.1.1 Vlootbeheer	73
8.1.2 Quotabeleid	73
8.1.3 Aanvoer en besomming	73
8.2 Duurzaamheid	73
8.3 Onderzoek	75
8.4 Promotie	76
9 Melk	77
9.1 Cijfers	77
9.2 Voorlichting	77
9.2.1 Studiedagen	77
9.2.2 Publicaties	77
9.2.3 Demoprojecten	78
9.3 Kwaliteitsregelingen	79
9.4 Onderzoek en kwaliteitscontrole	80
9.4.1 Onderzoek naar zuivel	80
9.4.2 Melkveecafé: samen grenzen verleggen	81
9.5 Steun	84
9.5.1 Beheer van de melkquota en de heffing	84
9.5.2 Beheer van de schoolmelksubsidies	85
9.6 Promotie	85
10 Biologische landbouw	86
10.1 Biologische landbouw in Vlaanderen	86
10.2 Onderzoek: Netwerk Onderzoek Biologische Landbouw & voeding (NOBL)	88
10.3 Promotie	89

11	Andere gewassen: suikerbieten, maïs en alternatieven voor soja	90
11.1	Suikerbieten	90
11.2	Maïs	91
11.3	Inheemse eiwitrijke gewassen als alternatief voor soja	92
11.4	Rassenonderzoek groenvoedergewassen	92
11.5	Controle graszaad: labo-onderzoek en certificering	92
12	Onderzoek naar GGO's	95

Agrovoeding en thuisverwerking 97

1	Agrovoeding	98
2	Thuisverwerking, hoeve- en streekproducten	100
2.1	Cijfers	100
2.2	Kwaliteitsregelingen	100
2.2.1	Hoeve- en streekproducten	100
2.2.2	Europese kwaliteitsregelingen: BOB, BGA, GTS	101
2.3	Onderzoek	101
2.4	Investeringssteun voor thuisverwerking tot hoeve- en streekproducten	101
2.5	Promotie	102

Voedselimport en -export	105
--------------------------	-----

1 Vlaanderen als voedselexporteur	106
-----------------------------------	-----

2 Promotie in het buitenland	108
------------------------------	-----

3 De impact van ingevoerd voedsel uit de ontwikkelingslanden	109
--	-----

Lijst met afkortingen	110
-----------------------	-----

Colofon	112
---------	-----

Het Gemeenschappelijk Landbouw- en Visserijbeleid als kader voor de voedselproductie

1 Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor een concurrentiële en duurzame land- en tuinbouw en de Vlaamse vertaling ervan

1.1 Markante ontwikkelingen in 2009

1.1.1 Toepassing van de Health Check-beslissingen

In november 2008 besliste de EU-Landbouwraad over de hervorming van het landbouwbeleid in het kader van de Gezondheidsbalans van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) (de Health Check). Die hervorming was van toepassing vanaf 1 januari 2009.

De belangrijkste beslissingen waren gericht op het vereenvoudigen en flexibeler maken van de regelgeving, op het verder loskoppelen van productgebonden steun en de integratie van die bedragen in de bedrijfstoelag, op het geleidelijk verhogen van de melkquota en op de aanpassing van de positieve vetcorrectie-coëfficiënt waardoor onze landbouwers netto meer melk kunnen leveren binnen hetzelfde quotum.

Vlaanderen moest in 2009, in samenspraak met de andere gewesten, nog een aantal keuzes maken en aan de Europese Commissie meedelen: Vlaanderen besliste om de zoogkoeienpremie gekoppeld te houden. Bovendien besliste Vlaanderen om de slachtpremie voor kalveren te ontkoppelen vanaf 1 januari 2012 met als referentieperiode 2007-2008. Ook de steun voor eiwithoudende gewassen wordt vanaf die datum ontkoppeld. De areaalbetaling voor noten en de steun voor zaaizaad van vlas en spelt worden ontkoppeld vanaf 1 januari 2010 met als referentieperiodes respectievelijk 2008 en 2003-2008.

In 2010 wil Vlaanderen een bedrag van 2 miljoen euro aan ongebruikte Europese middelen onder artikel 68 inzetten als specifieke steun voor een betere kwaliteit. In dit kader wordt steun toegekend aan landbouwers die zich in 2010 hebben ingeschreven in een erkende voedselkwaliteitsregeling.

Ten slotte worden in het kader van de vereenvoudiging vanaf 2010 geen rechtstreekse betalingen meer uitgekeerd aan landbouwers die in een bepaald kalenderjaar een totaal bedrag aan directe betalingen aanvragen dat lager is dan 100 euro.

1.1.2 Vereenvoudiging van de regelgeving

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) onderging in 2003 een diepgaande hervorming, ook bekend als de Mid Term Review. Deze hervorming wilde een meer duurzame landbouwproductie stimuleren en leidde tot de invoering van het randvoorwaardensysteem in 2005. Het betekent dat de uitbetaling van rechtstreekse steun aan landbouwers gekoppeld wordt aan de naleving van randvoorwaarden. De randvoorwaarden bestaan enerzijds uit beheerseisen die voortvloeien uit een aantal Europese verordeningen en richtlijnen die betrekking hebben op milieu, volksgezondheid, diergezondheid, gezondheid van planten en dierenwelzijn. Anderzijds omvatten de randvoorwaarden ook minimumeisen om landbouwgrond in goede landbouw- en milieuconditie te houden en blijvend grasland te behouden. Als de producent één of meer randvoorwaarden niet naleeft, zal hij minder Europese steun uitbetaald krijgen.

Het randvoorwaardensysteem is een waardevol instrument dat de producent ervan bewuster maakt dat hij zorgzaam moet omspringen met zijn omgeving en het milieu. Het systeem moet wel beheersbaar blijven en de administratieve lasten voor zowel de producent als de overheid moeten binnen aanvaardbare perken blijven.

In 2008 vond een diepgaande evaluatie van het hervormd GLB plaats, de zogenaamde Health Check. Deze evaluatie leidde tot een bijsturing en vereenvoudiging van de Europese regelgeving. Ook na de Health Check bleef de vereenvoudiging van het GLB op de Europese agenda staan. In maart 2009 kwam de Commissie naar buiten met een mededeling waarin zij uitgaande van de al behaalde resultaten het belang van een verdere vereenvoudiging benadrukte. Daarop aansluitend legden verschillende lidstaten tijdens de landbouwraad van april 2009 een document neer met 39 vereenvoudigingsvoorstellen voor de regelgeving. Ook Vlaanderen kon de meeste van deze voorstellen steunen. Na intern en extern overleg en afstemming met het Waalse Gewest, leverde de afdeling Landbouw- en Visserijbeleid een Belgische input bij de bespreking van de voorstellen. De voorstellen hadden niet alleen betrekking op de randvoorwaarden, maar ook op de directe betalingen, het platteland en meer algemene regelingen. De Europese Commissie organiseerde verschillende expertvergaderingen voor nader onderzoek en discussie van de voorstellen. Op 20 november 2009 stelde de Europese Commissie haar eindconclusies hierover voor. Met een aantal voorstellen kon de Europese Commissie akkoord gaan. Ze stelde dan ook een reeks aanpassingen aan de regelgeving voor om het systeem eenvoudiger en doeltreffender te maken, maar zonder afbreuk te doen aan de initiële doelstellingen.

1.1.3 Risico- en crisisbeheer

Klimatologische risico's zoals overvloedige neerslag, langdurige droogte en vorst kunnen heel wat gewasschade veroorzaken. Opbrengstverzekeringen kunnen dan ook bijdragen tot een beter risicobeheer in de land- en tuinbouw. In 2009 heeft de Taskforce Risicobeheer haar werkzaamheden voortgezet. Deze taskforce was in mei 2008 opgestart om de mogelijkheden voor gewasverzekeringen samen met de landbouw- en verzekeringssector te onderzoeken. Op de vergadering van de taskforce van 5 februari 2009 werden verzekeringssystemen uit enkele andere Europese lidstaten toelicht. Tijdens een volgende vergadering op 19 maart 2009 kwam de werking van het landbouwrampenfonds en de schattingscommissies aan bod en werden verschillende mogelijkheden van schadevaststelling besproken.

Daarnaast werd er tijdens overleg met onderzoeksinstituten en andere gebruikers van satellietbeelden nagegaan in hoeverre de vaststelling van gewasschade en weerfenomenen met behulp van remote sensing zou kunnen gebeuren. Dit maakt immers een objectievere en snellere schadevaststelling mogelijk. Ook de uitwerking van een gewasverzekering in Nederland werd verder opgevolgd. De intensieve samenwerking tussen de landbouw- en verzekeringssector resulteerde er in een brede weersverzekering die in de loop van 2010 op de markt zal komen.

Met de Health Check-beslissingen van november 2008 hebben de Europese lidstaten de mogelijkheid gekregen om verzekeringssystemen te ondersteunen via subsidiëring van de premie. Om dit op Vlaams niveau mogelijk te maken is de landbouwadministratie gestart met de uitwerking van een wetgevend kader.

1.1.4 Bedrijfsadviesstelsel (BAS)

Sinds 2007 kunnen land- en tuinbouwers subsidies aanvragen wanneer zij in het kader van het bedrijfsadviesstelsel (BAS) advies inwinnen bij een erkende adviesdienst. Via het BAS krijgt de land- of tuinbouwer uitgebreid advies over de randvoorwaarden, over de arbeidsveiligheid op het bedrijf en over de bedrijfsopbouw op economisch en milieukundig gebied. De adviesverlening moet binnen de twee jaar nadat de landbouwer de BAS-aanvraag heeft ingediend, afgerond zijn. Concreet betekent dit dat de eerste adviezen in de loop van 2009 voltooid werden.

In het voorjaar van 2009 heeft de landbouwadministratie een eerste tussentijdse evaluatie van de werking van het BAS gemaakt. Deze evaluatie bevatte een toelichting over de werking van het systeem, een analyse van de betekenis van het BAS voor landbouwer en maatschappij, een kritische doorlichting en voorstellen om de werking van het systeem te optimaliseren en de beschikbare middelen beter in te zetten. Het was in eerste instantie de bedoeling om proactief te kunnen inspelen op de adviesverlening, nog voor een groot aantal adviezen afgerond was. Op basis van deze evaluatie kon de administratie de adviesdiensten tijdens een informatievergadering immers wijzen op enkele aandachtspunten. De adviesdiensten kregen zo de kans om op een aantal vlakken nog verbeteringen aan te brengen.

Deze eerste evaluatie leidde ook tot een aantal wijzigingen in de wetgeving, zowel in het besluit van de Vlaamse Regering als het ministerieel besluit. Deze aanpassingen zouden in werking treden vanaf 2010 en moeten het mogelijk maken de oorspronkelijke doelstellingen beter te bereiken en het beschikbare budget doelgerichter te besteden.

1.1.5 Keuzevrijheid van de consument vrijwaren (GGO - niet-GGO)

In 2009 kreeg de Vlaamse wetgeving rond de co-existentie van genetisch gemodificeerde gewassen (GGO's) meer vorm. Deze wetgeving verzekert in de eerste plaats de keuzevrijheid voor de consument en voor de producent en regelt tegelijk de aansprakelijkheid en vergoeding bij opgetreden economische schade. Het decreet (van 3 april 2009) werd door het Vlaams Parlement gelooft en de bijhorende uitvoeringsbesluiten werden uitgewerkt en door de regering principieel goedgekeurd op 27 november 2009. Een 'algemeen' besluit regelt algemene machtigingen zoals nadere procedureregels, voorwaarden en vormvereisten. Gewasspecifieke maatregelen voor maïs werden in een tweede besluit opgenomen. Voor beide werd advies ingewonnen bij de SALV, Minaraad en SERV. De laatste procedurerestappen (adviezen Europese Commissie en Raad van State) zullen in 2010 afgerond worden.

Vermenging met GGO's heeft anderzijds het voorbije jaar ook bij geïmporteerde landbouwproducten voor de nodige problemen gezorgd. Het aantal contaminaties met Europees niet toegelaten GGO's stijgt gestaag. De gecontamineerde scheepsladingen Canadees lijnzaad leggen bijvoorbeeld een grote druk op de Vlaamse crushing industrie. Daarom steunt Vlaanderen op Europees vlak de visie om op korte termijn naar een technische oplossing te gaan die minimale vermenging gedooft.

Ook zwengelde Nederland het Europese GGO-debat terug aan met nieuwe voorstellen die de huidige impasse moeten doorbreken. Enerzijds wordt nagedacht over het introduceren van socio-economische aspecten in de goedkeuringsprocedure van GGO's en anderzijds wordt overwogen om subsidiariteit in te voeren en de lidstaten zelf te laten beslissen of de teelt van GGO's al dan niet mag.

Dit debat zal in 2010 concretere vorm krijgen. Het beleidsdomein Landbouw en Visserij zal dit debat op de voet volgen en mee sturen tijdens het Belgisch EU-voorzitterschap.

1.1.6 Staatssteun

Naast dagelijkse advisering over mogelijke nieuwe dossiers, heeft het steunpunt Staatssteun in 2009 opnieuw gezorgd voor een snelle en correcte afhandeling van de jaar-rapporten staatssteun aan de WTO en de EU. Daarnaast zijn er dertien ter kennisgevingen en twee verlengingen van bestaande maatregelen succesvol uitgevoerd. Bovendien is er in 2009 een aanzienlijke vooruitgang geboekt in een dossier dat al jarenlang aansleepte en werd de basis gelegd om een crisiskader goed te keuren.

1.1.7 Schoolfruit

De beleidsdomeinen Landbouw en Visserij en Welzijn, Volksgezondheid en Gezin staan in voor de uitvoering van de Europese Schoolfruitactie *Tutti Frutti*. Deze actie verloopt in samenwerking met het Vlaams Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie vzw (VIGeZ), de Logo's (Lokaal gezondheidsoverleg), het departement Onderwijs en Vorming en de groente- en fruitproducentenorganisaties en -handelaars. De afdeling Landbouw- en Visserijbeleid verzorgt de coördinatie. De actie is geënt op het al bestaande project *Tutti Frutti*. Bovendien wordt samengewerkt met de lopende *All day long*-campagne van VLAM, om de output van beide projecten te vergroten.

Scholen uit het basisonderwijs (kleuter en lager) die een fruitabonnement voor minstens 30 weken afsluiten, komen in aanmerking voor een terugbetaling. Het fruitabonnement bedraagt minstens 6 euro per leerling per schooljaar. Hiervan krijgt de school 4 euro als steun terugbetaald. De rest van het bedrag moet de school zelf inzamelen. Dit kan komen van bijdragen van ouders, inkomsten van allerlei activiteiten of steun van andere instanties of lokale overheden enz.

De initiatiefnemers moedigen scholen aan om seizoensgebonden en lokale producten te verdelen. Hiervoor stellen zij een kalender ter beschikking op de website voor schoolfruit.

Het aanbod bestaat enkel uit vers fruit. De kinderen eten het fruit in groep, bijvoorbeeld vlak voor de speeltijd in de voormiddag. Dit wordt telkens in de mate van het mogelijke aan een educatieve activiteit gekoppeld.

Er nemen 235.403 leerlingen deel, of 35,9% van de totale doelgroep. Vlaanderen is met het hoge aantal deelnemers een van de beste leerling van de Europese klas en een van de weinige regio's die in zo een uitgebreide strategie voorziet en al uitvoert. Op de website van *Tutti Frutti* hebben zich 1123 scholen ingeschreven. Het totaal aantal Tutti Frutti-scholen is gestegen t.o.v. vorig schooljaar.

Om volgend schooljaar nog meer scholen te bereiken, werken de initiatiefnemers nieuwe communicatiemiddelen uit. Zo werken zij onder meer aan de website om het onderscheid tussen *Tutti Frutti*, *Europese Schoolfruitactie* en *Fruit in de boekentas* duidelijker te maken.

1.2 Nieuwe tendensen in voeding: alternatieve eiwitbronnen voor menselijke consumptie

Consumptiepatronen en culturele identificatiepatronen rond voeding zijn ingewikkelder geworden. Hoewel uitzicht, prijs en smaak nog steeds doorslaggevend koopargumenten blijven, is de voedingsconsumptie steeds meer het resultaat geworden van een complex beslissingsproces waarin economische motieven, identiteit, politieke overwegingen en hedonistische motieven elkaar kruisen. Daarnaast stelt men ook vast dat de interactie tussen voeding en consument fragmenteert. Dit houdt in dat de consument meer keuzeparameters gebruikt, onderhevig is aan tijdsgebonden consumptiegedrag en hij er diverse consumptiepatronen op kan nahouden. Als antwoord hierop is het voedingsaanbod in de voorbije jaren sterk gedifferentieerd.

Concreet hebben herhaalde voedselschandalen, zoals de dioxinecrisis, BSE en mond- en klauwzeer, bij de consument geleid tot een lage tolerantie voor kwaliteits- en veiligheidsproblemen met voedingsproducten. Het gezondheidsaspect is een nadrukkelijke parameter geworden. Dat komt bv. tot uiting in acties om fruit op school te verdelen en campagnes om overgewicht te bestrijden.

Eten wordt geassocieerd met genot en kan zelfs verbonden zijn met status. Koopt u merkartikels of witte producten? Gaat u uit eten in de frituur op de hoek of in een sterrenrestaurant? Enerzijds wordt eten meer een publiek fenomeen (meer maaltijden buitenshuis), anderzijds is er ook een trend naar meer actieve betrokkenheid bij de productie en verwerking van voeding (hobby farms, zelf koken). Ethische motieven spelen een grotere rol, bv. in de keuze voor streekproducten om het aantal voedselkilometers te beperken of het kopen van fair trade producten. De consument laat zich leiden door verschillende beweegredenen en neemt niet altijd dezelfde beslissing. Hij past ook voortdurend zijn gedrag aan. Zo kan de minder koopkrachtige consument in tijden van economische crisis terugrijpen naar goedkopere producten.

Een voorbeeld van een nieuwe tendens in de voeding, is het in vraag stellen van de massale productie van dierlijke eiwitten en de ontwikkeling van alternatieve eiwitbronnen voor menselijke consumptie. De veeteelt wordt vanuit verschillende kanten onder vuur genomen. Om redenen van gezondheid, dierenwelzijn, globalisering, milieuhygiëne en impact op derdewereldlanden en de globale voedselvoorziening wordt gesteld dat de huidige manier waarop dierlijke eiwitten geproduceerd worden niet duurzaam is. Enerzijds kan geprobeerd worden om deze negatieve gevolgen te milderen en bijvoorbeeld de bijdrage van veeteelt aan de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen. Ook op vlak van milieuhygiënische problemen worden diverse technieken verder ontwikkeld en worden inspanningen geleverd. Via gezondheidsaanbevelingen proberen sommige overheden van geïndustrialiseerde landen de overmatige consumptie van dierlijke eiwitten terug te schroeven.

Anderen gooien het over een totaal andere boeg en zoeken naar oplossingen die de klassieke paden van dierlijke eiwitproductie verlaten. 'Novel Protein Foods'(NPF) zijn producten op basis van plantaardige eiwitbasis en micro-organismen. Er is al een brede diversiteit van vegetarisch vlees beschikbaar op de markt: seitan, tofu, sojavlees, tempeh, quorn en meatless op basis van lupines. Daarnaast bestaan er melkdranken die niet gebaseerd zijn op zuivel (zoals sojamelk) en eivervangers. Ook de productie van kweekvlees of in vitro vlees wordt door sommigen als een mogelijk alternatief naar voren geschoven.

In Nederland loopt een onderzoeksproject, waarbij uit een varkensembryo eenmalig stamcellen gehaald worden, die in een bioreactor dankzij een groeimedium uitgroeien tot spiercellen. Kweekvlees zou in eerste instantie een alternatief zijn voor de onderkant van de vleesmarkt: gehakt, bitterballen en frikandellen. Insecten, waaronder sprinkhanen, krekels, rupsen, kevers, mieren, bijen, wespen, termieten, vlinders en motten, vormen in grote delen van de wereld een integraal onderdeel van het dieet. Sommigen zien insecten dan ook als een mogelijke alternatieve eiwitbron bij ons. Het eten van zeewieren en algen heeft zijn wortels in Azië, maar de vraag ernaar breidt zich uit. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen microalgen (meestal verhandeld als voedingssupplement in tabletvorm) en zeewieren die al dan niet gedroogd als zeegroenten verkocht worden.

De succesvolle introductie of ontwikkeling van deze alternatieve producten hangt van heel veel zaken af. Vleesvervangers, non-zuivel melkdranken en kweekvlees moeten voldoen aan een aantal criteria vooraleer ze aanvaard worden door de consument: ze moeten goed scoren qua smaak en prijs, ze moeten lang bewaarbaar en gezond zijn en ze moeten een groot publiek aanspreken. De wisselwerking tussen producent en consument is hier doorslaggevend.

De ontwikkeling en toepassing van nieuwe eiwitbronnen van menselijke consumptie kan enerzijds als een bedreiging voor de Vlaamse landbouw gezien worden. Door wijzigende consumptiepatronen en door de invoer van alternatieve eiwitbronnen die voornamelijk in het buitenland ontwikkeld en geproduceerd worden, zou de binnenlandse afzet van Vlaamse (vlees)producten onder druk kunnen komen te staan. Een succesvolle commercialisering van kweekvlees zou ertoe kunnen leiden dat de wereldwijde vraag naar klassiek vlees sterk afneemt. De teelt of kweek van alternatieve eiwitbronnen (algen, insecten, grondstoffen voor NPF's en in de toekomst misschien kweekvlees) kan voor de Vlaamse landbouwer anderzijds kansen bieden om nieuwe markten aan te boren en tegemoet te komen aan de kritiek op de huidige vleesproductie.

Contact:

Geertrui Cazaux, afdeling Monitoring en Studie, 02 552 78 55, geertrui.cazaux@lv.vlaanderen.be

Link naar het rapport:

www.vlaanderen.be/landbouw/studies

1.3 Voeding heeft een prijs die niet altijd wordt door- gerekend naar de landbouwer

De voorbije drie jaren waren de prijzen erg volatiel. De stijgende wereldvoedselvraag, de klimaatverandering met droogtes en overstromingen waardoor oogstverwachtingen steeds worden bijgesteld, de liberalisering van de wereldhandel en speculatie kunnen deze prijsvolatiliteit verklaren.

De afgelopen maanden kwam de imperfectie van prijsoverdracht zeer regelmatig in de actualiteit. Er waren heel wat acties en oproepen van landbouwers tot betere en billijkere prijzen. De landbouwsector is bijzonder complex wat de fysieke afzetstromen betreft. Dit brengt verschillende problemen met zich mee op gebied van prijsvorming. Eerst en vooral verschillen de mechanismen in prijsvorming zeer sterk binnen de verschillende schakels van de sectoren. Daarenboven ondergaan vele producten een transformatie waardoor ze nog moeilijk te vergelijken zijn. Ook kan de economische handelsstructuur sterk verschillen naargelang de sector.

Om vanuit het Vlaamse beleid een antwoord te kunnen bieden op de noden en vragen over prijsvorming en prijsnoteringen binnen de land- en tuinbouwsector, startte in oktober 2009 een breed overleg tussen de sector, het middenveld en de overheid. Het doel van dit ganse project is een optimalisatie van prijsnotering en -vorming. Hiermee wil het beleid streven naar een eerlijke en duurzame samenwerking binnen de keten en de optimalisatie van prijsnoteringen en prijsvorming binnen het Europees wettelijk kader. In opdracht van de minister-president heeft de afdeling Landbouw- en Visserijbeleid een discussiedocument uitgewerkt. Per sector wordt een beschrijving gegeven van de huidige situatie van prijsnotering en -vorming, waarbij ook een opsomming wordt gemaakt van een aantal zwakten en sterkten, de rol van de Vlaamse overheid en eventuele verbeteringen die aangebracht kunnen worden aan het huidige systeem. De prijsvormingsmechanismen binnen de verschillende sectoren zijn, zoals gezegd, sterk verschillend van elkaar. De Vlaamse overheid (afdeling Landbouw- en Visserijbeleid) staat in voor de prijsnoteringsplicht en geeft de prijzen door aan het Belgisch Interventie- en Restitutiebureau, die voor de mededeling aan de Europese Commissie instaat. Prijsnoteringen zijn geen prijscontroles, wel een monitoring van de markt. Europa levert het wettelijk kader hiervoor. Het Prijsobservatorium staat in voor het onderzoek naar marges en eerlijke concurrentie, en is een federale bevoegdheid.

De rol van de Vlaamse overheid is beperkt tot erkenning van prijsnoteringscommissies, het meedelen van de prijsnoteringen, de ondersteuning van producentenorganisaties en het behartigen van de belangen van de Vlaamse land- en tuinbouwers.

De Vlaamse overheid bezorgde het discussiedocument aan de verschillende vertegenwoordigers van de sectoren suiker, zuivel, graan, groenten en fruit, aardappelen, varkens, runderen, pluimvee, eieren en schapen. Hierbij ligt heel wat verantwoordelijkheid in de handen van de marktoperatoren. De Vlaamse overheid organiseerde werkgroepen per sector met de vakorganisaties en de vertegenwoordigers van de sector. Deze werkgroepen moesten het debat op gang brengen op basis van het discussiedocument en waar nodig verbeteringen aanbrengen (zowel in het document als in de werkwijze van de prijsnotering en -vorming). Een eerste overleg heeft al plaatsgevonden tussen de verschillende sectoren en de administratie. Elk van de aanwezigen was zeer enthousiast over de mogelijkheid die ze kregen om deel te nemen aan deze gesprekken. De werkgroepen stelden concrete verbeteringen voor rond de werking van de prijsvorming in de respectievelijke sectoren. De administratie vroeg elke sector steeds feedback te geven op de verslagen van de vergaderingen zodat ze ook rekening kon houden met de bijkomende commentaren en alle nuances juist kon weergeven.

De administratie verstuurde eind december 2009 al een eerste samenvattend verslag naar het kabinet, met de verslagen van alle tot dan toe gehouden werkgroepvergaderingen. De volgende stap is het opmaken van een eindrapport. Hierbij zal de administratie conclusies opmaken per sector en horizontale of algemeen geldende conclusies trekken. Voor het beleid is het belangrijk na te gaan of het specifieke beleidsmaatregelen kan nemen waar de volledige sector in kwestie achter staat. Het is ook belangrijk nogmaals duidelijk te maken dat de overheid niet tussenkomt in de totstandkoming van de prijzen: dit is en blijft een marktgegeven.

Zeer opvallend is in elk geval dat de meeste sectoren geen vragende partij zijn om de prijsvormingsmechanismen, zoals de bestaande prijzencommissies, te wijzigen. De werkgroepen deden wel verschillende suggesties t.o.v. het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (ook na 2013). Ook besproken de verschillende werkgroepen de rol van contracten en/of producentenorganisaties.

De afdeling Landbouw- en Visserijbeleid zal op zeer korte termijn de informatie uit de respectievelijke beheerscomités op de website van het beleidsdomein plaatsen.

1.4 Voorbereiding discussie over het GLB na 2013

Omdat het volgende Meerjarig Financieel Kader (MFK) van de EU in opmaak is, wordt ook een hervorming van het GLB in het vooruitzicht gesteld. Het huidige MFK loopt tot 2013. Wat daarna gebeurt, ligt nog niet vast, budgettair niet en dus ook beleidsmatig niet. Het departement bereidde in 2009 de discussie over het toekomstige landbouwbeleid grondig voor te meer omdat deze thematiek tijdens het Belgische EU-voorzitterschap aan de orde is. Het toekomstige GLB staat voor twee prominente uitdagingen, namelijk het verzekeren van een efficiënt en duurzaam productieapparaat en het moderniseren van het markt- en prijsbeleid.

1.4.1 Verzekeren van een efficiënt en duurzaam productieapparaat

De uitdagingen van de 21e eeuw stellen de verworvenheden van het huidige Gemeenschappelijke Landbouwbeleid in vraag. De stijgende wereldvoedselvraag, de klimaatverandering, de daling in biodiversiteit en de strijd om schaarser wordende hulpbronnen maken duidelijk dat de goede landbouw- en milieueconditie van grond, water en andere hulpbronnen (nog meer) onder druk zal komen te staan. De toegenomen concurrentie op de wereldmarkt en de waarschijnlijke verdere vrijmaking van de handel in landbouwproducten wijst ons op de noodzaak dat de concurrentiekracht en zelfredzaamheid van de bedrijven zal moeten versterken. Het toekomstige GLB moet mee leiden tot een efficiënter en meer duurzaam productieapparaat.

Een groeiende wereldvoedselvraag

Als gevolg van de toename van de wereldbevolking met naar schatting 1/3 tot 9.1 miljard bewoners tegen 2050, zal de wereldvoedselproductie met 70% moeten stijgen t.o.v. 2007¹. Slechts een klein aandeel van de productietoename zal toe te schrijven zijn aan een stijging van het landbouwareaal en dit voornamelijk in de ontwikkelingslanden, terwijl het landbouwareaal in de ontwikkelde landen eerder zal afnemen². Een groot deel van de productietoename zal dus gerealiseerd worden door een stijging van de productiviteit. Vooral in ontwikkelingslanden is hiervoor nog een groot potentieel, maar ook in ontwikkelde landen worden tussen nu en 2050 productiviteitsstijgingen vooropgesteld van 10 à 20%. Daarentegen zal klimaatverandering in bepaalde regio's zoals Afrika de mogelijke gewasopbrengsten negatief beïnvloeden. De gevolgen van de klimaatverandering op de leefbaarheid van onze planeet zijn weliswaar vandaag nog onzeker, maar vele sectoren, ook de landbouwsector, worden vandaag geconfronteerd met de vraag hun werkwijze aan te passen en duurzamer te produceren (minder emissie van broeikasgassen, lager waterverbruik, enz.).

Het toekomstige GLB moet Europa aanzetten om zijn uitstekend landbouwpotentieel te onderhouden en meer efficiënt en duurzaam aan te wenden. Op die manier kan Europa indirect ook significant bijdragen aan mondiale voedselzekerheid.

Wijzigende marktomstandigheden

De landbouwsector zal ook in de toekomst geconfronteerd worden met een verdere liberalisering van de wereldhandel en globalisering van de voedselketens. Het laatste decennium heeft het Europese landbouwbeleid, in lijn met deze evolutie, de productiegerelateerde steun afgebouwd en zijn de steunmaatregelen al geëvolueerd conform de bepalingen in het landbouwakkoord van de WTO. Beide trends zullen zich voortzetten.

De integratie van de Europese landbouwers op wereldvlak biedt kansen, maar heeft ook negatieve gevolgen. De prijsvolatiliteit en de complexiteit van de prijsvorming op wereldvlak brengen een grote onzekerheid met zich mee voor de landbouwers, zowel in Europa als daarbuiten. De financiële en economische crisis die zich mondiaal in alle hevigheid manifesteerde sinds midden 2008 heeft dit versterkt en heeft ook een aantal structurele uitdagingen scherper gesteld. Landbouwbedrijven zullen competitiever moeten worden. Het GLB zal in de toekomst hier mee aandacht moeten besteden ondermeer via initiatieven of maatregelen met betrekking tot samenwerking tussen producenten, het stimuleren van ondernemerschap en innovatie, en kansen voor jonge (landbouw)ondernemers.

Daarnaast moet ook voldoende aandacht gaan naar een goede werking van de interne Europese markt en van de ketens waarin landbouw een rol speelt. Vandaag is er vaak sprake van een te ongelijke machtsverhouding tussen de grote toeleveranciers aan het ene eind van de keten en de landbouwers-producenten aan het andere eind van de keten. Onvoldoende transparantie in de prijsvorming en de prijstransmissie en contractuele beperkingen dragen ertoe bij dat landbouwers onvoldoende vergoed worden voor hun productie om te kunnen spreken van een 'redelijk inkomen'. Kennisopbouw over de markt en de (interne) marktwerking moet daarom in de toekomst meer beleidsaandacht krijgen.

¹ FAO, *How to Feed the World in 2050* (2009).

² FAO, *How to Feed the World in 2050* (2009). Er wordt een stijging van het landbouwareaal voorspeld met 70 miljoen ha: in de ontwikkelingslanden zal er een toename zijn van 120 miljoen ha, terwijl er in de ontwikkelde landen een afname zal zijn van 50 miljoen ha. Er bestaan echter verschillende scenario's die het al dan niet afnemen van het Europese landbouwareaal voorspellen. Hoe meer de markt aan de vrije wereldhandel wordt overgelaten, hoe waarschijnlijker dat het Europese landbouwareaal zal inkrimpen. *LEI, Landbouwgronden in Europa: Analyse van en visie op gewasopbrengsten, bevolking en milieu, Rijk, P. (2009).*

1.4.2 Het moderniseren van het markt- en prijsbeleid

Europa heeft in de toekomst nood aan competitievere maar duurzaam opererende landbouwbedrijven. Het toekomstige GLB moet hier meer toe bijdragen. Maar bij de herziening van het GLB mag niet vergeten worden dat landbouw door zijn grondgebondenheid, zijn inelastisch aanbod en zijn relatieve kleinschaligheid ten opzichte van andere spelers in de keten, meer dan andere economische sectoren geconfronteerd wordt met crisisperiodes. Bovendien is voedsel geen gewone handelswaar. Het is een basisbehoefte waardoor landbouwstructuren ook een geopolitieke waarde hebben. Met dit in gedachte, is het nodig dat het GLB zijn stabiliserende rol kan blijven waarmaken. Een verdere afbouw van het markt- en prijsbeleid is daarom niet gewenst, al dringt een modernisering zich op.

Zo moet in de toekomst de private sector een grotere rol krijgen bij het beheer van het aanbod, de prijs en het risico. Private en publieke opslag moeten beiden blijven bestaan, maar private opslag moet als instrument verder uitgebouwd worden. Samenwerking binnen de private sector moet bevorderd worden. Producentenorganisaties en unies van producentenorganisaties hebben in de sector van groenten en fruit hun nut al bewezen. Dit beleid moet ook naar de toekomst voortgezet worden omdat de fundamentele zwakten van de sector zoals een gefragmenteerd aanbod en onvoldoende marktgerichtheid blijvend aandacht vragen. Daarnaast is het wenselijk om de oprichting van producentenorganisaties ook voor andere sectoren mogelijk te maken en te stimuleren.

Nieuwe instrumenten zijn nodig als buffer tegen volatiliteit (strategische stocks, transfers tussen voeding-, voeder- en energiemarkten). Maar daarnaast heeft Europa er dan ook alle baat bij om de nog bestaande marktinstrumenten te behouden. Niet alle beschikbare instrumenten moeten noodzakelijk permanent actief zijn maar ze moeten wel flexibel kunnen geactiveerd worden in geval van nood, of om een voldoende grote Europese zelfvoorzieningsgraad te vrijwaren.

Samenvattend kunnen we dus stellen dat het GLB bijgestuurd moet worden in lijn met de toekomstige uitdagingen. Budgettaire overwegingen zullen vanzelfsprekend een rol spelen bij deze aanpassingen, maar vooral de toegevoegde waarde van het Europese landbouwbeleid en de gebruikte aanpak moeten doorslaggevend zijn.

2 Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) voor een duurzame exploitatie van de levende aquatische rijkdommen en de Vlaamse vertaling ervan

2.1 Uitvoering operationeel programma

De Europese Commissie keurde op 11 november 2008 het Operationeel Programma in uitvoering van het Nationaal Strategisch Plan voor de Belgische Visserijsector (hierna genoemd OP), programmaperiode 2007-2013 per beschikking officieel goed. Dit OP in het kader van het Europees Visserijfonds (EVF) is opgebouwd rond de kernzin Investeren in een duurzame visserij.

De Commissie keurde het OP pas in de tweede helft van 2008 goed omdat Vlaanderen de keuze heeft gemaakt om in zijn OP de maatregelen op te nemen waarin de Verordening (EG) nr. 744/2008 van de Raad van 24 juli 2008 tot instelling van een tijdelijke specifieke actie ter bevordering van de herstructurering van de door de economische crisis getroffen vissersvloeden van de Europese Gemeenschap, voorziet. Deze zogenaamde crisisverordening kwam er als gevolg van de recente economische situatie, en in het bijzonder gezien de enorme stijging van de brandstofprijzen in 2008. Ze voorziet in aanvullende maatregelen die ervoor moeten zorgen dat de communautaire vissersvloot zich sneller aan de huidige situatie aanpast met aandacht voor duurzame sociaal-economische omstandigheden voor de betrokken sector. Deze maatregelen maken de toekenning mogelijk van een verhoogde overheidssteun van 40 naar 60% voor investeringen aan boord van vissersvaartuigen. De investeringen moeten dan wel gericht zijn op een verbetering van de energie-efficiëntie aan boord van vissersvaartuigen, de emissies verlagen en een bijdrage leveren aan de strijd tegen klimaatverandering. Vervangingen van de hoofdmotor of van het vistuig zijn in eerste instantie uitgesloten van deze verhoogde steunmaatregel.

Daarom voorzag de crisisverordening in de mogelijkheid voor de lidstaten tot het vaststellen en uitvoeren van een vlootaanpassingsregeling (VAR). Deze VAR is erop gericht om de door de economische crisis getroffen vissersvloot of bepaalde vlootsegmenten te herstructureren. De vaartuigen die deel uitmaken van deze VAR kunnen wel genieten van de verhoogde overheidssteun van 60% voor de vervanging van de hoofdmotor of het vistuig waardoor de energie-efficiëntie sterk verbetert. Als een VAR wordt ingesteld, is het mogelijk een vaartuig gedeeltelijk buiten bedrijf te stellen. In dit geval wordt een vaartuig uit de vaart genomen en vervangen door een vaartuig waarvan de capaciteit minimaal 60% lager ligt dan het oorspronkelijke vaartuig. De rederij ontvangt hierbij overheidssteun voor het gedeelte capaciteit dat aan de totale capaciteit van het initiële vaartuig wordt onttrokken.

Vlaanderen maakte in 2009 de keuze om een VAR in te stellen voor de boomkorvaartuigen van het groot vlootsegment, zijnde de vaartuigen met een capaciteit van meer dan 221 kW. Voor de Belgische vloot kwamen 41 vaartuigen in aanmerking. Om een VAR voor de Belgische vloot te kunnen instellen, moest de totale capaciteit van de VAR echter afgebouwd worden met 20%, wat neerkwam op een maximale afbouw van 8.511 kW en 2.590 GT. berekend op basis van de 41 vaartuigen die in aanmerking kwamen. Deze afbouw correspondeert in grote lijnen met de tussentijdse doelstellingen van 2010 van het OP, die in een daling van de totale vlootcapaciteit tot 17.500 GT en 50.000 kW voorzien.

Nadat de Vlaamse Regering op 8 mei 2009 de VAR goedkeurde, heeft de administratie de rederijen aangeschreven met de vraag welke vaartuigen tot de VAR wensten toe te treden. Dit kon op vrijwillige basis. Van de 41 vaartuigen die theoretisch in aanmerking kwamen, werden er 39 tijdig ingeschreven voor de VAR. De totale capaciteit van deze vaartuigen bedroeg 40.640 kW en 12.387 GT. Rekening houdend met de hierboven vermelde voorwaarde dat 20% van de capaciteit van de VAR afgebouwd moest worden, betekende dit dat er minimaal 8.128 kW en 2.477 GT moesten onttrokken worden.

Deze afbouw gebeurde via een beëindigingspremie. De definitieve onttrekking kon door het vissersvaartuig volledig te slopen, door het een nieuwe functie te geven buiten de visserijsector en door het gedeeltelijk buiten bedrijf te stellen waarbij de bouw van een nieuw vaartuig een gedeelte van de capaciteit weer mag vervangen.

Een ministerieel besluit van 2 juni 2009 regelt de toekenning van een beëindigingspremie voor de definitieve onttrekking van vissersvaartuigen aan de zeevisserijactiviteit in het kader van een VAR.

De beëindigingspremie werd 13 keer aangevraagd. Zoals bepaald in het ministerieel besluit kwamen voor gedeeltelijke buitenbedrijfstelling ten hoogste drie vaartuigen in aanmerking voor een beëindigingspremie. De goedgekeurde aanvragen werden afzonderlijk geklasseerd voor de definitieve onttrekking door volledige sloop of een nieuwe functie van het vaartuig buiten de visserijsector en voor de definitieve onttrekking via gedeeltelijke buitenbedrijfstelling. Bovendien gaf de overheid binnen de beschikbare middelen voorrang aan de best gerangschikte aanvragen voor gedeeltelijke buitenbedrijfstelling.

Conform deze bepalingen werden in totaal 9 vaartuigen in aanmerking genomen, waarvan 2 vaartuigen voor gedeeltelijke buitenbedrijfstelling en 7 vaartuigen voor definitieve onttrekking door volledige sloop. Er werd geen enkele aanvraag ingediend voor definitieve onttrekking door een nieuwe functie aan het vaartuig te geven buiten de visserijsector.

Deze 9 best gerangschikte vaartuigen waren goed voor een totaal motorvermogen van 8.386 kW, wat voldeed aan de doelstelling van de beëindigingsactie. In totaal werden aan de beëindigingsactie 1.883.143,34 euro Vlaamse FIVA-steun en 5.731.285,95 euro Europese EVF-steun toegekend.

De 9 geselecteerde vaartuigen werden allemaal in de tweede helft van 2009 aan de vaart onttrokken. Twee nieuw gebouwde kleinere vaartuigen zullen in de loop van 2010 de twee vaartuigen die ingeschreven werden voor de gedeeltelijke buitenbedrijfstelling vervangen.

Het slagen van deze slooprunde laat de overblijvende vaartuigen van de VAR toe om te investeren in energie-efficiëntie waaraan de overheid maximaal 60% steun kan toekennen. Ook de vaartuigen die niet tot de VAR zijn

toegetroten, kunnen van deze 60% overheidssteun genieten, behalve voor het vervangen van de hoofdmotor en voor vistuig. De administratie moet de overheidssteun wel vóór 31 december 2010 toekennen.

In 2009 kende de administratie deze verhoogde overheidssteun voor duurzame investeringen in totaal aan 16 dossiers toe. De geplande of al uitgevoerde investeringen variëren van nautische apparatuur, over de vervanging van vistuig, de vervanging van de hulpmotor tot de vervanging van de hoofdmotor. Vaak gebeurt dit in combinatie met aanpassingen aan de keerkoppeling, schroef en straalbuis om de energie-efficiëntie te verbeteren. Aan deze 16 investeringsdossiers werd in totaal 903.471,62 euro Vlaamse FIVA-steun en 1.256.118,78 euro Europese EVF-steun toegekend.

2.2 Groenboek GVB

Het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) kwam in 1983 tot stand en is een exclusieve bevoegdheid van de Europese Gemeenschap. Het visserijbeleid werd in de loop der jaren meermaals hervormd, de laatste keer was dat in 2002. Toch kampt de huidige Europese visserij met overbevissing, overcapaciteit van de vloot, geringe economische weerbaarheid en dalende vangsten, waaruit blijkt dat het GVB tekortschiet.

Het GVB is aan een nieuwe hervormingsronde toe die van kracht moet worden in 2013 en die deze tekortkomingen moet aanpakken. Daarom stelde de Europese Commissie op 21 april 2009 haar Groenboek *Hervorming van het gemeenschappelijk visserijbeleid* voor. Dit Groenboek is bedoeld als voer voor discussie met lidstaten, belanghebbenden en het brede publiek over de toekomstige hervorming. Volgens het Groenboek zijn de problemen in de visserijsector terug te brengen tot vijf structurele tekortkomingen, namelijk een chronische overcapaciteit van de vloten, het gebrek aan precisie in de beleidsdoelstellingen met onvoldoende houvast in de besluitvorming en de uitvoering tot gevolg, een besluitvormingssysteem dat een korte termijn aanpak in de hand werkt, een kader dat onvoldoende verantwoordelijkheid aan de sector overlaat en het gebrek aan politieke wil om de naleving te garanderen en povere naleving door de sector.

De hervorming van 2013 moet ervoor zorgen dat de visserij tegen 2020 terug performant en duurzaam is op zowel economisch, sociaal als ecologisch vlak. Daartoe is de Commissie bereid alle onderdelen van het GVB in vraag te stellen om te zoeken naar alternatieven en duurzame oplossingen voor de gerezen problemen. De Commissie nodigde dan ook alle belanghebbende partijen uit om in de periode tot eind 2009 in te gaan op de vragen die in het Groenboek aan de orde worden gesteld. Deze bevraging leverde in totaal 1.700 reacties op waarvan 400 technische bijdragen. Hiervan kwamen 120 bijdragen van de sector zelf, 59 van de niet-gouvernementele organisaties (ngo's), 35 reacties uit de regio's, 29 visies van de administraties van de lidstaten, 15 bijdragen uit wetenschappelijke hoek en 11 van derde landen.

Ook de Vlaamse overheid pleegde in 2009 breed overleg, o.a. door het organiseren van een hearing in juli 2009 voor alle betrokkenen en belanghebbenden en diende in december haar visie op het Gemeenschappelijk Visserijbeleid in bij de Europese Commissie. Hierin pleit de Vlaamse overheid voor het behoud van een beleid dat ook in de toekomst berust op de drie evenwaardige pijlers van duurzaamheid, namelijk de ecologische, economische en sociale pijler om een evenwichtige en leefbare sector uit te bouwen.

Vlaanderen heeft de visserijvloot in de voorbije jaren al zwaar afgebouwd zodat hier geen sprake meer is van overcapaciteit. Een verdere inkrimping van onze vloot zou leiden tot het verdwijnen van de visserijsector. Vlaanderen wil de aandacht van de Europese Commissie vestigen op de specificiteit van onze kleine vloot die op de rand van de leefbaarheid balanceert en daarom een speciale behandeling en bescherming verdient. Het ogenblik is gekomen om naar de toekomst te kijken en ervoor te zorgen dat Vlaanderen ook na 2015 over een moderne en performante visserijvloot beschikt die op duurzame wijze de herstelde bestanden kan bevissen.

Vlaanderen is geen voorstander van een meer gedecentraliseerde besluitvorming en stelt zich vragen bij een mogelijke verschuiving van de bevoegdheden naar de Europese Commissie.

Daarnaast is het in eerste instantie aan de lidstaten om te bepalen welke mate van zelfbeheer zij voor haar visserijsector wenst in te voeren. Ook een verschuiving van bevoegdheden naar de regio's wordt in dit kader beschouwd als het scheppen van bijkomende beslissingsniveaus die het beleid mogelijk zullen compliceren.

Wel moet bij de besluitvorming meer rekening gehouden worden met de adviezen van de regionale adviesraden (RAC's) waarin de sector zijn praktijkervaring kan uitwisselen. Een ander belangrijk aandachtspunt is de relatie tussen wetenschappers en de sector om tot meer samenwerking en wederzijds begrip te komen.

In het algemeen pleit Vlaanderen ervoor om te werken met een meer resultaatgebonden beheer dat ook beter zal worden nageleefd. Wat betreft de optimalisatie van de visserijmogelijkheden pleit Vlaanderen voor het behoud van het bestaande TAC-beheerssysteem met behoud van het quotabeheer op niveau van de lidstaten. Daarnaast moet een eenvoudig en ondersteunend visserijinspanningssysteem blijven bestaan. Een ander zeer belangrijk principe dat absoluut behouden moet blijven, is dat van de relatieve stabiliteit, een mechanisme waarbij de vangstmogelijkheden over de lidstaten worden verdeeld. Wel lijkt de tijd rijp om de historische basis waarop de verdeelsleutels worden bepaald, aan een kritische blik te onderwerpen en zo mogelijk aan te passen.

Eén van de grote problemen bij de huidige visserijmethodes, zeker in de gemengde visserij, is het fenomeen van de teruggooi in zee van niet-verhandelbare of niet-legale visserijproducten. De Vlaamse overheid is van mening dat al het mogelijke gedaan moet worden om de teruggooi te verminderen: zo zou elke maatregel in de toekomst minstens moeten getoetst worden op zijn effect op de teruggooi. Een verbod is echter om verschillende redenen geen haalbare kaart. Omdat de teruggooi inherent is aan de visserij, is de enige verdedigbare mogelijkheid ze tot op een bepaald niveau te aanvaarden, onder bepaalde voorwaarden en met incentives om meer selectieve vismethodes te gebruiken.

Parallel met de herziening van het GVB zal ook de gemeenschappelijke marktverordening voor visserijproducten en producten van de aquacultuur (GMO) vernieuwd worden. Enkele aandachtspunten voor Vlaanderen zijn hierbij zeker de prijsvorming (die in 2009 dramatisch was voor de sector), de nood aan een grotere zelfvoorzieningsgraad op Europees niveau samen met de bereidheid van de autoriteiten om de Europese visserij en aquacultuur in een positief daglicht te stellen. Vlaanderen is geen voorstander om hiervoor de weg van de marketing- en/of ecolabels in te slaan. Deze leiden in vele gevallen enkel tot nog maar eens een verhoging van de productiekosten en een hogere prijs voor de consument zonder de nodige meerwaarde of garantie op duurzaamheid. Ook moeten zo snel mogelijk de ingevoerde producten uit derde landen dezelfde normen en waarden opgelegd krijgen, dit uiteraard binnen de grenzen van de internationale handelsregels. In hetzelfde kader moeten ook de huidige marktondersteunende maatregelen met een kritisch oog bekeken worden.

De Europese Commissie werkt momenteel aan een effectbeoordeling van het huidige visserijbeleid. De wetgevende voorstellen voor de herziening van het visserij- en marktbeleid worden verwacht tegen eind 2010, begin 2011. Deze voorstellen zullen dan een lange voorbereidende weg moeten afleggen via Europees Parlement en Raad en moeten van kracht worden vanaf 2013.

2.3 Operationalisering IUU-regeling

Op 1 januari 2010 is Raadsverordening nr. 1005/2008 in werking getreden voor het tegengaan van de illegale visserij (Illegal Unreported and Unregulated fisheries). Dit wereldwijd fenomeen heeft zware economische en sociale gevolgen en de bestrijding ervan werd hoog op de internationale politieke agenda geplaatst.

Europees wordt een systeem van vangstcertificaten in het leven geroepen en moeten vaartuigen van derde landen aan een reeks controlemaatregelen voldoen. Partijen vis afkomstig van derde landen, moeten een vangstcertificaat hebben waarmee de autoriteiten van de vlag aangeven dat de vis volledig legaal is gevangen. Op dezelfde manier moeten vangsten van communautaire vaartuigen die geëxporteerd worden naar derde landen, zo'n certificaat hebben als het derde land in kwestie dit oplegt.

De lidstaten moeten bij de Commissie hun autoriteiten aanmelden die bevoegd zijn om de eigen vangstcertificaten te valideren, om de vangstcertificaten die de invoerder voorlegt te controleren en te verifiëren, en om de certificaten voor wederuitvoer te valideren.

Eind januari 2010 heeft België de Dienst Zeevisserij van de afdeling Landbouw- en Visserijbeleid bij de Europese Commissie aangemeld als bevoegde autoriteit. België heeft bovendien dezelfde dienst aangeduid als enig contactpunt in België voor deze materie.

Met de douane vinden momenteel besprekingen plaats voor de redactie van specifieke dienstinstructies. Het is immers de douane die de aanwezigheid van dergelijke documenten zal moeten verifiëren bij de indiening van de douaneverklaring. Bij twijfel zal de douane contact opnemen met de dienst.

Op de website van het beleidsdomein (www.vlaanderen.be/landbouw) werd een specifieke webpagina over het onderwerp aangemaakt. Via het generieke e-mailadres (iuu@vlaanderen.be) kunnen inlichtingen worden bekomen en kunnen de certificaten ingediend worden.

3 Onderzoek en vorming als motor voor de praktijk

3.1 De referentietaken van het Instituut voor Landbouw en Visserijonderzoek (ILVO)

Voedselveiligheid

In het kader van enkele gemandateerde opdrachten voor het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV) wordt vanuit de eenheid Technologie & Voeding en de eenheid Plant van het ILVO en via een nationale referentiewerking wetenschappelijk, technisch en algemeen advies gegeven aan het FAVV- en FAVV-erkende laboratoria betrokken bij voedselveiligheid en diagnostiek van quarantaine ziekteverwekkers op planten en plantaardige producten.

De nationale referentiewerking wordt gestuurd vanuit erkende Nationale Referentie Laboratoria (NRL):

- In de eenheid Technologie & Voeding van het ILVO zijn dat het
 - NRL voor genetisch gemodificeerde organismen (GGO) (NRL1)
 - NRL voor melk en melkproducten (NRL2)
 - NRL voor de bepaling van watergehalte in kip (NRL3)
 - NRL voor voedselallergenen (NRL4)
- In de eenheid Plant van het ILVO is dat het
 - NRL voor plantenziekten (NRL5)

De belangrijkste algemene referentietaken zijn o.a. het competentiepeil zo hoog mogelijk houden; wetenschappelijke ondersteuning van het FAVV; laboratoriumanalyses zoveel mogelijk onder accreditatie uitvoeren; wetenschappelijke en technische opleidingen organiseren; evalueren, valideren en accrediteren van nieuwe analysemethoden; contact houden met het CRL (Community Reference Laboratory) in het toepassingsgebied en nationale interlaboratoriumtesten organiseren.

Het NRL1 is in 2006 ontstaan als een consortium van de drie officiële Belgische laboratoria voor GGO detectie: het WIV-SBB te Brussel, het CRA-W te Gembloux en het ILVO, eenheid Technologie & Voeding site Merelbeke. Het werkterrein omvat controle op de aanwezigheid en traceerbaarheid van GGO's in de context van voedselveiligheid (voeding en veevoeders). Het NRL-GGO organiseert jaarlijks twee opleidingen voor de externe laboratoria, een praktische vorming in het labo en een iets meer theoretische studiedag rond een specifiek GGO-thema of een specifieke problematiek. Jaarlijks vergadert ook de communicatiegroep NRL-GGO met het FAVV en de externe laboratoria, en wordt door één van de drie partner laboratoria een ringonderzoek georganiseerd voor de NRL en externe erkende laboratoria.

Het NRL2 is een consortium tussen de eenheid Technologie & Voeding van het ILVO in Melle en Centre Wallon de Recherches Agronomiques – Département Qualité des Productions Agricoles (CRA-W-DQPA) te Gembloux. De werking startte in 2007 en het werkterrein omvat voornamelijk microbiologische aspecten, chemische residuen en contaminanten en enkele fysico-chemische aspecten. Naast de klassieke taken werden in 2009 twee workshops georganiseerd. Op 5 mei was het onderwerp 'Gebruik van LC-MS/MS voor de bepaling van residuen van diergeneesmiddelen in melk' en op 17 november 'Voorkomen, pathogenese en bepaling van shigatoxine producerende E. coli in voedingsmiddelen. Er werd eveneens een interlaboratorium ringonderzoek georganiseerd over de bepaling van toxines van *Staphylococcus aureus* in melk.

Sinds 2005 is de eenheid Technologie & Voeding van het ILVO erkend als NRL voor de bepaling van watergehalte in pluimvee. Sinds 2006 is het ook aangeduid als centraal referentielabo samen met twee andere NRL's (op dit moment Denemarken en Duitsland) om een raad van deskundigen te vormen op het gebied van de controle op het watergehalte in vlees van pluimvee.

Momenteel wordt een consortium opgestart tussen het FAVV enerzijds en de CER Groupe in Marloie en de eenheid Technologie & Voeding van het ILVO site Merelbeke anderzijds, voor de controle van voedselallergenen. Tot de doelstellingen van het nieuwe NRL voor allergenen zullen behoren: de validatie van bestaande en ontwikkeling van nieuwe ELISA en PCR testen voor specifieke voedselallergenen, het organiseren van ringonderzoeken, praktische en theoretische vormingen, en het bieden van wetenschappelijk-technische ondersteuning aan het FAVV.

Meer info over deze NRL-werkingen vindt u op: www.vlaanderen.be/landbouw/melkproducten

Het NRL-Plantenziekten is een consortium tussen de dienst gewasbescherming van ILVO Plant en het Centre wallon de Recherches agronomiques-Département de Lutte biologique et de Ressources phytogénétiques (CRA-W-DLBRP) Gembloux. Dit NRL is in 2007 geïnstalleerd en ondersteunt het FAVV met zijn expertise over de quarantaine ziekteverwekkers en plagen en over betrouwbare diagnostiek. De quarantaine problematiek is Europese materie, wat impliceert dat de ILVO-dienst ook sterk betrokken is in de Europese netwerken ter zake. De dienst heeft in Europa ook een voortrekkersrol in de bespreking van de kwaliteitsnormen die in diagnostiek, en dus ook in accreditatie, moeten worden geborgd. Het ILVO fungeert als NRL voor de disciplines bacteriologie, entomologie, nematologie en mycologie, terwijl het CRA-W de disciplines mycologie en virologie vertegenwoordigt. Bepaalde testen binnen deze disciplines zijn in het ILVO ISO17025-geaccrediteerd. Ook het recent opgerichte laboratorium waar virussen, viroïden en mycoplasmen geanalyseerd en onderzocht worden, heeft reeds een test volgens deze kwaliteitsnorm. Het NRL organiseerde in 2009 drie studiedagen. De studiedag van 2 maart handelde over de identificatie van Globodera-cysten en was opgezet voor de laboratoria die door het FAVV erkend zijn voor dit type routine-analyses. Op 8 juli werd een dergelijke opleiding gegeven over identificatie en detectie van *Erwinia amylovora* door PCR. Ook de controleurs van het FAVV krijgen regelmatig onderricht over het voorkomen en de eerste herkenning van bepaalde belangrijke quarantaine organismen in plantenteelten of plantenproducten. Dit gebeurde op 22 en 23 oktober.

Verder werd door het NRL een ringtest georganiseerd voor de detectie van *Ralstonia solanacearum* en *Clavibacter michiganensis* subsp. *sepedonicus*, een interlabotest voor de detectie van *Phytophthora ramorum* en *P. kernoviae* en een bekwaamheidstest voor de detectie van *Globodera*.

Meer info over deze NRL-werking is te lezen op: www.vlaanderen.be/landbouw/plantenziekten

Rassenonderzoek – Postcontrole - Zaadlabo

In het kader van een gemandateerde opdracht voor het Agentschap voor Landbouw en Visserij – afdeling Productkwaliteitsbeheer wordt op de eenheid Plant van het ILVO wetenschappelijke, technische en logistieke ondersteuning verleend bij de uitvoering van officiële richtlijnen die door de Europese Unie opgelegd zijn in het kader van het opstellen van een nationale rassencatalogus voor landbouwgewassen (Richtlijn 2002/53/EU).

In geval van landbouwgewassen kan een nieuwe cultivar pas in de handel gebracht worden als hij ingeschreven is op de Belgische rassencatalogus of op de Europese rassenlijst. Een ras ingeschreven op een nationale rassencatalogus van een EU-land wordt na enkele maanden opgenomen op de gemeenschappelijke Europese rassenlijst (Richtlijn 70/457 en 98/95).

Een nieuwe cultivar kan op de Belgische rassencatalogus opgenomen worden als hij een goedgekeurde naam heeft, voldoende onderscheidbaar, homogeen en bestendig is (OHB), en een voldoende cultuur- en gebruikswaarde bezit (CGW). Hiertoe wordt een nieuwe cultivar gedurende 2 tot 4 jaar getest in vergelijking met standaardrassen; nl. het rassenonderzoek. De Technisch Interregionale Werkgroep (TIW) legt de proefprotocols voor de OHB- en CGW-proeven vast.

OHB-onderzoek

De eenheid Plant van het ILVO voert het OHB-onderzoek uit voor cichorei en voederbieten volgens de UPOV-criteria (Union pour la Protection des Obtentions Végétales). Voor de andere landbouwgewassen zijn er bilaterale overeenkomsten, bv. met Frankrijk voor maïs. Momenteel worden 3 cichoreirassen (t.o.v. 24 referentierassen) getest in het OHB onderzoek. Daarnaast voert het ILVO ook het OHB onderzoek uit voor knolbegonia in opdracht van het CPVO (Europees kwekersrecht). Momenteel worden 4 knolbegoniarassen getest.

Een cultivar is onderscheidbaar wanneer hij zich door één of meer belangrijke waarneembare eigenschappen onderscheidt van elke andere cultivar die in de EU reeds is toegelaten of waarvoor een aanvraag is ingediend.

De onderscheidbare kenmerken zijn gesteund op:

- morfologie, bv. wortellengte en -vorm bij cichorei
- kleur, bv. kleur van de wortelhals bij voederbieten, kleur van de bloem bij cichorei
- fysiologie, bv. inuline gehalte bij cichorei
- ziekteresistenties

Een cultivar is voldoende homogeen wanneer de planten van deze cultivar in de uitingvorm van alle in aanmerking genomen eigenschappen met elkaar overeenstemmen of genetisch identiek zijn, rekening houdend met de vermeerderingswijze. Een kandidaat-ras moet minstens zo homogeen zijn als de vergelijkbare rassen.

Een cultivar is bestendig wanneer hij na opeenvolgende vermeerderingen nog steeds voldoet aan zijn beschrijving.

CGW-onderzoek

De eenheid Plant van het ILVO voert het CGW-onderzoek uit van alle landbouwgewassen waarvoor er een aanmelding is voor inschrijving, met uitzondering van suikerbieten. In 2008 werden proeven aangelegd voor silo- en korrelmaïs (55 rassen in onderzoek), raaigrassen (25 rassen in onderzoek), cichorei (2 rassen in onderzoek), vlas (1 ras in onderzoek) en granen (34 rassen in onderzoek).

Een cultivar bezit een voldoende cultuur- en gebruikswaarde wanneer hij ten opzichte van de bestaande cultivars een duidelijke verbetering betekent, hetzij voor de teelt, hetzij voor de valorisatie van de oogst of de daaruit verkregen producten. Een lager niveau van bepaalde eigenschappen (bv. opbrengst) kan eventueel gecompenseerd worden door specifieke gunstige eigenschappen zoals een ziekteresistentie.

Afhankelijk van de soort worden 6 tot 10 proeven aangelegd op verschillende locaties in Vlaanderen (Merelbeke, Geel, Poperinge, Basvelde) en Wallonië (uitgevoerd door het CRA-Gembloux). In de proeven worden de nieuwe rassen vergeleken met een aantal standaardrassen (nl. de beste rassen van het ogenblik in het commercieel circuit) volgens vooraf bepaalde criteria met een wegingsfactor.

Opname van het nieuwe ras in de Belgische rassencatalogus gebeurt als de CGW-proeven positief zijn en het ras een positief OHB-rapport en een goedgekeurde naam bezit.

Een belangrijke eigenschap voor het CGW-onderzoek is de DS-opbrengst van de gewassen, naast een aantal specifieke eigenschappen per gewas, bijvoorbeeld

- voor silo- en korrelmaïs: verteerbaarheid, legering en stengelrot
- voor cichorei: inuline-gehalte
- voor Engels en Italiaans raaigras: roestresistentie en persistentie
- voor voederbieten: tarra
- voor vlas: vezelgehalte

Jaarlijks wordt gemiddeld 10% van de geteste cultivars tot inschrijving op de rassencatalogus toegelaten. Door steeds hogere eisen te stellen aan de standaardrassen en criteria die inspelen op duurzaamheid (kwaliteit, ziekteresistentie, oogstzekerheid) worden enkel de beste rassen in de catalogus opgenomen. In 2008 zijn volgende criteria bij rassenbeproeving opgesteld of herzien: de internationale samenwerking vlas door het vergelijken van de beproevingsprotocollen van België en Nederland en het uitwerken van een voorstel tot een gezamenlijk beproevingsnetwerk.

Postcontrole en zaadlabo

Voor de uitvoerende controletaken die de ganse keten vanaf het testen van een nieuw ras tot en met de zaaizaadcontrole van de te certificeren partijen en postcontrole omvatten, worden in de eenheid Plant van het ILVO volgende activiteiten opgezet:

- uitvoeren van officiële pre- en postcontroleproeven van grassen, vlas en aardappelen
- ondersteuning van de activiteiten van het Laboratorium voor Zaadontleding.

3.2 Praktijkcentra

Een goede doorstroming van kennis en informatie tussen onderzoek en praktijk is nodig om innovatie op land- en tuinbouwbedrijven te stimuleren. De Vlaamse praktijkcentra die actief zijn in de voorlichting en ontwikkeling van land- en tuinbouw fungeren als schakels tussen toegepast onderzoek en de productiesector.

Deze praktijkcentra vertalen bestaande kennis naar praktijktoepassingen en ze verspreiden deze kennis op een neutrale en open wijze in de sector.

De veertien praktijkcentra Plantaardige Productie kunnen via het besluit over de toekenning van werkingssubsidies aan de praktijkcentra (14 mei 2004), rekenen op een vaste, jaarlijkse werkingssubsidie. De zeven coördinatiecomités, één per sector, zorgen ervoor dat de onderzoeks- en voorlichtingsactiviteiten van de praktijkcentra optimaal op elkaar afgestemd zijn, zonder overlappingsen. De praktijkcentra zijn, afhankelijk van de sectoren waarin ze activiteiten hebben, lid van één of meerdere coördinatiecomités.

In 2009 kregen de praktijkcentra een werkingssubsidie van 2.136.592 euro. Alle praktijkcentra zijn in staat een bedrag van ten minste 75% van het subsidiebedrag te genereren uit de sector, sommigen nemen wel de provinciale bijdrage in aanmerking. In 2009 werd het besluit van 14 mei 2004 verstrengd zodat alle centra verplicht zijn om voor elke euro werkingssubsidie een eigen bijdrage van 0,75 euro te leveren. Verder wordt de mogelijkheid opengelaten om een eventuele provinciale bijdrage voor maximaal de helft van de vereiste sectorbijdrage in aanmerking te nemen. Het wijzigingsbesluit werd eind 2009 principieel goedgekeurd door de Vlaamse Regering.

Als tegenprestatie voor de subsidie ontplooiën de praktijkcentra op basis van hun missie en opdrachten specifieke activiteiten in een welbepaalde sector van de land- en tuinbouw. De praktijkcentra geven hun onderzoeksintenties voor de komende vijf jaar weer in vijfjarenplannen die ter goedkeuring aan de betreffende coördinatiecomités worden voorgelegd. Op basis van de vijfjarenplannen worden jaarplannen gemaakt die meer concrete onderzoeksprogramma's bevatten. Eind 2009 dienden de praktijkcentra voor de tweede keer vijfjarenplannen in, voor de periode 2010-2014.

Dierlijke sector

De vijf praktijkcentra in de dierlijke sector zijn minder gestructureerd dan die in de plantaardige sector. Het zijn samenwerkingsverbanden, begin 2007 opgericht via een intentieverklaring. De praktijkcentra dierlijke sector worden niet structureel gesubsidieerd.

De administratie en de coördinatie van de werking van deze samenwerkingsverbanden wordt uitgevoerd door een ambtenaar van het Departement Landbouw en Visserij. De samenwerking komt tot uiting via gezamenlijke studiemomenten en publicaties. Als financiële motor voor de samenwerking worden de demonstratieprojecten duurzame landbouw aangesproken. Deze demonstratieprojecten zijn een belangrijke stimulans.

3.3 Sturing van het onderzoek: IWT-projecten

Door haar nauw contact met de verschillende sectoren binnen land- en tuinbouw en de expertise op praktijkniveau, vertaalt de afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling de noden uit de sector naar de onderzoeksinstellingen. De afdeling baseert haar insteek bij de advisering en opvolging van onderzoeksprojecten op de relevantie ervan voor de bedrijven. Op die manier worden ILVO-projecten, IWT-projecten en demonstratieprojecten op een systematische manier beoordeeld op hun beleidsrelevantie en hun belang voor de betrokken sectoren. Bij de concrete uitwerking worden de projecten ook opgevolgd om een goede uitwerkingsfase te garanderen. Hierbij wordt nauw samengewerkt met de afdeling Monitoring en Studie.

3.4 Financiering demoprojecten

Met de demonstratieprojecten wil de afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling de landbouwers en tuinders bewust maken van nieuwe mogelijkheden op het vlak van praktijken en technieken en wil ze die ingang laten vinden op onze Vlaamse bedrijven. De praktijken en technieken moeten bijdragen tot meer duurzame land- en tuinbouwbedrijven en moeten vooraf hun waarde hebben bewezen door wetenschappelijk onderzoek of meetbare praktijkervaring. De demonstratieprojecten beogen vooral het sensibiliseren van landbouwers en tuinders: er wordt veel belang gehecht aan het doen toepassen van de nieuwe inzichten uit de projecten in de praktijk.

De oproep demonstratieprojecten duurzame landbouw 2009 kadert in vier thema's die van belang zijn voor een duurzaam landbouwbeleid:

- Arbeidsefficiëntie en economie in de veehouderij en de tuinbouwsector
- (Bio)diversiteit in de plantaardige en dierlijke sector
- Administratief management
- Duurzame gewasbescherming

Er werden 42 projecten ingediend door erkende centra voor sensibilisering van meer duurzame landbouw, waarvan er 13 werden geselecteerd voor een totaal budget van 1 miljoen euro. Onderstaande tabellen geven per thema een overzicht van de geselecteerde projecten:

Tabel 1. Thema 1: Arbeidsefficiëntie en economie in de veehouderij en de tuinbouwsector

Titel	Promotor
Arbeid ADELt, ook in de melkveehouderij	Proefcentrum voor Innovatie, Verbreding en Advies in de Landbouw en Veehouderij (PIVAL)
Introductie precisielandbouw in de openlucht groenteteelt	Provinciaal Proefcentrum voor de Groenteteelt (PCG)
Verbetering van de rendabiliteit in de vleeskuikensector door een optimalisatie van de strooiselkwaliteit	Dierengezondheidszorg Vlaanderen (DGZ)
Dodgeboren biggen en uitval bij de biggen op het moderne varkensbedrijf	Dierengezondheidszorg Vlaanderen (DGZ)
Arbeid en derogatie, een lastige combinatie op een rundveebedrijf?	Landbouwcentrum voor Voedergewassen (LCV)
Verbetering van de rendabiliteit in de vleesveehouderij door beperking van de kalversterfte	Vlaamse Rundveeteelt Vereniging (VRV)

Tabel 2. Thema 2: (Bio)diversiteit in plantaardige en dierlijke sector

Titel	Promotor
Boeren beheren samen sloten tegen verdroging	Provinciaal Centrum voor Landbouw en Milieu (PROCLAM)
VerKOht! Korteomloophout (KOH) voor biodiversiteit in het landbouwlandschap	Provinciaal Centrum voor Landbouw en Milieu (PROCLAM)
Genetische diversiteit in groentegewassen in actie	Nationale Proeftuin voor Witloof (NPW)

Tabel 3. Thema 4: Duurzame gewasbescherming

Titel	Promotor
Residuarm telen van bladgewassen onder glas	Provinciaal Proefcentrum voor de Groenteteelt (PCG)
Stimuleren van een correct gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in twee waterbekkens (Ijzer en Demer)	West-Vlaamse Proeftuin voor Industriële Groenten (WPIG)
Demonstratie van de efficiëntie van selectieve gewasbeschermingsmiddelen en hun sparend effect op natuurlijke vijanden in de boomkwekerij	Proefcentrum voor Sierteelt (PCS)
Efficiënter spuiten met behulp van GPS	Praktijkcentrum voor Land- en Tuinbouw (PCLT)

De financiering van de projecten bestaat voor 30% uit Europese middelen van het *Programmadocument voor Plattelandsontwikkeling* (PDPO) en voor 70% uit Vlaamse middelen.

3.5 Bedrijfsleiding

Het Departement Landbouw en Visserij subsidieert via de landbouwworming cursussen, korte vormingsactiviteiten, vervolmakedagen en stages voor personen die landbouwactiviteiten uitoefenen. De opleidingen worden ingericht door erkende vormingscentra. De werking steunt op het besluit van de Vlaamse Regering van 4 juni 2004 over de toekenning van subsidies voor naschoolse opleidingsinitiatieven in de landbouwsector.

De subsidie voor de landbouwwormingsactiviteiten is forfaitair en wordt berekend per ingericht lesuur, per stagedag of per vormingsactiviteit. De cursisten kunnen onder bepaalde voorwaarden een vergoeding voor sociale promotie ontvangen per gevolgd lesuur.

In de begroting 2009 van de Vlaamse overheid was 3,204 miljoen euro voorzien voor de landbouwworming en 136.000 euro voor de sociale promotie.

De landbouwworming is opgenomen in as 1 van het Programma voor Plattelandsontwikkeling in Vlaanderen. De Europese Unie neemt 30% van de uitgaven van de landbouwworming bestemd voor landbouwers op zich. De Europese Unie droeg in het kalenderjaar 2009 1.326.332,20 euro bij.

In 2009 werd meer vorming georganiseerd dan de jaren voordien, maar de goede resultaten van 2006 werden sindsdien niet meer gehaald. De voorlopige cijfers van de aanvragen van 2009 wijzen op een stijging naar 38.380 lesuren en stagedagen.

De uitgaven voor sociale promotie zijn fors gestegen door de verhoging van de premie van 2 naar 6 euro per lesuur. Daardoor nam ook het aantal aanvragen flink toe, met 350 begunstigden in 2009.

De landbouwer staat als voedselproducent in een globale wereld steeds meer in concurrentie met de andere producenten op de wereldmarkt. Competitief blijven om te kunnen overleven is voor velen een zorg. Dat blijkt ook uit de opleidingen. De meeste opleidingen hebben rechtstreeks of onrechtstreeks te maken met bedrijfsleiding.

Tabel 4. Evolutie van de uitgaven per begrotingsjaar (euro)

Type activiteit	2006	2007	2008	raming 2009
Cursussen	2.201.238,69	1.971.632,55	2.034.112,49	2.171.382,38
Korte vorming	1.524.121,83	1.481.130,90	1.467.389,52	1.723.553,60
Vervolmaking	33.369,50	39.850,82	57.195,42	58.626,49
Stages	573.708,84	510.386,58	512.985,80	530.860,72
Hobbyland- bouwvorming	182.925,96	209.063,47	201.867,58	218.387,46
Sociale promotie	64.600,00	46.500,00	95.396,00	193.692,00
Totaal	4.579.964,82	4.258.564,32	4.368.946,81	4.896.502,65

Tabel 5. Evolutie van de betoelaagde vormingsactiviteiten per begrotingsjaar en per type opleiding (aantal uren/stagedagen)

Boekjaar	2005	2006	2007	2008	raming 2009
Cursussen	14.561	17.304	15.381	15.655	16.064
Korte vorming	14.262	15.596	15.397	14.966	16.335
Vervolmaking	329	287	337	470	469
Stages (dagen)	5.334	6.475	5.654	5.582	5.512
Totaal	34.486	39.662	36.769	36.673	38.380

(1) toestand op 1/3/2010, voorlopige gegevens

Tabel 6. Evolutie van de betoelaagde vormingsactiviteiten per begrotingsjaar en per type centrum (aantal uren/stagedagen)

Boekjaar	2005	2006	2007	2008	raming 2009
Algemene centra	27.413	32.553	29.877	29.800	30.426
Gewestelijke centra	5.131	4.631	4.113	4.233	5.233
Hobbylandbouw	1.942	2.478	2.799	2.640	2.721
Totaal	34.486	39.662	36.789	36.673	38.380

Cursussen

Het aantal cursussen was de voorbije drie jaar stabiel rond de 15.600 lesuren per jaar. Dit komt voor de sector eigenlijk neer op een daling van het aantal uren vorming, omdat er een stijging is van het aantal uren opleiding voor werknemers van groendienststen.

De meeste cursussen zijn niet sectorspecifiek. De algemene informaticaopleidingen vormen de grootste groep. Het aantal uren informaticaopleiding blijft dalen, hoewel de centra hun aanbod diversifiëren naar internetgebruik en multimedia voor land- en tuinbouwers.

De tweede groep vormen de cursussen bedrijfsleiding, die vooral bestaan uit algemene starterscursussen (type A).

Bij de sectorspecifieke opleidingen vormen de opleidingen bestemd voor de rundveesector de grootste groep, gevolgd door opleidingen voor groendienststen en tuinaanleg.

In de rundveesector blijven de cursussen kunstmatige inseminatie bij de belangrijkste.

De afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling telde voor 2008 in totaal 6.470 deelnemers aan cursussen en stages. Dit waren 4.885 unieke deelnemers, waarvan 3.312 mannen (67,8%) en 1.573 (32,2%) vrouwen.

Korte vormingsactiviteiten

In 2009 werden 13.614 lesuren korte vorming gesubsidieerd. De korte vormingsactiviteiten zijn het medium bij uitstek voor de verspreiding van actuele informatie. Technische informatie, regelgeving, economische ontwikkelingen komen via deze weg ruim aan bod. Het aanbod schommelt in functie van de actualiteit en de voorlichtingsthema's. In 2009 sprongen vooral de extra opleidingen voor het gebruik van het e-loket van het Agentschap voor Landbouw en Visserij en het nieuwe veeportaal van de vzw Dierengezondheidszorg Vlaanderen in het oog. Ook de studievergaderingen over rationeel energiegebruik waren erg in trek. Het aantal deelnemers bedroeg 112.887 (cijfer 2008).

De hobbylandbouwers vormen een aparte doelgroep, waarvoor korte vormingsactiviteiten kunnen gesubsidieerd worden. In 2009 werden voor deze groep 2971 korte vormingsactiviteiten gesubsidieerd. Die gingen vooral over groenteteelt, tuinonderhoud en bloemschikken. Het aantal deelnemers bedroeg 60.930 (cijfer 2008).

Opleiding van de starters

Een succesvolle start begint met een goede voorbereiding. Voor de starters worden algemene starterscursussen (type A), bijzondere starterscursussen (type B) en stages ingericht. Wie de volledige cyclus gevolgd heeft kan deelnemen aan een installatieproef en behaalt daarmee een installatieattest. Dit attest geeft personen die geen landbouwopleiding gevolgd hebben toegang tot de subsidies van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF).

De meeste startersopleidingen hielden verband met de rundveesector, omdat rundveehouderij op veel landbouwbedrijven een hoofdactiviteit is. De meeste bijzondere starterscursussen combineren rundvee en akkerbouw. Bij de starterscursussen zijn er ook opleidingen over paardenhouderij.

In 2008 volgden 639 personen startersopleidingen. 232 cursisten behaalden in 2009 een installatieattest.

Gedetailleerde gegevens over de landbouwvorming is terug te vinden op de website van het beleidsdomein (www.vlaanderen.be/landbouw).

Voedselproductie

1 Wat eet de Vlaming?

Via een steekproef, representatief voor de bevolking, wordt jaarlijks het thuisverbruik van verse agrovoedingsproducten bepaald. Het thuisverbruik van de meeste verse agrovoedingproducten ligt onder het niveau van 2000.

Het thuisverbruik van kaas kent de afgelopen jaren een stijgende trend maar lijkt nu te stagneren, terwijl de broodconsumptie het omgekeerde beeld vertoont en na jaren van sterke daling opnieuw begint te stijgen. Dat laatste is vooral te verklaren doordat de Vlaming zijn buitenhuisverbruik terugschroeft en ook steeds meer voorgebakken broodjes consumeert. Aan de daling in het verbruik van consumptiemelk lijkt stilaan een einde te komen, wat vooral te danken is aan het einde van de verschuiving van witte consumptiemelk naar 'nieuwe' melkdranken met toegevoegde waarde (melkdrinks, sojadrinks, drinkyoghurt), die kleinere verpakkingen hebben.

De daling van de verse visconsumptie is toe te schrijven aan het afgenomen verbruik van week- en schaaldieren (inclusief mosselen). Het thuisverbruik van gevogelte en wild is de afgelopen twee jaar sterk toegenomen en dat is volledig toe te schrijven aan de consumptie van kip. De consumptie van vers fruit daalde licht wat volledig toe te schrijven is aan de citrusvruchten. Het verbruik van verse groenten steeg daarentegen in 2008 sterk (in alle groentesoorten) en bevindt zich op hetzelfde niveau als in 2000.

Tabel 7. Thuisverbruik van verse agrovoedingsproducten in Vlaanderen, in kg per capita

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
consumptiemelk*	64,3	57,1	59,3	58,3	57,2	54,5	54,8	53,7	53,5
kaas	9,8	9,8	10,2	9,9	10,4	10,7	10,6	10,8	10,8
aardappelen	43,3	41,3	39,4	38,1	37,5	38,4	36,9	38,0	39,1
brood	106,8	100,7	99,6	92,5	90,6	87,4	81,9	83,2	86,6
fruit	89,3	84,8	86,6	85,0	86,7	85,4	82,7	85,6	84,5
groenten	60,4	59,7	61,2	60,4	63,6	62,4	56,0	57,5	60,1
vlees	34,3	30,0	32,3	30,3	30,3	29,8	28,3	29,6	30,1
gevogelte & wild	12,5	12,1	12,6	11,6	11,9	13,0	11,8	12,8	13,4
eieren**	89,2	83,9	82,8	79,6	78,3	82,5	88,7	86,6	86,8
vis	7,4	6,4	6,6	7,6	7,6	7,3	6,1	6,9	6,7

* liter | ** stuks

Bron: Gfk Panel Services Benelux, VLAM

Contact:

Jonathan Platteau, afdeling Monitoring en Studie, 02 552 78 47, jonathan.platteau@lv.vlaanderen.be

Link naar Land - en tuinbouw in Vlaanderen 2009. Landbouwindicatoren in zakformaat:

www.vlaanderen.be/landbouw/zakboekje

2 Water

2.1 Voorlichting

2.1.1 Recirculatie van water

Water is een kostbaar goed dat in de toekomst nog schaarser zal worden. Duurzaam omspringen met water vormt dus een belangrijke uitdaging. Bovendien legt het Mestdecreet voor de sierteelt een aantal verplichtingen op om zo de verontreiniging van het water met nitraat en fosfaat te verminderen. Elke sierteler met permanente overkapping moet vanaf 2011 kunnen aantonen dat hij beschikt over een opvangcapaciteit om het restwater, geproduceerd tijdens de maanden september tot en met februari, te kunnen opvangen. De grootte van de opslag die moet voorzien worden hangt af van het teeltsysteem, nl. recirculerend of niet-recirculerend, en is vastgelegd in het Mestdecreet. Voor de meeste sierteeltbedrijven zal het aangewezen zijn te werken volgens een gesloten teeltsysteem met waterrecirculatie om aan de normen en eisen van het Mestdecreet te kunnen voldoen. De verplichte opvangcapaciteit voor spuistroom is bij recirculatie immers veel kleiner.

Op een sierteeltbedrijf worden aan het beregeningswater vaak voedingsstoffen toegevoegd. Een gedeelte van het beregeningswater draineert bij substraatteelten uit de potten, ook komt er bij containerteelten een hoeveelheid water naast de potten terecht. Dit overtollige voedingswater, dat niet door de planten wordt opgenomen, wordt drainwater genoemd. Door te gaan werken volgens een gesloten teeltsysteem wordt dit water opgevangen en eventueel hergebruikt. Dit levert een belangrijke besparing van water en meststoffen op en vermindert de emissie van nutriënten naar de omgeving.

Maar hergebruik van drainwater brengt ook enkele nadelen met zich mee. De belangrijkste problemen zijn het verspreiden van pathogenen met het gietwater en de opstapeling van zouten. Daarom is het aangewezen om het drainwater te ontsmetten vooraleer het water te hergebruiken in de teelt. Bij een gesloten teeltsysteem is het van belang om over voldoende en goed uitgangswater te beschikken. Het is niet aangewezen om al te veel grondwater als aanmaakwater te gebruiken wegens gevaar voor accumulatie van ballastzouten in het substraat. Hemelwater is een waardig alternatief.

Restwater of spuistroom is het drainwater dat niet wordt hergebruikt als voedingswater. Door een opstapeling van ballastzouten, door een aanraking met één of meerdere nutriënten of door een hoge infectiedruk aan pathogenen wordt het drainwater niet meer bruikbaar als gietwater. Drainwater wordt dus spuistroom zodra het niet (meer) voor recirculatie in aanmerking komt. Dit spuiwater moet op een milieukundig verantwoorde manier worden verwerkt: door zuivering via een rietveld of door uit te rijden op landbouwgrond. Dit kan enerzijds gebeuren op eigen landbouwgrond of via de burenregeling op grond van een collega-landbouwer/teler. Het is ook mogelijk om het spuiwater te lozen, maar daarvoor zijn wel de nodige vergunningen vereist.

2.1.2 Opvang van hemelwater

Algemeen

Op jaarbasis valt er in Vlaanderen gemiddeld 780 l/m² neerslag. Sinds enkele jaren is er een stedenbouwkundige verordening over het opvangen van hemelwater. Opvang en gebruik van hemelwater is verplicht voor alle landbouwbedrijfsgebouwen die nieuw gebouwd of herbouwd worden. Er zijn enkele uitzonderingen voorzien: verbouwingen met beperkt volume, geen woning bij de bedrijfsgebouwen ... Er wordt aangeraden om het hemelwater zoveel mogelijk te gebruiken.

Veeteeltsector

In veestallen wordt het hemelwater dikwijls ondergronds opgeslagen (bijvoorbeeld onder de centrale voedingang) naar analogie van de ondergrondse opslag voor drijfmest. Opslag in een foliebassin of zelfs in een vijver komt ook voor. Naast hemelwater kan ook oppervlaktewater en soms zelfs draineringwater van akkerland gebruikt worden. De meest courante toepassing van dit 'alternatief water' is de reiniging van de stallen en de machines. Andere toepassingen zijn minder vanzelfsprekend, daarom werd via demoprojecten gezocht naar technieken die breder gebruik mogelijk moeten maken. Hieruit is ondertussen gebleken dat mits de nodige ontsmetting deze alternatieve waterbronnen zelfs als drinkwater voor de dieren kunnen dienen.

Sierteeltsector

Hemelwater is de meest geschikte waterbron op een sierteeltbedrijf. Het water is meestal van prima kwaliteit en wordt gekenmerkt door een zeer laag zoutgehalte. Bij het gebruik ervan moet er amper rekening gehouden worden met de weinige minerale elementen die erin aanwezig zijn. Hemelwater heeft bovendien een lage zuurtegraad en moet bij gebruik vaak aangelooft worden. Het bicarbonaatgehalte is ook laag, meestal minder dan 30 mg/l, wat dus een lage buffering geeft. Bij teelten met recirculatie heeft het gebruik van hemelwater als voordeel dat er minder vaak gespuid moet worden. Een nadeel is dat het water onregelmatig beschikbaar is en dat met de opslag van hemelwater een bepaalde kostprijs gepaard gaat.

Hemelwater wordt meestal opgevangen in een watersilo of in een foliebassin. Een watersilo is een plaatstalen silo met een kunststoffolie erin; een foliebassin is een uitgegraven vijver met aarden walen waarin een kunststoffolie is aangebracht. Dit bassin kan in eender welke vorm en grootte aangelegd worden, zolang de taludhelling maar altijd 45° bedraagt. De keuze tussen een foliebassin of watersilo hangt af van meerdere factoren. Een eerste gegeven vormt de beschikbare grondoppervlakte en de grootte van de wateropslag. Als er weinig grondoppervlakte voor handen is en/of de grondprijs zeer hoog is en de benodigde opslagcapaciteit niet al te groot is, dan zal vaak eerder voor een watersilo gekozen worden. Een watersilo heeft ook als voordeel dat het water gemakkelijk van licht kan afgeschermd worden met een anti-algenzeil, zodat de waterkwaliteit beter blijft (geen algenbloei, geen bladeren in het water ...). Foliebassins zijn moeilijker af te schermen van het licht en er kunnen problemen ontstaan met algenontwikkeling in het water.

2.1.3 Waterbesparingstechnieken

In de veeteeltsectoren vormt het drinkwater voor het vee de belangrijkste watervraag. In de melkveehouderij vraagt de reiniging van de melkinstallatie en de koeltank een belangrijke hoeveelheid water. Bijna alle melkinstallaties zijn uitgerust met een automatisch spoelprogramma. Omdat men geen risico met de melkkwaliteit wil lopen voorziet men standaard ruim voldoende hoeveelheden spoelwater.

Het water van de hoofdreiniging en het water van de naspoeling kunnen perfect hergebruikt worden voor andere toepassingen (vb. het schoonspuiten van de melkstal). Daarvoor moet dit spoelwater opgeslagen worden in een afzonderlijk opslagvat. Bij hergebruik van het spoelwater van de hoofdspoeling is het belangrijk om het water te verspuiten onder lage druk.

Verspuiten onder hoge druk geeft een sterke verneveling van de vloeistof waarin ook reinigingsmiddel is opgelost. Inademen van deze nevel zou nadelige gevolgen voor de gezondheid kunnen hebben.

Eén van de belangrijkste uitdagingen voor de sierteelt is duurzaam en efficiënt omspringen met water op het bedrijf zodat het waterverbruik kan beperkt worden. Een goed werkend irrigatiesysteem is hierbij van groot belang. Een irrigatiesysteem dat goed is opgesteld zorgt voor een goede verdeling van het water over het beregeningsoppervlak en komt de uniformiteit van het gewas ten goede. Ook het toepassen van een plantaafhankelijke begieting via sensoren of mathematische modellen (bv. stralingsom of verdampingsmodellen) levert een belangrijke meerwaarde op. De juiste dosis wordt op het juiste moment gegeven, waardoor het waterverbruik geoptimaliseerd wordt en de plant minder onderhevig is aan stress. Ook het gebruik van aangepaste doppen komt efficiënt watergebruik ten goede. Er wordt op water en meststoffen bespaard, de hoeveelheid drainwater wordt beperkt en er is minder uitspoeling van nutriënten. Tot slot wordt op een bedrijf ook veel water bespaard door over te schakelen naar een gesloten teeltsysteem. Bedrijven moeten dan een veel geringere opslagcapaciteit voorzien voor hun spuistroom en ze vinden ook eenvoudiger een oplossing om hun geproduceerde spuistroom af te zetten.

2.1.4 Zuivering van water op landbouwbedrijven

In het drainwater van sierplanten bevinden zich pathogenen. Om een massale verspreiding van deze ziekteverwekkers te voorkomen is het aanbevolen om het recirculatiewater te ontsmetten vooraleer het terug als aanmaakwater wordt gebruikt. *Pythium* en *Phytophthora* zijn wortelziekten die zwemsporen vormen en die zich zeer goed kunnen verspreiden via het water. Ook andere schimmels zoals *Fusarium* en bacteriën, virussen en nematoden kunnen zich, afhankelijk van de teelt, bij hergebruik van het drainwater verspreiden over het bedrijf. De keuze voor een ontsmettingssysteem wordt bepaald door de af te doden pathogenen, de benodigde capaciteit, de kostprijs en de beschikbare ruimte. In de praktijk wordt meestal geopteerd voor langzame zandfiltratie of UV-ontsmetting.

Langzame zandfiltratie is gebaseerd op een eenvoudige techniek waarbij het water van organisch materiaal, troebelheid en gesuspendeerde deeltjes gezuiverd wordt. Het is een betrouwbaar systeem dat zorgt voor een goede verwijdering van heel wat schimmels (met als belangrijkste Pythium en Phytophthora) en bacteriën, maar nematoden kunnen niet verwijderd worden door langzame zandfiltratie. De grootte van deze installatie wordt bepaald door het volume water dat moet worden ontsmet. Een langzame zandfilter bestaat meestal uit een waterdichte silo waarbij het opvulmateriaal dienst doet als filter. De filter is van onder naar boven opgevuld met 3 lagen grind en een laag gewassen zand (korreldiameter 0-2 mm) van minimaal 100 cm als filterbed. De efficiëntie van een langzame zandfilter wordt bepaald door de korreldiameter van het zand en de snelheid waarmee het water doorheen de zandlaag passeert. Hoe trager het water door de filter gaat, hoe langer het water in contact is met de biofilm en hoe efficiënter de zuivering verloopt. De aanbevolen doorstromingsnelheid ligt tussen 100 en 150 l/m² zandoppervlak per uur.

Bij UV-ontsmetting worden de pathogenen afgedood door UV-bestraling. Het licht wordt gegenereerd door een kwikdamplamp die beschermd wordt door een kwartsbuis. De efficiëntie van een UV-installatie wordt enerzijds bepaald door de stralingsdosis en anderzijds door de lichtdoorlatendheid (transmissie) van het water.

De stralingsdosis die nodig is om het te behandelen water voldoende te ontsmetten is afhankelijk van het type af te doden pathogeen. Bacteriën worden het makkelijkst afgedood, virussen vragen de hoogste dosering. Voor een volledige ontsmetting van het drainwater tegen schimmels, bacteriën en virussen is een UV-dosis van 250 mJ/cm² gewenst. Voor een selectieve ontsmetting tegen schimmels en bacteriën is een dosis van 100 mJ/cm² voldoende. Voor aaltjes volstaat een UV-dosis van 10 mJ/cm². Bij deze dosis worden de aaltjes weliswaar niet afgedood maar wel steriel gemaakt waardoor vermeerdering wordt voorkomen en de populatie afsterft. Ook de transmissie (of lichtdoorlatendheid) van het te ontsmetten drainwater is belangrijk. De aanwezigheid van organisch materiaal in het water verstrooit of absorbeert de UV-straling waardoor de hoeveelheid UV-licht beschikbaar voor ontsmetting, vermindert.

2.2 Steun

2.2.1 Investeringssteun voor het hergebruik van water

Opvang, gebruik en hergebruik van water vormt een belangrijk aandachtspunt op vele bedrijven. De investeringen die te maken hebben met water zijn talrijk en genieten veel aandacht in het investeringsbeleid. In 2009 werden bij het VLIF 305 aanvragen geregistreerd waar water een centraal element was voor een totaal investeringsbedrag van 4,26 miljoen euro. Suikerbiettelers, met suikerbieten in hun oppervlakteaangifte in 2007, komen in aanmerking voor een verhoogde steun voor opvang en hergebruik van regenwater ter vervanging van grondwater. Dit geldt voor aanvragen uit 2009, waarvoor de steun grotendeels in 2010 zal worden uitbetaald.

Bij het VLIF komen de volgende investeringen in verband met het hergebruik van water in aanmerking voor steun:

- Opvang van regenwater (in bassins, citernes ...): in 2009 waren er 172 nieuwe aanvragen voor een investeringsvolume van 2.366.343,91 euro.
- Investerings in waterbehandeling (filtratie voor hergebruik als drinkwater, voor hergebruik bij bespuitings- en reinigingswerkzaamheden, bezinkputten ...): 9 nieuwe aanvragen voor een investeringsvolume van 196.206,06 euro.
- Installaties voor waterzuivering op bedrijfsniveau, met inbegrip van de installaties voor waterzuivering in het kader van hergebruik van overtollig regen- en beregeningswater: 52 nieuwe aanvragen voor een investeringsvolume van 859.394,16 euro.
- Systemen voor het hergebruik van beregeningswater, opvang en hergebruik van hemelwater als beregeningswater: 72 nieuwe aanvragen voor een investeringsvolume van 836.073 euro.

In 2009 verleende het VLIF voor 0,755 miljoen euro steun aan investeringen voor opvang, gebruik en hergebruik van water, gespreid over 296 dossiers.

Tabel 8. Steun voor de opvang, gebruik en het hergebruik van water in 2009, in euro

Investing	Aantal besliste dossiers	Totaal investeringsbedrag	Toegekende steun
Opvang en hergebruik regenwater	13	273.765,07	54.753,01
Opvang en hergebruik regenwater (suikerdossiers)	12	109.452,16	32.835,65
Waterreservoir	222	2.125.084,91	425.016,98
Waterbehandeling	3	13.566,32	2.713,26
Waterzuiveringsinstallatie	46	608.434,60	239.867,06
Totaal	296	3.130.303,06	755.185,96

De toegekende steun bestaat uit 70% Vlaamse en 30% Europese middelen.

3 Aardappelen

3.1 Cijfers

In 2009 werd in het kader van de verzamelaanvraag in Vlaanderen 36.885,88 ha areaal aardappelen voor consumptie aangegeven, 12385,89 ha areaal aardappelpootgoed en 3191,70 ha areaal voor vroege aardappelen, of samen 41.313,47 ha. Ten opzichte van de totaal aangegeven oppervlakte is dit 6,16%.

In 2008 was dat 36.274,94 ha voor aardappelen voor consumptie en 1.015,70 ha aardappelpootgoed. Voor vroege aardappelen zijn voor 2008 geen gegevens beschikbaar.

3.2 Voorlichting

De afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling organiseerde in 2009 in samenwerking met het Interprovinciaal Proefcentrum voor de Aardappelteelt (PCA) verschillende voorlichtingsactiviteiten voor de aardappelteler. In de winterperiode waren dat er vijf.

De resultaten van de demonstratieproeven die in 2008 aangelegd werden kwamen aan bod. Op gebied van teelttechniek lag het accent vooral op de oordeelkundige bemesting. Voldoen aan de normen voor de reststikstof in het bodemprofiel na de oogst blijft een hoofdbekommernis voor de aardappelteler. De resultaten van de demonstratieprojecten *Meer dynamiek, minder nutriënten* en *Minder nitraten, evenveel aardappel* werden toegelicht. Uit deze resultaten blijkt dat, mits een beredeneerde bemesting, de aardappelteler in de meeste gevallen kan voldoen aan de gestelde normen. De rol van groenbemesters in de problematiek van de nitraatresidu's werd ook uitvoerig toegelicht.

Behalve aan de teelttechniek werd ook heel wat aandacht besteed aan actuele problemen. In 2009 was dat de nieuwe Europese regelgeving op het gebied van de aanwezigheid van aardappelcystenaaltjes op de percelen. Deze wetgeving wordt de volgende jaren van kracht in België en houdt een bedreiging in voor de Vlaamse aardappelteelt. Maar door een goede voorlichting wordt deze problematiek onder de aandacht gebracht en worden mogelijke oplossingen zoals bredere vruchtafwisseling, vanggewassen en resistente rassen aangeboden. Ook andere actuele thema's zoals de impact van de nieuwe regelgeving over gewasbeschermingsmiddelen op de aardappelteelt en het commercialiseren en verwerken van aardappelen werden belicht.

De studieavonden vonden plaats in Kieldrecht en Poperinge en er namen respectievelijk 30 en 120 personen deel. De studiedagen hadden plaats in Ninove, Bierbeek en Oudenaarde en telden 100 à 200 deelnemers.

In de zomerperiode waren er in Vlaanderen veldbezoeken. Tijdens de bezoeken aan proefvelden op de proefboerderijen werd er toelichting gegeven over de demoproeven die aangelegd worden op verschillende locaties, in nauw overleg met het PCA en zijn partners. Thema's die tijdens deze bezoeken aan bod kwamen zijn de bemesting in functie van het seizoen, de rassenvernieuwing en de gewasbescherming. Aan de rondleiding op de proefboerderijen in Zwalm en Melkwezer die een proefplatform zijn voor de akkerbouwteelten, namen respectievelijk 120 en 150 personen deel.

De gegevens bekomen uit de proefveldwerking worden gezamenlijk verwerkt en gepubliceerd in de vakpers in een tiental artikels. Ook hier ligt de nadruk op een beredeneerde bemesting, gewasbescherming en rassenkeuze.

Gewasbescherming is een belangrijk aspect in de aardappelteelt en dus wordt de brochure *Gewasbescherming in aardappelen* jaarlijks geactualiseerd en op de website geplaatst. Ieder jaar worden een 300-tal brochures verspreid. De interessante brochure is een leidraad voor de aardappelteler om een bewuste en duurzame gewasbescherming in de aardappelen door te voeren. Behalve deze brochure worden ook andere publicaties in samenwerking met het PCA gemaakt die de landbouwer terugvindt op de website van het PCA.

3.3 Controle pootgoed

De productie van gecertificeerd aardappelpootgoed is een zeer specifieke teelt en vereist een hoge vakbekwaamheid van de telers. In 2009 schreven 56 telers, waaronder 4 Nederlanders, een vierhonderdtal percelen in ter keuring. De laatste jaren schommelt de aangeboden oppervlakte voor kwaliteitskeuring rond de 1.000 ha; het pootgoedareaal 2009 in Vlaanderen bedroeg 1.075 ha.

In 2009 werden 49 verschillende rassen ter vermeerdering aangeboden; ongeveer een derde van het areaal wordt aangelegd met het ras Bintje.

De Europese en Vlaamse regelgevingen stellen hoge kwaliteitseisen aan pootgoed. Voor deze eisen gelden Vlaamse normen, die strikter zijn dan de Europese. Daarnaast geldt er voor de quarantaineorganismen (onder meer het aardappelcystenaaltje, bruin- en ringrotbacteriën) een nultolerantie. De afdeling Productkwaliteitsbeheer beschikt over 6 deskundigen voor de controle en de certificering van pootgoed. Alhoewel het toezicht op quarantaineorganismen een federale bevoegdheid is, wordt dit omwille van de administratieve vereenvoudiging voor de telers ook door de Vlaamse overheid uitgevoerd.

De voornaamste kwaliteitsvereisten hebben betrekking op de raszuiverheid en de afwezigheid of de beperkte aanwezigheid van ziekteverwekkers (virussen, bacteriën - onder meer zwartbenigheid - en schimmelaantastingen). Deze vereisten worden geïnspecteerd tijdens minimaal twee veldkeuringen. Om virusbesmettingen door bladluizen te beperken wordt een datum voor loofddoding opgelegd, omstreeks half juli.

Als bepaalde normen tijdens de laatste veldkeuring niet gehaald worden, dan wordt het perceel gedeclasseerd of geweigerd. In 2009 kwamen 13% van de percelen in een lagere klasse terecht. Omdat bepaalde virusaantastingen niet altijd goed zichtbaar zijn tijdens de keuringen, wordt er met ELISA-testen een virologische nacontrole uitgevoerd op knolletjes die er voor het rooien worden uitgepikt. Door middel van deze testen werden nog eens 33% van de percelen gedeclasseerd.

Voor ze in de handel komen, worden de partijen die men wil laten certificeren gecontroleerd op de sortering, afwezigheid van ziekten (droog- en natrot, schurftaantasting ...). De totale gecertificeerde productie van pootgoed in het seizoen 2008-2009 bedroeg ongeveer 35.000 ton, waarvan ongeveer een vierde bestemd was voor uitvoer buiten Vlaanderen.

Om de expertise van het keuringspersoneel te onderhouden, zijn er regelmatige contacten met andere keuringsdiensten; zo heeft de afdeling in 2009 samen met het Groothertogdom Luxemburg een werkgroep van de Specialized Section on Standardization of Seed Potatoes van het UNECE georganiseerd.

De dienst Gewasbescherming van het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO) voert de analyses uit op de aanwezigheid van het aardappelcystenaaltje (*Globodera* spp.) en de bacteriën die bruinrot (*Ralstonia solanacearum*) en ringrot (*Clavibacter michiganensis* subsp. *sepedonicus*) veroorzaken in aardappelen. Opdrachtgevers zijn de Vlaamse overheid en het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV) dat belast is met systematische controles op deze schadelijke quarantaine organismen en met de toepassing van sanitaire maatregelen. De ILVO-dienst is voor de diagnostiek van organismen die schade berokkenen aan planten uitgerust met een DiagnoseCentrum voor Planten, bekend als ILVO-DCP. De dienst Gewasbescherming is eveneens Nationaal Referentielaboratorium voor Plantenziekten.

De aanwezigheid van zwartbenigheid en stengelnatrot, veroorzaakt door *Erwinia* bacteriën (*Dickeya*), is de laatste jaren een toenemend probleem voor de kwaliteit van het pootgoed. In het ILVO worden de verschillende type rottingsbacteriën en de evolutie in het voorkomen van die typen in pootgoed onderzocht. Dit onderzoek wordt mee gefinancierd door het Fonds voor Landbouw en Visserij.

Meer informatie vindt u op:

www.vlaanderen.be/landbouw/stengelnatrot

Ten slotte worden er vooral op aanvraag van buitenlandse producenten controles uitgevoerd op de aanwezigheid van verschillende klassen PVY-virussen voor de certificering van het pootgoed.

3.4 Promotie

De *Week van de Friet* trok zeker de aandacht van de Vlaamse consument. Dit keer stond die in het teken van Frietrock. Heel wat bekende en minder bekende zangers gaven gratis mini-concerten voor of in hun favoriete frituur. De actie kon rekenen op heel wat *free publicity*.

Met *Patatjes, sneller klaar dan je denkt* speelde de aardappelsector in op de veranderende eet- en kookgewoontes van de hedendaagse consument. Dat gebeurde aan de hand van radiospots en een online wedstrijd.

4 Granen

4.1 Cijfers

In 2009 werd in het kader van de verzamelaanvraag een totale oppervlakte van 89.455,14 ha voor de teelt van granen aangegeven. Ten opzichte van het totale aangegeven areaal is dat 13,35%. In 2007 was dat nog 83.759,91 ha en in 2008 93.593 ha

Het grootste deel werd ingenomen door wintertarwe met een aangegeven oppervlakte van 6.849,98 ha in 2009.

4.2 Voorlichting

4.2.1 Demonstratieproeven

In het seizoen 2008-2009 was de teelttechnische voorlichting in hoofdzaak gebaseerd op de eigen proefveldwerking op twee proefbedrijven, toonaangevende bedrijven voor hun streek:

- Oost-Vlaanderen: Johan en Paul Watté, Latemdreef 1, Zwalm;
- Vlaams-Brabant: Robert en Frederik Thiry, Galerijstraat 37, Melkwezer (Linter).

Op deze proefboerderijen werden in juni proefveldrondgangen georganiseerd. In Melkwezer lokte dat 200 bezoekers en in Zwalm 120. Op de proefveldrondgangen kreeg de akkerbouwer de gelegenheid om de vergelijking te maken van de stand van de gewassen in de verschillende landbouwstreken van Vlaanderen. Van daaruit kon dan later de link gelegd worden met de kwantitatieve prestaties van de verschillende teelttechnieken op het ogenblik van de oogstwerkzaamheden.

Daarnaast werden nog een 4-tal snipperproeven georganiseerd bij verschillende proefveldhouders, vooral in de streek rond Tongeren en in Bertem. De resultaten van deze snipperproeven worden ook opgenomen in de vijf eigen voorlichtingsbrochures (2 keer Lubbeke, 2 keer Ninove, 1 keer Oudenaarde), die elk jaar worden verspreid ter begeleiding van de graanvergaderingen.

4.2.2 Studiedagen

De groepsvoorlichting van de graansector kan chronologisch opgesplitst worden in drie periodes:

- Wintervergadering VOLSOG: deze Vereniging voor Loonsproeiers organiseert iedere winter een technische voorlichtingsvergadering waaraan de afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling meewerkt. De vergadering vond plaats op 8 januari 2009 met 80 aanwezigen.
- Voorjaarsvergaderingen: sluiten aan op de studiedagen die vanuit de professionele sector (commerciële, fytofarmaceutische ...) worden georganiseerd voor de voorlichtingssector (overheid en privé).

Het doel van deze vergaderingen is een objectieve reflectie te geven van nieuwigheden (producten en teelttechnieken) en zo de akkerbouwer een platform te bieden om de evolutie in de sector van nabij te volgen. De onderwerpen die behandeld worden zijn vooral toegespitst op onkruidbestrijding, ziektebestrijding, bemesting. De vergaderingen vonden plaats op 24 februari 2009 in Oudenaarde, op 25 februari in Lubbeek en op 26 februari in Ninove.

- Najaarsvergaderingen: sluiten aan op de eigen proefveldwerking.

Het doel van deze vergaderingen is via de vulgarisatie van de proefveldresultaten de graanteler te helpen bij de teeltkeuze, rassenkeuze en de keuze van teelttechniek. Chronologisch vallen deze najaarsvergaderingen tussen de oogstwerkzaamheden van het vorige seizoen en de uitzaai van het komende seizoen.

De najaarsvergaderingen vonden in 2009 plaats op 23 september in Lubbeek en op 24 september in Ninove.

4.2.3 Publicaties

Zowel voor de demonstratiedagen in juni als voor de studievergaderingen in het voor- en najaar werden begeleidende brochures voorzien. De proefresultaten van de proefveldwerking werden ook mee opgenomen in de jaarlijkse LCG-brochure Granen, Oogst 2009.

De afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling schrijft geregeld artikels die dan verschijnen in de landbouwpers (Boer en Tuinder, Landbouwleven).

In het voorjaar van 2010 wordt de brochure *Gewasbescherming wintertarwe en wintergerst* gepubliceerd.

4.3 Controle zaaizaad

De controle op de zaaigranen zorgt ervoor dat de gebruiker van landbouw- en tuinbouwzaden beschikt over hoogwaardige zaaizaden. Hierbij ligt de nadruk op de wettelijk vastgelegde kwaliteitsgaranties voor gecertificeerd uitgangsmateriaal. De afdeling Productkwaliteitsbeheer controleert of de bedrijven deze garanties respecteren bij de productie en ze de garanties bieden wanneer ze de zaaizaden in de handel brengen. Als de keuringswerkzaamheden worden uitgevoerd zoals voorgeschreven in de technische reglementen, worden de zaaizaden gecertificeerd en heeft de gebruiker van het gecertificeerde uitgangsmateriaal de volgende garanties:

- het materiaal is geproduceerd zodat er geen of slechts een minimaal risico bestaat voor mechanische en genetische verontreiniging (rasidentiteit en -zuiverheid);
- het materiaal voldoet aan minimale kwaliteitsnormen.

De controleactiviteiten zijn enkel mogelijk bij personen of bedrijven die geregistreerd zijn en aan de erkenningsvoorwaarden voldoen.

De controle op de productie gebeurt door middel van een bewakingssysteem waarbij elke stap van het certificeringsproces wordt gecontroleerd. Hierbij wordt in hoofdzaak gelet op die factoren die de kwaliteit van het geproduceerde zaaizaad negatief beïnvloeden.

In 2009 werd er door 212 teeltaanbiedingen in de graansector een oppervlakte van ongeveer 1.000 hectare ingeschreven. Alleen de teeltinschrijvingdossiers die aan de inschrijvingsvoorwaarden voldoen, gaan verder naar de volgende stap in het proces: de veldkeuring. Van de ingeschreven oppervlakte voor zaaigraanvermeerdering werd ongeveer 97% op het veld aangenomen. Tabel 9 geeft een beeld van de aangenomen oppervlakte voor de zaaigraanvermeerdering t.o.v. de aangenomen oppervlakten voor de andere landbouwzaden.

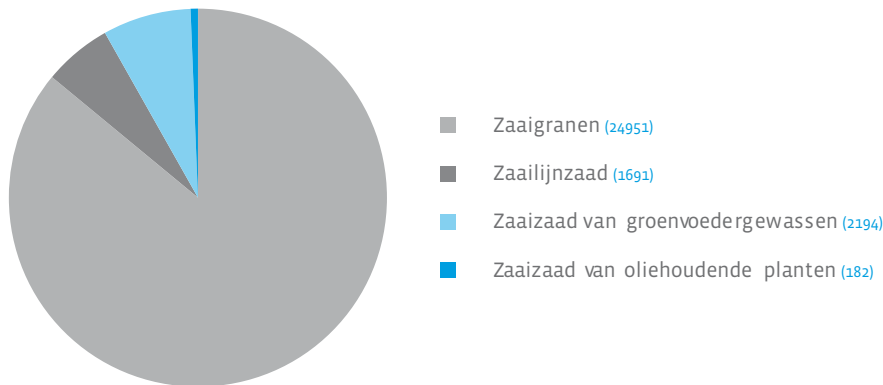
Tabel 9. Te velde aangenomen oppervlakte, in ha

Soort	Oppervlakte
Zaaigranen	973,00
Zaailijnzaad	1275,00
Zaaizaad groenvoedergewassen	2902,00
Zaaizaad van oliehoudende planten	11,00
Zaaizaad van industriële gewassen	0,15
Totaal	5161,15

Het geoogste teeltmateriaal wordt onderworpen aan fysische controles (met inbegrip van identificatiecontrole en monsternamen) tijdens de bereiding, triage, certificering en herverpakking. Alleen als het materiaal voldoet aan alle vastgelegde normen worden certificeringsdocumenten afgeleverd en mag het materiaal in de handel gebracht worden.

Figuur 1 geeft het aandeel van de gecertificeerde hoeveelheden zaaigranen die voor de eerste maal gecertificeerd werden ten opzichte van de andere landbouwzaden.

Figuur 1. Gecertificeerde hoeveelheden (ton)

In het kader van de controle op de handel heeft de afdeling bijkomende inspectiebezoeken op de kwaliteit van het teeltmateriaal uitgevoerd op vraag van de belanghebbenden.

Op bedrijven waar kwaliteitscontroles van zaaizaad uitgevoerd worden is de afdeling door het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV) ook gemachtigd om fytosanitaire certificaten uit te schrijven bij export naar landen buiten de Europese Unie, op voorwaarde dat de producten vrij zijn van quarantaineorganismen. Tijdens de campagne 2008-2009 werden er sporadisch certificaten afgeleverd voor de zaaigranen.

4.4 Promotie

In 2009 maakte de sympathieke bakkersvrouw Linda haar intrede op tv. Met de spots werd duidelijk dat je bij de bakker meer haalt dan brood alleen. In De Zondag heeft Linda een wekelijkse column en je vindt haar ook op Facebook. De broodsector kende nog een belangrijk wapenfeit met de lancering van de eerste *Dag van het Brood*. De actie was een instant succes en veel Belgen smeerden boterhammen voor een vriend, collega of klasgenootje.

5 Groenten

5.1 Cijfers

In 2009 werd in het kader van de verzamelaanvraag een totale oppervlakte van 30.236,09 ha areaal voor groenteteelt aangegeven. Ten opzichte van de totale aangegeven oppervlakte is dit 4,53%. Ter vergelijking, in 2007 en 2008 was dat respectievelijk 23.848,20 ha en 29.370,81 ha.

Het grootste deel werd ingenomen door de preiteelt met een aangegeven oppervlakte van 3434,68 ha in 2009.

5.2 Voorlichting

Met het oog op het sensibiliseren van een meer duurzame landbouw organiseert de afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling van het Departement Landbouw en Visserij jaarlijks een oproep om demonstratieprojecten in te dienen en dit binnen vooraf bepaalde thema's. Na jurering komt een beperkte lijst van projecten voor subsidie in aanmerking.

Beide hierna vermelde projecten werden ingediend in 2008 voor het thema 'energie' en werden voor subsidiëring geselecteerd. Beide projecten zijn begin 2009 gestart en zullen twee jaar duren.

5.2.1 Demoproject: Energiezuinig telen van bladgewassen

Probleemstelling en doelgroep

Door de hoge energieprijzen en de aanhoudende lage prijszetting wegen de energiekosten momenteel zwaar door in de productiekosten van bladgewassen. Daardoor moeten slatelers veel aandacht besteden aan energiebesparing, terwijl ze zich vroeger volledig konden toelagen op kwaliteit en productiesnelheid.

Projectomschrijving

Op basis van ervaring in de warme kasteelten (vruchtgroenteteelt) wordt getoond hoe bladgewassen energiezuinig kunnen geteeld worden. De volgende teelttechnische en energiebesparende maatregelen worden in dit project gedemonstreerd aan de telers:

- het gebruik van een beweegbaar en/of een vast schermdoek
- het telen van koudetolerante rassen
- het aanbrengen van een gewasafdekking
- het toepassen van een beredeneerde temperatuursverlaging
- het toepassen van een verlengde opkweekperiode

Deze energiebesparende technieken en methoden worden gedemonstreerd op zowel praktijkbedrijven als op de praktijkcentra. Gedurende de teelten worden regelmatig waarnemingen en metingen uitgevoerd om het behoud van een goede productie en kwaliteit aan te tonen.

De resultaten en bevindingen worden verspreid via proefveld- en bedrijfsbezoeken, via de gespecialiseerde geschreven vakpers, via studieavonden en de technische comités.

Dit project wordt uitgevoerd op het Proefstation voor de Groenteteelt (PSKW) in Sint-Katelijne-Waver, coördinator, de West-Vlaamse Proeftuin voor Industriële Groenten (WPIG) in Rumbeke-Beitem en het Provinciaal Proefcentrum voor de Groenteteelt Oost-Vlaanderen (PCG) in Kruishoutem en op praktijkbedrijven in de verschillende regio's.

5.2.2 Demoproject: Maximale energiebesparing in vruchtgroenten: vergelijking en optimalisatie van energiebesparende maatregelen

Probleemstelling en doelgroep

Het aandeel van de energiekosten in de totale productiekosten van vruchtgroenten is de laatste jaren door de stijgende energieprijzen erg toegenomen. Veel telers hebben reeds maatregelen genomen om deze verhoogde kosten te reduceren. Een groep van bedrijven slaagt erin om hun energiekosten sterk terug te dringen door een warmtekrachtkoppeling (WKK) te plaatsen of alternatieve goedkopere energiebronnen te gebruiken. Deze aanpassingen gaan gepaard met aanzienlijke investeringen en zijn vaak enkel voor grotere bedrijven (> 2 ha) rendabel. Tal van redenen weerhouden een groot aantal vruchtgroentebedrijven om over te schakelen op een andere energievoorziening: een te kleine bedrijfsoppervlakte opdat een grote installatie rendabel is, situering van het bedrijf in een regio zonder de mogelijkheid om electriciteit op het net te plaatsen, te weinig investeringsruimte, ... Deze laatste bedrijven worden hierdoor minder concurrentieel en worden beknot in hun verdere ontwikkeling. Toch dringt een doorgedreven energiebesparing op deze bedrijven, de doelgroep van dit demonstratieproject, zich op.

Projectomschrijving

Dit project heeft als doel de impact van energiebesparende maatregelen in de vruchtgroenteteelt in kaart te brengen en via sensibilisering en demonstraties de toepassing ervan te optimaliseren. Doel is om intensief overleg te plegen en door onderlinge vergelijking de mogelijkheden die er zijn maximaal te laten renderen.

Diverse energiebesparende maatregelen zoals het gebruik van schermen, kouder telen, later opplanten, vroegere teeltbeëindiging, doorgedreven energiezuinige klimaatsturing, worden met elkaar vergeleken op het vlak van besparingspotentieel en praktische toepassing en haalbaarheid. Daarbij wordt de invloed van de gewijzigde bedrijfsvoering nagegaan op het rendement van de teelt en de kwaliteit van het product.

Gedurende twee jaar worden een aantal bedrijven uit de doelgroep, nl. tomaten-, paprika- en komkommertelers, alsook biologische glasgroentetelers, opgevolgd. Op regelmatige basis worden deze bedrijven bezocht en wordt het energieverbruik, het serreklimaat en de productie geregistreerd.

Via berekening wordt duidelijk gemaakt of de bespaarde energie opweegt tegen eventuele productie- en/of inkomstenverliezen.

Een aantal keren per jaar worden de resultaten voorgesteld en besproken in discussiegroepen. De uitwisseling van informatie en ervaringen geeft de producenten de mogelijkheid nuttige tips van elkaar op te steken en maximaal rendement uit hun acties te halen. Ook worden een aantal bedrijfsbezoeken georganiseerd, en worden de resultaten van het project in artikels en voordrachten aan alle geïnteresseerde producenten bekendgemaakt.

Dit project wordt uitgevoerd door het Proefcentrum Hoogstraten (PCH) in Meerle, coördinator, het Proefstation voor de Groenteteelt (PSKW) in Sint-Katelijne-Waver en het Provinciaal Proefcentrum voor de Groenteteelt Oost-Vlaanderen (PCG) in Kruishoutem.

5.3 Onderzoek

5.3.1 Milieuscenario's voor de glastuinbouw 2030

In het decretaal vastgelegde MIRA of milieuverkenningrapport wordt een beschrijving gegeven van de verwachte ontwikkelingen van het milieu bij ongewijzigd beleid en bij gewijzigd beleid volgens een aantal relevant geachte scenario's.

Een dergelijke scenario-oefening gebeurt traditiegetrouw voor alle relevante maatschappelijke clusters, zoals huishoudens, industrie, energie, transport, handel en diensten, en landbouw. Naast voor de landbouwsector in zijn geheel, is voor de Milieuverkenning 2030 een bijkomende scenario-oefening uitgevoerd voor de glastuinbouw. Dat is nuttig omdat de glastuinbouw binnen deze sector een grote verbruiker is van energie en water. Bij energie moet daarbij rekening gehouden worden met de daarbij horende emissie van broeikasgasen en andere polluenten. De studie kwam tot stand door een samenwerking tussen de afdeling Monitoring en Studie van het Departement Landbouw en Visserij en de eenheid Landbouw en Maatschappij van het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO).

Het eerste deel van het rapport is gewijd aan een uitvoerige beschrijving van de glastuinbouwsector, met als referentiejaar 2006. Deze informatie moet het mogelijk maken om de sector te karakteriseren en een aantal parameters te kwantificeren om ze te kunnen integreren in het voor de scenario-oefening te genereren model.

In het tweede gedeelte wordt het model ontwikkeld en worden de aannames verhelderd die nodig zijn voor het ontwikkelen van de drie geselecteerde beleidsscenario's: het referentie- of BAU-scenario (Business As Usual) zonder nieuw beleid, het Europa-scenario (met bijkomende maatregelen om de Europese doelstellingen te halen) en het zogenaamde visionaire scenario (met drastische/visionaire/transitiemaatregelen nodig om de langetermijndoelstellingen te realiseren).

Uit de scenario-oefening zelf blijkt in eerste instantie dat het energieverbruik in alle scenario's zal afnemen ten opzichte van het jaar 2006. Dit is tegengesteld aan de algemene trend van toenemend energieverbruik in de andere sectoren. De verklaring hiervoor is het hoge aandeel van de energiekosten in de totale kosten van een glastuinbouwbedrijf. Hierdoor zal steeds gezocht worden naar goedkopere mogelijkheden voor het energieverbruik. Dit uit zich in verschillende mogelijkheden: reductie van het brandstofgebruik en het gebruik van goedkopere brandstoffen of technologieën, of overschakelen naar teelten die minder energie behoeven.

Op de tweede plaats is aandacht besteed aan de kwestie van de energie-efficiëntie en hoe zich dat zou kunnen vertalen in de drie scenario's.

Een derde luik van de scenariostudie heeft betrekking op de emissies. Deze worden zowel volgens de zogenaamde MIRA-benadering als volgens de 'CO₂-voetafdruk'-methode benaderd.

Uit de door de auteurs geformuleerde bemerkingen blijkt duidelijk dat nog meer discussie nodig is over het al of niet afwentelen van emissies tussen sectoren onderling. Ook zijn er vragen over wat men het best kan doen met restwarmte: ze valoriseren of ze van in het begin vermijden. Nog met betrekking tot restwarmtetechnologie is er de moeilijkheid dat de glastuinbouw te afhankelijk kan worden van de gekoppelde bedrijvenczone, tenzij men warmtenetwerken kan realiseren met een voldoende groot aantal warmteaanbieders en -afnemers. Het glastuinbouwbedrijf zal onrechtstreeks ook afhankelijk blijven van fossiele brandstoffen, tenzij de warmteleverende bedrijven hernieuwbare energiebronnen zouden gebruiken. Daaraan gekoppeld is de vraag naar de beschikbaarheid van de voor dit doel inzetbare hernieuwbare energiebronnen.

Vanuit het perspectief van de gevoeligheid van de analyse blijken verschuivingen in de teelten een zeer grote impact te hebben op het energiegebruik van de glastuinbouw in Vlaanderen. Door het aandeel van energie-intensieve teelten te vergroten of te verminderen kan het energiegebruik respectievelijk sterk stijgen of dalen. Verwacht wordt dat deze gevoeligheid in de toekomst kan verminderen als gevolg van de technologische vooruitgang die nog te verwachten is onder druk van de hoge energieprijzen. Volgens de experts kan die resulteren in nog erg belangrijke bijkomende efficiëntieverbeteringen op het vlak van het energiebrongebruik, de reductie van de energiebehoefte en het beperken van de energieverliezen.

Tot slot is een trajectschets gegeven voor een transitie richting visionaire doelstelling: het gaat om een reeks beschouwingen over wat nodig is om in de richting van het visionaire scenario te evolueren. Daarbij wordt aandacht besteed aan volgende aspecten: stapsgewijze aanpak voor het realiseren van de ambities, benodigd instrumentarium, financiering, regelgeving en andere factoren.

Contact:

**Dirk Bergen, afdeling Monitoring en Studie,
02 552 78 59, dirk.bergen@lv.vlaanderen.be**

Link naar de studie:

www.vlaanderen.be/landbouw/milieुरapport

5.3.2 Veredeling van groenten

Nieuwe cultivars vormen het uitgangsmateriaal voor een duurzame land- en tuinbouw. Door een betere ziekte- en plaagresistentie of een efficiënter gebruik van voedingsstoffen dragen ze bij tot een verminderde input van gewasbeschermingsmiddelen of meststoffen. Hun hogere nuttige opbrengst, betere productkwaliteit of innoverend karakter leiden tot een meerwaarde voor teler en consument. Nieuwe cultivars zijn tevens een tastbaar resultaat van ontwikkelde kennis en onderzoek. Het Instituut voor Landbouw- en visserijonderzoek (ILVO), eenheid Plant, heeft voor enkele groentegewassen (selder, prei en peterselie) veredelingsprogramma's lopen. Hierna volgt een kort overzicht.

5.3.2.1 Selder

Het selderprogramma was in het verleden gefocust op knolselder: ziekteresistentie, opbrengst en kwaliteit waren de criteria. Dit onderzoek resulteerde in een nieuw ras 'Claire' dat in 2010 op rassenlijst komt. Verder gaat de aandacht vooral naar de witte selder en de groene selder. Uniformiteit, opbrengst en kwaliteit zijn hierbij belangrijke selectiecriteria. Een nieuw ras witte selder 'Goldfever' is op lijst gekomen in 2009, terwijl voor groene selder het ras 'Green Bird' aangemeld is.

Naast de bovenvermelde selectiecriteria richt het onderzoek in selder zich naar de ontwikkeling van resistentie tegen de voornaamste ziekten: nl. selderroest of bladvlekkenziekte (*Septoria apiicola*) en stengelrot (*Sclerotinia* spp.). Deze ziekten zijn typische afrijpingsziekten die blad en bladstelen aantasten wanneer de groei ervan stilvalt. In een rasenproef is gebleken dat er verschillen zijn in de graad van aantasting, nl. bepaalde rassen worden vroeger en heviger aangetast dan andere. In groene selder konden een aantal septoria-tolerante planten onder natuurlijke omstandigheden in het veld geselecteerd worden.

Via familie- en lijnselectie worden deze genotypes verder geselecteerd en gecombineerd tot nieuwe resistentere rassen. Voor sclerotinia worden infectieproeven uitgevoerd.

5.3.2.2 Peterselie

Ook voor peterselie wordt gefocust op meer ziektetolerantie in ons reeds productief en kwalitatief hoogstaand genetisch materiaal. Hierbij zijn witziektetolerantie, echte meeldauw (*Erysiphe heraclei*), en vooral valse meeldauw (*Plasmopara umbelliferarum*) in de praktijk belangrijk. Infectieproeven moeten resistentere planten opleveren die gebruikt kunnen worden in verdere kruisingsprogramma's.

5.3.2.3 Prei

Voor prei is wetenschappelijk onderzoek gericht naar de genen die resistentie tegen preiroest bepalen. DNA-merkers en genetische kaarten werden hierbij gebruikt. Uit dit onderzoek bleek dat de preiroestresistentie door meerdere genen bepaald wordt die verspreid liggen over verschillende chromosomen. Een bijkomend probleem is het tetraploïde karakter van prei, wat de constructie van genetische kaarten sterk bemoeilijkt. Een eerste genetische kaart van prei met aanduiding van genoomregio's betrokken bij preiroestresistentie is reeds beschikbaar op het ILVO. Verder onderzoek kan de kwaliteit van deze kaart verbeteren door de ontwikkeling en toevoeging van nieuwe DNA-merkers. Dit kan op termijn resulteren in de ontwikkeling van een merker-gestuurd selectieprogramma voor roestresistentie bij prei.

Zaadtechnisch onderzoek op het ILVO toont aan dat het niet mogelijk is om alle zelfbestoven preizaden uit het commerciële zaad te verwijderen via sortering. Jarenlang onderzoek naar de beste strategie heeft uitgewezen dat familieselectie, lijnselectie en kloonsselectie bij prei de uniformiteit van hybrideselectie niet kunnen evenaren. Voor efficiënte hybrideselectie is het noodzakelijk om gebruik te maken van mannelijk steriele (ms) klonen van prei, de ms-moederplanten, en deze te bestuiven door een vaderlijn. Doordat er in prei nog geen vorm van cytoplasmatische mannelijke steriliteit gevonden of ingekruist is, kan er momenteel enkel gewerkt worden met genetische ms-moederplanten.

Deze ms-moederplanten moeten via vegetatieve vermeerdering in stand gehouden worden. Het onderzoek richt zich momenteel op het creëren van populaties die rijker zijn aan ms-planten zodat er meer variatie beschikbaar wordt in ms-planten. Dat zorgt ervoor dat ook selectie naar andere eigenschappen mogelijk wordt zoals ziekteresistentie, plantvorm, plantstevigheid en houdbaarheid op het veld. Het intensieve onderzoeksprogramma op prei resulteert momenteel in ILVO-proefhybriden die getest worden op hun vlotte zaadproductie en getoetst worden op hun praktijkwaarde.

Daarnaast wordt in de prei observatie- en opbrengstproeven op het ILVO momenteel veel aandacht gegeven aan de voornaamste ziekten en plagen: trips, preiroest, purper- en papiervlekkenziekte, voet- en bacterierot en virus. Al deze ziekten en plagen infecteren onder natuurlijke omstandigheden. De planten worden extra ruim geplant, zodat deze elkaar minimaal beïnvloeden. De meest resistente planten leiden tot nieuwe ouderlijnen voor de productie van prei-hybriden.

5.4 Steun

5.4.1 Investeringssteun voor wkk en hernieuwbare energie

De Vlaamse overheid stimuleert investeringen in hernieuwbare energie sterk door middel van investeringssteun via het VLIF. In 2009 werden bij het VLIF 62 aanvragen door groentebedrijven geregistreerd met betrekking tot hernieuwbare energie voor een totaal investeringsbedrag van 22,6 miljoen euro.

Volgende investeringen, gericht op de productie en het gebruik van hernieuwbare energiebronnen als vorm van diversificatie (land- en tuinbouwproductie blijft hoofdzaak), komen voor de groentesector in aanmerking voor VLIF-steun:

- Zonneboilers en fotovoltaïsche zonnecellen: in 2009 waren er 29 nieuwe aanvragen van bedrijven uit de groentesector (365 in totaal voor alle land- en tuinbouwbedrijven) voor een investeringsvolume van 2.228.998,17 euro (37.447.108,71 euro in totaal voor alle land- en tuinbouwbedrijven).

Voor deze investeringen moet de installatie in omvang beperkt zijn zodat alle geproduceerde elektriciteit kan worden gebruikt op bedrijfsniveau.

Daarnaast komen ook de volgende investeringen in aanmerking voor VLIF-steun:

- Nieuwe verwarmingsinstallaties of de omschakeling van bestaande verwarmingsinstallaties naar gas of hernieuwbare brandstoffen: 5 nieuwe aanvragen van bedrijven uit de groentesector (25 in totaal voor alle land- en tuinbouwbedrijven) voor een investeringsvolume van 406.609,25 euro (1.332.711,7 euro in totaal voor alle land- en tuinbouwbedrijven).
- Installaties voor warmtekrachtkoppeling (WKK): 28 nieuwe aanvragen voor een investeringsvolume van 19.984.242,7 euro.

In 2009 verleende het VLIF voor 9,55 miljoen euro steun aan investeringen met betrekking tot hernieuwbare energie, gespreid over 53 dossiers van groentebedrijven.

Tabel 10. Steun aan investeringen met betrekking tot hernieuwbare energie in de groentensector in 2009, in euro

Investering door groentebedrijven	Aantal besliste dossiers	Totaal investeringsbedrag	Toegekende steun*
Zonneboilers en fotovoltaïsche zonnecellen	18	2.307.193,75	692.158,13
Verwarmingsinstallaties	10	1.990.366,74	796.146,70
WKK	25	20.151.459,61	8.060.583,84
Totaal	53	24.449.020,10	9.548.888,70

* De toegekende steun bestaat uit 70% Vlaamse en 30% Europese middelen.

5.4.2 Omkaderingssteun

De praktijkcentra richten zich op het praktijkgericht onderzoek dat een antwoord biedt op actuele uitdagingen. Ze ontplooiën, op basis van hun missie en opdrachten, specifieke activiteiten in een welbepaalde sector van de land- en tuinbouw.

De praktijkcentra vervullen op die manier een belangrijke functie in de ontwikkeling van een concurrentiële en duurzame land- en tuinbouw, die tegemoetkomt aan de verwachtingen van de samenleving inzake kwaliteit, milieubescherming, dierenwelzijn.

Om dit te kunnen realiseren is investeringssteun onontbeerlijk.

Praktijkcentra en vergelijkbare instellingen verkrijgen subsidies uit het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) voor structuurverbeteringen. De subsidies bedragen maximaal 50% van het aanvaarde investeringsbedrag. De steunmaatregel wordt georganiseerd via oproepen.

In 2009 werd aan 10 investeringsprojecten steun toegekend (zie tabel 11). Het gaat voornamelijk om projecten in functie van onderzoeksactiviteiten met het oog op continue kwaliteitsverbetering en milieubescherming.

Een greep uit de gesubsidieerde projecten in 2009:

- Waterbesparing (wateropvang, automatische beregening)
- Beheersing van ziektes (uitrusting voor determinatie en ontwikkeling van ICT-toepassingen)
- Reductie in gebruik van gewasbeschermingsmiddelen
- Optimalisatie van werktuigen met het oog op kwaliteitsverbetering
- Uitrusting voor precisielandbouw
- Oprichting van een serre voor biologische productie
- Allerlei projecten in functie van energiebesparing in serres

Tabel 11. Overzicht van de toegekende steunbedragen aan praktijkcentra, in euro

Praktijkcentrum of vergelijkbare instelling	Aanvaard investeringsbedrag	Toegekende steun
Proefcentrum Fruitteelt vzw	343.560,00	166.894,00
Interprovinciaal Proefcentrum voor de Aardappelteelt vzw	30.750,00	15.300,00
Koninklijk Belgisch Instituut tot Verbetering van de Biet vzw	272.120,00	136.060,00
Provinciaal Proefcentrum voor Groenteteel O-VI vzw	954.327,00	469.796,00
Bodemkundige Dienst van België vzw	158.950,00	79.475,00
Proef - en vormingscentrum voor de Landbouw vzw	622.200,00	311.100,00
Proefcentrum voor Sierteelt vzw	220.150,00	103.350,00
Nationale Proeftuin voor Witloof vzw	209.452,33	104.726,17
Proefstation voor de Groenteteelt vzw	136.825,00	68.412,50
Proefcentrum Hoogstraten vzw	1.234.772,66	544.886,33
Totaal	4.183.107,00	2.000.000,00

5.5 Promotie

2009 stond voor groenten grotendeels in het teken van de *All day long*-campagne. Uniek aan deze campagne is de samenwerking tussen producenten, handelaars en grootdistributie. Kim Gevaert werd aangezocht als gezicht van de campagne. Er waren doorlopende acties in de supermarkten en een tv-campagne. Ook de Flandria-groenten zaten niet stil en kwamen onder de aandacht met tv-spots en wokacties.

6 Fruit

6.1 Cijfers

In 2009 werd in het kader van de verzamelaanvraag een totale oppervlakte van 16.448,24 ha aangegeven voor de teelt van fruit. Ten opzichte van het totale aangegeven areaal is dit 2,45%. Ter vergelijking, in 2007 bedroeg de totale aangegeven oppervlakte van 13.372,06 ha en in 2008 besloeg de totale oppervlakte voor fruitteelt 16.307,97 ha.

Het grootste deel werd ingenomen door de teelt van peren (meerjarig fruit) met een totale aangegeven oppervlakte van 6.968,33 ha in 2009.

6.2 Vorming

In 2009 werden verschillende activiteiten georganiseerd om de fruittelers voor te lichten over de nieuwste teelttechnieken en actualiteiten in de fruitteelt. Op het gebied van teelttechniek blijft de aandacht gaan naar een duurzame gewasbescherming. Hiervoor werden er een 50 tal voordrachten, studievergaderingen en lessen gegeven in de verschillende sectoren van de fruitteelt. De problemen in de teelt van houtig kleinfruit, aardbeien en pit- en steenfruit werden toegelicht en er werden oplossingen aangeboden. De grootste uitdaging voor de bedrijfsleiders in de fruitteelt is te voldoen aan de steeds strenger wordende markteisen. De retailers en consumenten vragen steeds meer fruit met een minimale belasting aan gewasbeschermingsmiddelen.

Hierdoor werd er veel voorlichting gegeven over het verminderen van het inzetten van gewasbeschermingsmiddelen en/of middelen die een minimaal residu nalaten op het geogst product.

Op het gebied van ziektebestrijding kan hier alleen maar op bespaard worden door een goed waarschuwingssysteem te ondersteunen. De waarschuwingdienst van het Proefcentrum Fruitteelt vzw is hiervoor het beste middel. Vanuit de afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling wordt hiervoor de nodige financiële en praktische ondersteuning gegeven.

Voor de bestrijding van plagen werd er veel aandacht gegeven aan alternatieve bestrijdingsmethoden. Voor de pitfruittelers waren er verschillende demoproeven en proefveldbezoeken waar de verwarringstechniek voor de bestrijding van fruitmot en bladroller toegelicht werden. Door het toepassen van deze recent toegelaten techniek kunnen een aantal bespuitingen met insecticiden uitgespaard worden. Hierdoor kan de belasting met residu's van het fruit maar ook van het milieu verminderd worden. In 2009 werden naar schatting een 800 ha op deze manier bewerkt. Voor 2010 wordt er een subsidie voorzien voor deze techniek in het kader van de agromilieumaatregelen. Er wordt verwacht dat er een oppervlakte van 3-4.000 ha zullen behandeld worden met verwarringsstechniek. In de teelt van aardbeien en houtig kleinfruit wordt er vooral gestreefd naar een minimale inzet van chemische gewasbeschermingsmiddelen. Waar mogelijk worden deze ondersteund of vervangen door biologische preparaten.

Een zeer belangrijk onderwerp in de perenteelt is te voldoen aan de eisen van de Russische markt. Ongeveer 40% van de Vlaamse perenproductie wordt geëxporteerd naar Rusland, dat hierdoor onze grootste afnemer is. Sinds 2008 heeft Rusland zijn eigen maximale residulimieten (MRL) vastgelegd die afwijken van de Europese MRL's. Dit heeft van de fruitsector een grote inspanning gevraagd om het spuitschema aan te passen op het gebied van wachttermijnen en middelen keuze. De afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling – Voorlichting heeft hier een coördinerende rol gespeeld om een goede en éénduidige advisering naar de fruitteelt te brengen. In overleg met de volledige sector werden nieuwe spuitschema's geadviseerd. Deze werden door de fruittelers strikt opgevolgd waardoor de export naar Rusland zonder problemen kon doorgaan in 2009.

Dankzij deze markt kan een relatief goed prijsniveau voor de peren behouden blijven en breidt deze teelt in tegenstelling tot de appels nog wat uit. Op veel bedrijven wordt appel gerooid en vervangen door peer, voornamelijk Conference. Het aantal bedrijfsleiders blijft op hetzelfde niveau. Ook de aardbeiteelt bleef in 2009 op hetzelfde niveau en kende een relatief goed jaar. Bij de houtig kleinfruiteelers daalt het aantal bedrijven maar gaat de professionalisering steeds verder.

6.3 Controle teeltmateriaal

De productie van teeltmateriaal en van planten van fruitgewassen is door Europese regelgeving verplicht onderworpen aan kwaliteitscontroles. Deze controles worden door de afdeling Productkwaliteitsbeheer van het Agentschap voor Landbouw en Visserij uitgevoerd.

De regelgeving is complementair met de federale fytosanitaire wetgeving en voorziet twee categorieën voor kwaliteitsnormen: enerzijds het CAC-materiaal (de laagste categorie) en anderzijds het gecertificeerd materiaal (de hoogste categorie). Voor het CAC-materiaal (Conformitas Agraria Communitatis) moet de productie minstens voldoen aan minimale kwaliteitseisen op sanitair, fysiologisch, morfologisch en genetisch vlak. Tijdens jaarlijkse bedrijfsinspecties wordt nagegaan of de telers voldoen aan specifieke punten van het productieproces die essentieel zijn om deze normen te halen. In het teeltjaar 2008-2009 werden 81 bedrijven geïnspecteerd.

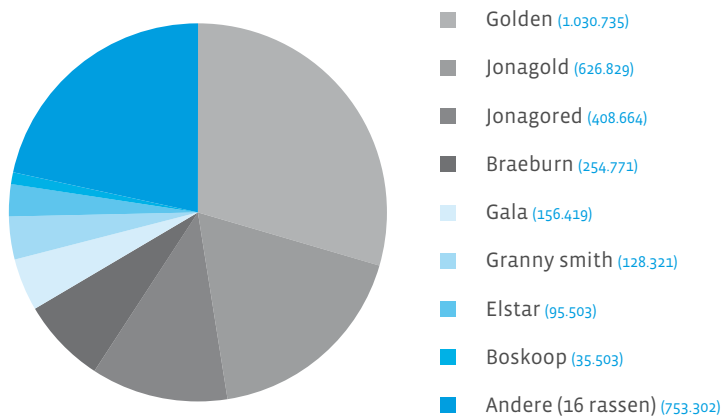
Voor het gecertificeerd materiaal van grootfruit start de registratie en de certificering bij het uitgangsmateriaal in de vermeerderingstuinen (moerbedden voor onderstammen en stambomen voor enthout), die aangelegd zijn met rasrecht en eventueel virusvrij materiaal. Aan de hand van deze gegevens worden de bomen in de kwekerijen verder opgevolgd. Wanneer ze in de handel worden gebracht per bundel krijgen ze een etiket dat uitgegeven wordt door de afdeling.

De aanvraag tot certificeren is facultatief en is meestal gericht op de productie van commerciële rassen ten behoeve van professionele fruitelers, zowel in Vlaanderen als erbuiten. Volgens internationale normen is het in de eerste plaats de certificering van de status virusvrij en raschtheid die van belang is (blauw etiket).

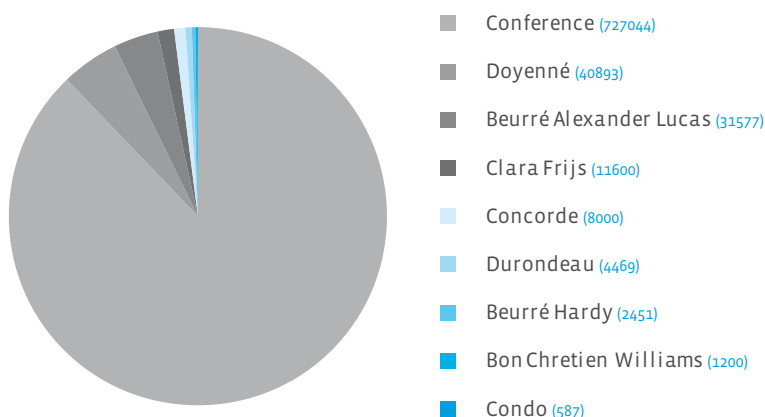

In de figuren 2 en 3 worden voor het teeltjaar 2008-2009 het aantal gecertificeerde planten voor appel en peer en het relatief aandeel van ieder basisras in het totaal weergegeven.

Figuur 2. Gecertificeerde planten appel (3.490.047)

Figuur 3. Gecertificeerde planten peer (827.821)

Sinds enige jaren is er geen vraag meer naar de certificering van aardbeiplantgoed omdat dit meestal uit Nederland ingevoerd wordt.

Europa heeft onlangs de regelgeving voor de handel van fruitplanten gemoderniseerd met de richtlijn 2008/90/EG die begin 2010 omgezet is in een Besluit van de Vlaamse Regering. Op basis van deze raadsrichtlijn zal de Europese Commissie een Europees certificeringsreglement uitwerken, zodat het Vlaams gecertificeerd teeltmateriaal in de toekomst geen handelsbelemmeringen meer zou mogen ondervinden in de Europese Unie.

6.4 Steun

6.4.1 Schoolfruit

Leerlingen van het kleuter- en lager onderwijs kunnen vanaf schooljaar 2009-2010 genieten van subsidies voor het verdelen van fruit en groente.

De schoolfruitactie steunt volledig op het reeds bestaande *Tutti Frutti* project.

Om in aanmerking te komen voor de steun, moeten de onderwijsinstellingen een erkenningsaanvraag indienen en vervolgens de steun aanvragen via het e-loket.

Als de school gedurende minstens 30 weken fruit of groenten verdeelt en voor minstens 6 euro fruit/groente per leerling aankoopt krijgen zij een subsidie van 4 euro per leerling.

Voor het schooljaar 2009-2010 zijn er 1123 erkenningen toegekend voor 235.403 leerlingen.

6.4.2 Investeringssteun voor (hoogstammige) fruitbomen

Opdat er ook in de toekomst nog fruit van voldoende hoge kwaliteit geproduceerd kan worden, subsidieert het VLIF de (her)aanplantingen van bepaalde fruitsoorten. In 2009 registreerde het VLIF 109 aanvragen voor de aanplantingen van fruitbomen voor een totaal investeringsbedrag van 3,12 miljoen euro.

Bij het VLIF komen de volgende investeringen voor de aanplant van fruitbomen in aanmerking voor steun:

- Aanleg van hoogstamboomgaarden in de bioteelt: in 2009 was er 1 nieuwe aanvraag voor een investeringsvolume van 6.000 euro.
- Aanplanten of heraanplanten van fruitplantages met nieuwe commercieel beloftevolle fruitvariëteiten op voorwaarde dat de geïntegreerde productiemethode toegepast wordt (uitbreiding van het areaal wordt toegestaan): 17 nieuwe aanvragen voor een investeringsvolume van 571.897,04 euro.
- Heraanplanten van fruitplantages met gangbare fruitvariëteiten, beperkt tot de gerooide oppervlakte van appel, peer en perzik: 83 nieuwe aanvragen voor een investeringsvolume van 2.453.444,35 euro.
- Nieuwe aanplantingen van kersen, krieken, pruimen, noten en druiven: 8 nieuwe aanvragen voor een investeringsvolume van 85.020,05 euro.

In 2009 verleende het VLIF voor 0,205 miljoen euro steun aan investeringen voor (hoogstammige) fruitbomen, gespreid over 70 dossiers.

Tabel 12. Steun aan investeringen voor (hoogstammige) fruitbomen in 2009, in euro

Investering	Aantal besliste dossiers	Totaal investeringsbedrag	Toegekende steun*
Nieuwe fruitvariëteiten	20	409.398,46	122.819,54
Gangbare fruitvariëteiten	44	713.783,10	71.378,31
Kersen, krieken, pruimen, noten en druiven	6	56.150,50	11.230,10
TOTAAL	70	1.179.332,06	205.427,95

* De toegekende steun bestaat uit 70% Vlaamse en 30% Europese middelen.

6.5 Promotie

2009 stond voor groenten grotendeels in het teken van de *All day long*-campagne. Uniek aan deze campagne is de samenwerking tussen producenten, handelaars en grootdistributie. Kim Gevaert werd aangezocht als gezicht van de campagne. Er waren doorlopende acties in de supermarkten en een tv-campagne.

7 Vlees

7.1 Cijfers

In 2009 telde de Vlaamse veestapel in totaal 35 miljoen stuks vee. In vergelijking met 2008 is dit een stijging met 790.050 stuks en in vergelijking met 2007 een stijging met 408.997. In 2009 wordt het grootste aandeel net als in de 2 voorgaande jaren ingenomen door pluimvee, gevolgd door respectievelijk varkens en runderen. In tabel 13 is de evolutie van de veestapel in Vlaanderen weergegeven van 2007 tot en met 2009, met een onderverdeling per subcategorie voor runderen, varkens en pluimvee.

Tabel 13. Evolutie van de veestapel in Vlaanderen van 2007 t.e.m. 2009

Jaar	2007	2008	2009
Runderen	1.318.654	1.295.449	1.296.510
Melkkoeien	294.319	289.738	296.951
Zoogkoeien	209.954	205.169	203.463
Varkens	5.897.632	5.884.555	5.933.238
Biggen	1.585.786	1.576.162	1.605.570
Varkens (20kg tot <50kg)	1.198.870	1.206.631	1.219.002
Mestvarkens (≥ 50kg)	2.549.804	2.567.175	2.577.256
Zeugen	547.968	520.449	516.856
Pluimvee	27.529.203	27.193.472	27.941.404
Vleeskippen	16.593.124	16.519.385	16.979.996
Leghennen	10.304.396	9.870.791	10.243.580
Konijnen	125.611	128.381	126.134
Schape	94.368	83.268	76.571
Paarden	21.280	20.570	21.888
Totaal	34.986.748	34.605.695	35.395.745

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie

7.2 Voorlichting

7.2.1 Dierlijke productie

De voorlichters dierlijke productie organiseren elk jaar verschillende studiemomenten, vaak in nauwe samenwerking met de verschillende praktijkcentra dierlijke productie. Tijdens deze studiedagen wordt dikwijls theorie gecombineerd met praktijk onder de vorm van een bedrijfsbezoek. Daarnaast worden jaarlijks verscheidene brochures geschreven of geactualiseerd. Zodoende is momenteel een reeks van 59 technische brochures (www.vlaanderen.be/landbouw->Documentatie->Publicaties->Dier) gratis ter beschikking. De voorlichters worden ook regelmatig als spreker gevraagd op extern georganiseerde studiemomenten. Als thema's kwamen het voorbije jaar vooral rendabiliteit, gezondheid en huisvesting aan bod. Daarnaast wordt heel wat aandacht besteed aan actuele zaken.

7.2.2 Dierenwelzijn

Hoewel het welzijn van landbouwhuisdieren tot de federale bevoegdheden behoort, verzorgen de gewesten de voorlichting hierover. Behalve de algemene welzijnsvoorschriften die voor alle landbouwhuisdieren gelden, zijn er voor varkens, leghennen en kalveren specifieke minimale welzijnsnormen. In de varkenshouderij is er voor sommige wettelijke bepalingen een overgangstermijn die loopt tot 1 januari 2013. Voor de leghennenhouderij loopt de overgangstermijn voor bestaande bedrijven tot 1 januari 2012. In het geval van nieuwbouw geldt voor beide sectoren dat de stallen zowel volgens de dierenwelzijnsbepalingen moeten uitgerust zijn, als arm aan ammoniakemissie moeten zijn. De combinatie van beide is vooral in de varkenshouderij een moeilijke opgave. Eén van de belangrijkste gevolgen van de welzijnswetgeving voor varkens is de omschakeling van individuele huisvesting naar groepshuisvesting van dragende zeugen. Deze omschakeling verloopt traag, zoals blijkt uit de tweejaarlijkse enquête die in 2009 door het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek i.s.m. de afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling werd uitgevoerd.

Deze enquête polste naar het aandeel groepshuisvesting en de gekozen systemen (gerealiseerd en gepland) maar ook naar de keuzecriteria en de tevredenheid over de systemen. De eerste resultaten van de editie 2009 verschenen in het novembernummer van *Varkensbedrijf*. Opvallend is dat anno 2009 slechts een kwart van de bedrijven over groepshuisvesting beschikt. Zeugenhouders die nog niet investeerden vermelden als voornaamste reden de onzekere (economische) toestand.

Eén van de eisen in de welzijnswetgeving bij varkens is de minimale lichtsterkte en de natuurlijke lichtinval. Dit aspect werd uitvoerig behandeld in een artikel dat op 12 juni 2009 in *Landbouw & Techniek* werd gepubliceerd.

In de zeugenhoudery bleef bovendien de thematiek van de onverdoofde chirurgische castratie van beerbiggen uiterst actueel. Op 11 juni 2009 organiseerden het ILVO en de afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling in Melle de studiedag *Castratie van Biggen: afgerond en opgestart ILVO-onderzoek*. Ongeveer 110 belanghebbenden woonden de studiedag bij.

Op 14 oktober 2009 stelde het ILVO in Geel de resultaten van zijn project *Perspectieven voor de opfok en afzet van intacte beren* voor aan de sector van de biologische varkenshoudery. Over dit project publiceerde de afdeling, samen met het ILVO, een drietal artikels in de vakpers (*Boer & Tuinder* - 24 april 2009, *VAC-flash* - 9 april 2009 en *Landbouwleven* - 24 april 2009).

Ook in de leghennenhoudery verloopt de omschakeling van klassieke batterijkooien naar verrijkte kooien of niet-kooisystemen eerder traag. Om aan de nood aan informatie tegemoet te komen verscheen in augustus 2009 de brochure *Huisvesting voor leghennen* in digitale en gedrukte versie.

7.3 Kwaliteitsregelingen

7.3.1 Karkasclassificatie

Om de markttransparantie te vergroten, werden communautaire indelingsschema's verplicht ingevoerd voor volwassen geslachte runderen en voor geslachte varkens. Het communautaire indelingsschema voor geslachte schapen is niet van toepassing voor Vlaanderen.

De Commissie heeft met de invoering van het communautaire indelingsschema voor varkenskarkassen nog een bijkomende intentie. Ze streeft naar een billijke betaling van de producenten op basis van het gewicht en de samenstelling van de varkens die de producenten leverden aan de inrichting.

Twee verordeningen leggen het Europees wettelijk kader vast: Verordening 1234/2007³ en Verordening 1249/2008⁴.

7.3.2 Indeling van geslachte volwassen runderen

In 2009 deelden 18 inrichtingen geslachte volwassen runderen in, waarvan 2 inrichtingen de indeling deden op facultatieve basis. De inrichtingen hebben in totaal 285.872 runderen ingedeeld. Dit is een daling van bijna 33.000 runderen ten opzichte van 2008.

De indeling van geslachte volwassen runderen wordt uitgevoerd door erkende classificeerders. De afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling erkent die classificeerders en voert er een maandelijkse controle op uit. In 2009 waren ongeveer 65 erkende classificeerders aan het werk in de verschillende inrichtingen.

³Verordening (EG) Nr. 1234/2007 Van de Raad van 22 oktober 2007 houdende een gemeenschappelijke ordening van de landbouwmarkten en specifieke bepalingen voor een aantal landbouwproducten (Integrale-GMO-verordening).

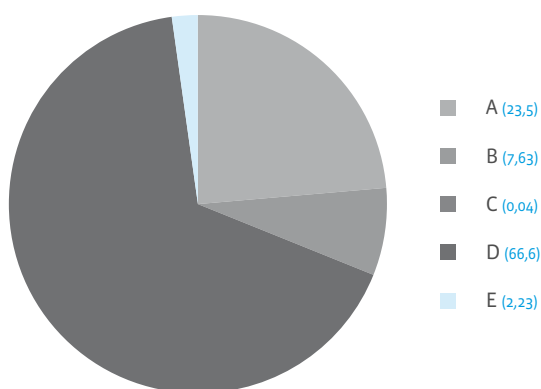
⁴VERORDENING (EG) Nr. 1249/2008 van de Commissie van 10 december 2008 tot vaststelling van de uitvoeringsbepalingen voor de communautaire indelingsschema's voor runder-, varkens- en schapenkarkassen en voor de mededeling van de prijzen daarvan.

De afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling voerde in 2009 189 controles uit in de indelingsplichtige inrichtingen, of bijna 11 controles per inrichting. Bij de controles werden 6.815 runderkarkassen gecontroleerd of 36 karkassen per controle.

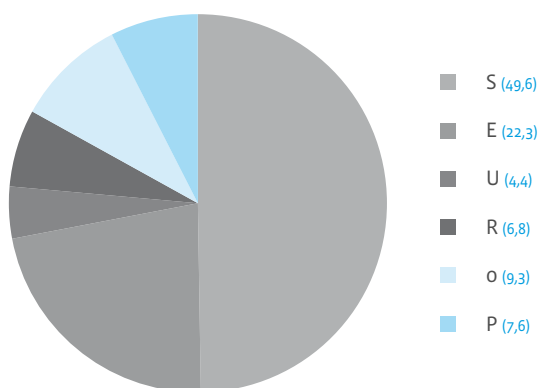
Uit de controleresultaten blijkt 99% van de karkassen correct ingedeeld naar categorie, 85% correct ingedeeld naar beveleesheid, 90% correct ingedeeld naar vetheid en 94% correct ingedeeld naar aanbiedingsvorm.

Uit de indelingsresultaten die de inrichtingen maandelijks overmaken aan de afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling blijkt dat 66,6% van de ingedeelde runderen tot categorie D (oude koeien) behoort en dat bijna de helft van de ingedeelde runderen superieur zijn op het gebied van beveleesheid (zie figuren 4 en 5).

Figuur 4. Indeling naar categorie

Figuur 5. Indeling naar beveleesheid

7.3.3 Indeling van geslachte varkens

In 2009 deelden 21 inrichtingen geslachte varkens in, waarvan één inrichting de indeling deed op facultatieve basis. De inrichtingen deelden in totaal 9.042.034 varkens in. Dit is een stijging van bijna 215.000 varkens ten opzichte van 2008.

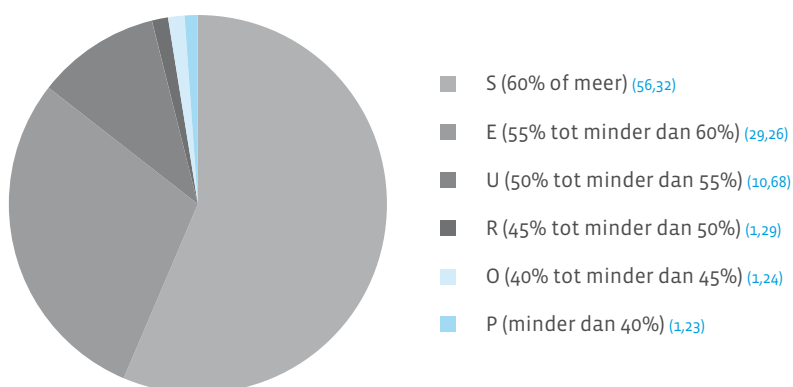
De indeling van de varkensskarkassen wordt verplicht naar het geraamde aandeel mager vlees gemaakt. Dit gebeurt aan de hand van erkende toestellen zoals de CGM, de PG 200, de Hennessy Grading Probe (HGP4) (allen priktoestellen), de Optiscan-TP (manuele metingen) en de VCS 2000-3C (volautomatisch toestel dat werkt met drie camera's).

De indeling van de varkensskarkassen wordt facultatief naar conformatie gemaakt. Dit gebeurt ook aan de hand van erkende toestellen zoals de VCS 2000 en de PIC 2000.

De indeling van geslachte varkens met priktoestellen wordt uitgevoerd door erkende classificerders. De afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling erkent die classificerders en voert er een maandelijkse controle op uit. In 2009 waren ongeveer 87 erkende classificerders aan het werk in de verschillende inrichtingen.

Uit de indelingsresultaten die de inrichtingen maandelijks overmaken aan de afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling blijkt dat 56,3% van de ingedeelde varkens een geraamd aandeel mager vlees hebben van 60% of meer (S-klasse - zie figuur 6).

Figuur 6. Indeling naar aandeel mager vlees

In 2009 werd, in samenwerking met de Cel Begeleiding Karkasclassificatie (CBKc), de Interprofessionele Vereniging voor het Belgisch Vlees (IVB), de producenten en de slachthuizen, een referentiemethode voor de bepaling van de conformatie van varkensskarkassen uitgewerkt. Het doel is om deze referentiemethode in 2010 in de wetgeving op te nemen.

7.3.4 Houderijsystemen van braadkippen

In het kader van de Europese wetgeving kunnen facultatieve vermeldingen op pluimveevlees worden aangebracht. De vermeldingen hebben betrekking op het dier zelf, de voederwijze of het houderijsysteem.

Deze etikettering is van toepassing op vlees van de volgende pluimveesoorten: hanen, kippen, kalkoenen, eenden, ganzen en parelhoenders.

Het gaat om volgende vermeldingen waarachter telkens een hele reeks voorwaarden schuilgaan:

- 'Gevoederd met ...% ...'
- 'Scharrel... binnengehouden'
- 'Scharrel... met uitloop'
- 'Boerenscharrel... met uitloop' / 'Hoeve...met uitloop'
- 'Boerenscharrel... met vrije uitloop' / 'Hoeve... met vrije uitloop'

De Vlaamse overheid erkent en controleert op regelmatige basis de slachterijen die bovengenoemde vermeldingen etiketteren, de pluimveebedrijven en de voederfirma's.

In Vlaanderen is er voorlopig één slachthuis erkend, Belki in Aalst, dat gebruik maakt van een dergelijke facultatieve vermelding. De meest gebruikte vermeldingen zijn graankip (gevoederd met 70% graan) en maïskip (gevoederd met 50% maïs). Behalve het slachthuis werden 36 pluimveebedrijven gecontroleerd. Ook de voederfirma werd gecontroleerd en er werden verschillende voederstalen genomen.

7.4 Onderzoek

7.4.1 Functionele dierenvoeding

Functionele dierenvoeding in zijn brede betekenis tracht de aanbrenge van de nutriënten via het voeder zo goed mogelijk af te stemmen op de behoeften van de dieren opdat deze zo optimaal en efficiënt mogelijk produceren met minimale excreties in het milieu. Strikt genomen houdt functionele dierenvoeding in dat men aan het diervoeder bepaalde componenten toedient of de samenstelling van het rantsoen aanpast met in de eerste plaats de bedoeling om de voedingswaarde van de dierlijke producten (melk, vlees, ei) voor de consument te verbeteren. Op ILVO-DIER wordt verder onderzocht of deze aanrijking van het voeder ook de gezondheid van het dier zelf ten goede komt.

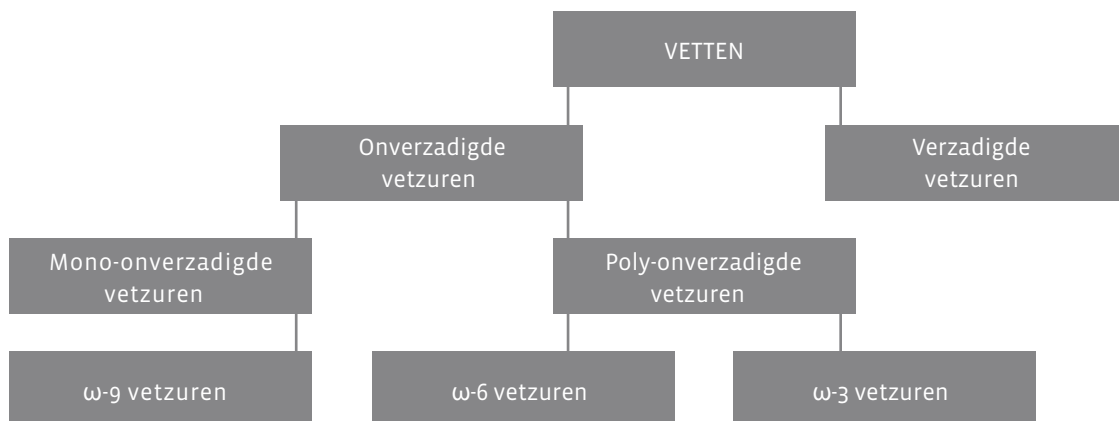
Zo heeft toevoeging van vitamine D₃ en meer bepaald het metaboliet 25-OH-vitamine D₃ aan het voeder een gunstig effect op de skeletontwikkeling en eiscaalkwaliteit bij pluimvee.

De laatste jaren komen ook steeds meer voedingsmiddelen op de markt die, via de voeding van dieren, zijn verrijkt met ω -3-vetzuren. Wat is nu het belang van deze aanrijking?

Vetten bestaan hoofdzakelijk uit vetzuren, waarbij twee groepen onderscheiden kunnen worden, namelijk de verzadigde en de onverzadigde vetzuren. De onverzadigde vetzuren omvatten zowel de enkelvoudige (mono) als de meervoudig (poly) onverzadigde (MOV) vetzuren met respectievelijk één of meerdere dubbele bindingen. Omega-3 vetzuren zijn net zoals de ω -6 vetzuren meervoudig onverzadigde vetzuren (Figuur 7).

Twee vetzuren van de MOV zijn essentieel, linolzuur (LA) en alfa-linoleenzuur (LNA), wat betekent dat ze niet zelf kunnen aangemaakt worden, maar dat ze opgenomen moeten worden via de voeding. De essentiële vetzuren LA (18:2 ω -6) en LNA (18:3 ω -3) zijn de precursoren van de respectievelijke ω -6 en ω -3 langketen vetzuren. Belangrijke vetzuren binnen deze groep zijn eicosapentaeenzuur (EPA) en docosahexaeenzuur (DHA).

Figuur 7. Overzicht vetzuren

Het toevoegen van ω -3 langketen vetzuren in de humane voeding heeft een positieve invloed op de gezondheid van de mens (hart- en vaatziekten, kanker en zwaarlijvigheid). Voornamelijk EPA en DHA zijn onmisbaar voor het optimaal functioneren van cellen, hersenen, weefsels en organen. Ons lichaam zet LNA om in EPA en DHA, maar in geringe mate en weinig efficiënt, zodat ze toch via de voeding moeten opgenomen worden. De efficiëntie van de omzetting van LNA en LA naar respectievelijk EPA (ω -3), DHA (ω -3) en arachidonzuur (AA, ω -6) is daarenboven afhankelijk van de concentratie aan ω -3 en ω -6 vetzuren. Bovendien worden uit AA en EPA specifieke metabolieten gevormd met verschillende en vaak tegengestelde fysiologische effecten. Daarom wordt enerzijds het absolute niveau en anderzijds de verhouding ω -6 over ω -3 in het dieet als belangrijk beschouwd.

Tegenwoordig is er een grote overmaat aan ω -6 vetzuren in onze voeding met een ω -6/ ω -3 verhouding van 10/1, terwijl de Hoge Gezondheidsraad een 5/1-verhouding adviseert. Er is dus nood tot het verhogen van ω -3 vetzuren en het verlagen van de ω -6 vetzuren. Aangezien landbouwhuisdieren zoals varkens, runderen en pluimvee een belangrijke bron van voeding zijn in het Westerse dieet, biedt het aanrijken van dierlijke producten met gezondheidsbevorderende vetzuren een mogelijkheid om de vetzuursamenstelling van het humaan dieet te veranderen.

Zo kan de vetzuursamenstelling van pluimveeproducten (vlees, eieren) relatief eenvoudig gewijzigd worden via het voeder aangezien het vet opgenomen via het voeder bij voorkeur in de weefsels en eieren wordt opgenomen. Het aanrijken van het voeder met ω -3 vetzuren is mogelijk met o.a. lijnzaad- of visolie. De hoogste EPA- en DHA-concentraties en de beste ω -6/ ω -3 verhouding worden bekomen door visolie toe te voegen. Langketen vetzuren zijn echter niet alleen van belang voor de consument maar ook voor het dier.

Zo kan er door overgang van ω -3 vetzuren via het moederdier een positief effect bekomen worden op de gezondheidsstatus van de kuikens omwille van wijzigingen in onder andere de passieve immuunstatus. Bovendien zijn er indicaties dat supplementatie van het voeder van moederdieren met visolie resulteert in een beter relatieve groei van de nakomelingen.

7.4.2 Pigs2win

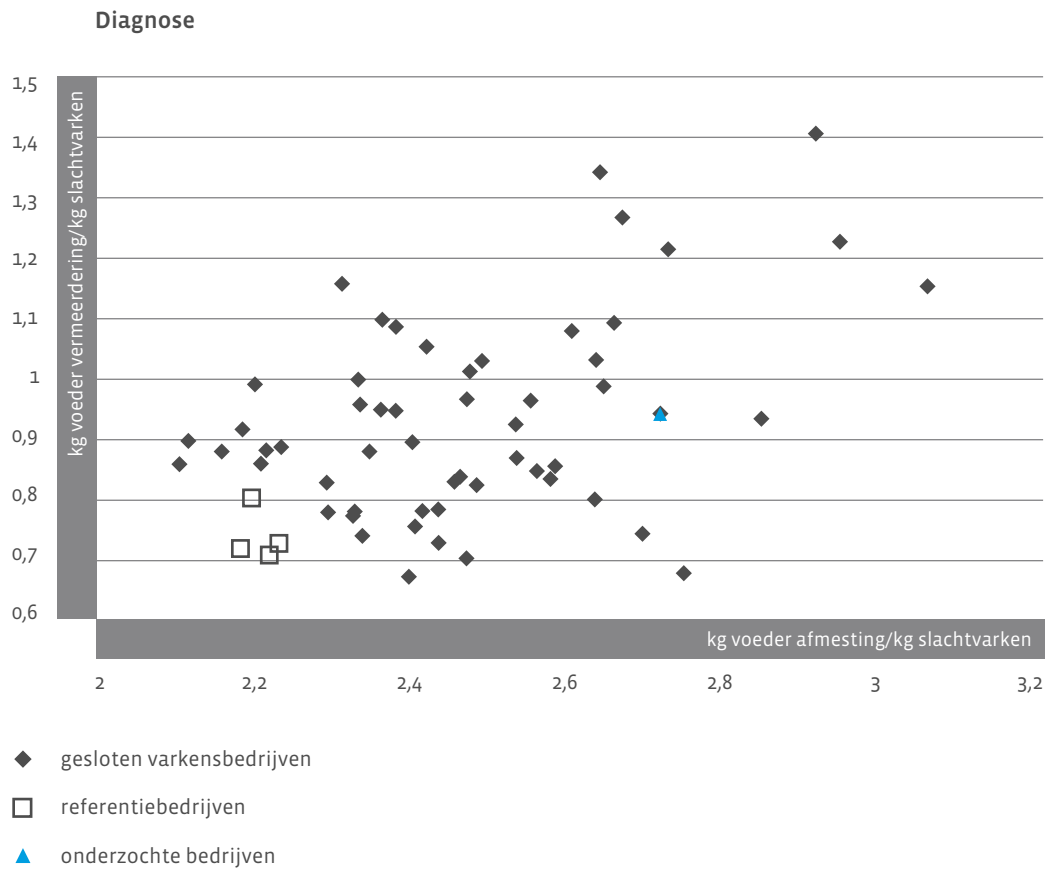
Een nieuwe kijk op bedrijfsspecifieke advisering voor varkenshouders

De rendabiliteit van de varkenssector staat onder druk. De varkensprijzen worden steeds meer bepaald door de verscherpte internationale concurrentie, de grondstofprijzen fluctueren en de nutriëntenproblematiek zorgt voor extra kosten. Meer dan ooit komt het er voor de varkensbedrijven op aan om de juiste beslissingen te nemen om het inkomen op peil te houden. Hiervoor is er nood aan bedrijfsspecifieke advisering. Daarom werd een beslissingsondersteunend instrument ontwikkeld dat adviseurs bijstaat in hun advies naar individuele bedrijven welke dan de gepaste beslissingen kunnen nemen om bedrijfsprestaties te verbeteren.

Opbouw van een bedrijfsondersteunend instrument

Het instrument focust op gesloten bedrijven en bestaat uit een diagnose- en een simulatiefase. In de diagnosefase worden de prestaties van het onderzochte bedrijf vergeleken met de prestaties van de beste referentiebedrijven (Figuur 8). Referentiebedrijven gebruiken zo weinig mogelijk fysieke inputs (de belangrijkste zijn voeder voor de afmesting en voeder voor de vermeerdering) per eenheid geproduceerde output (kg slachtvarken). Bovendien kan een bedrijf slechts als referentie dienst doen als de inputverhouding zo nauw mogelijk aansluit bij de inputverhouding van het onderzochte bedrijf.

Figuur 8. Bedrijf versus referentiebedrijven

In het model Pigs2Win is het de bedoeling dat

- bedrijven t.o.v. andere bedrijven gepositioneerd worden om ze dan te kunnen vergelijken (grafisch zoals in figuur 8)
- verbeteringen gesimuleerd worden, bv. het effect voor het bedrijf van een dalend sterftecijfer van de mestvarkens

Naast de grafische vergelijking zorgt het instrument ook voor een numerieke vergelijking met belangrijke bedrijfskengetallen (bruto-saldo, variabele kosten, ontvangsten, stikstofbalans, voederconversie, productiegetal, prijzen...). Daarenboven laat de tool toe om prestaties van het onderzochte bedrijf te vergelijken met de prestaties van bedrijven die tussen het onderzochte en de beste referentiebedrijven gelegen zijn. In de praktijk gebeuren verbeteringen immers stapsgewijs.

Op basis van de diagnosefase kunnen een aantal bedrijfskengetallen gedetecteerd worden waarvoor het onderzochte bedrijf minder goed scoort. In de simulatiefase kunnen dan de effecten van een verbetering van een of meerdere van deze kengetallen op de bedrijfsprestaties gesimuleerd worden. Dit laat toe om na te gaan op welk(e) kengetal(len) prioritair kan worden gefocust.

Meerwaarde bieden aan traditionele advisering

Het bedrijfsondersteunend instrument laat toe om realistische vergelijkingspunten te identificeren. Bij traditionele advisering worden vergelijkingspunten vaak voor ieder kengetal afzonderlijk opgesteld. Voor voederconversie bijvoorbeeld wordt het gemiddelde van de 10% bedrijven met de beste voederconversie gebruikt, terwijl voor groei het gemiddelde van de 10% bedrijven met de beste groei wordt gekozen. Het is duidelijk dat de uiteindelijke combinatie van benchmarks dan vaak niet overeenkomt met een realistisch bedrijf. Ons instrument bundelt de verschillende zoötechnische bedrijfskengetallen tot inputgebruik en outputproductie en laat op die manier toe om realistische vergelijkingspunten te detecteren die bestaan uit echte bedrijven.

Een tweede meerwaarde is dat niet enkel vergeleken wordt met de beste bedrijven maar ook met tussenliggende bedrijven, wat een stapsgewijze verbetering mogelijk maakt. Een derde grote meerwaarde is het scheiden van de fysieke en prijsinformatie.

Heeft een varkenshouder hoge ontvangsten omdat hij efficiënt werkt of omdat hij een goede prijs voor zijn product krijgt? Ons instrument kan hierop een antwoord bieden. Tenslotte vormt de simulatie van de effecten van een verbetering van een of meerdere kengetallen op de uiteindelijke bedrijfsprestaties de vierde meerwaarde.

Het beslissingsondersteunend instrument Pigs2Win werd ontwikkeld voor gesloten bedrijven.

Contactpersoon:

Jef Van Meensel, ILVO, Landbouw & Maatschappij, 09 72 23 59, jef.vanmeensel@ilvo.vlaanderen.be

7.5 Steun

7.5.1 Premie voor zoogkoeien

Beheer van de premierechten voor zoogkoeien

Landbouwers die op hun bedrijf een zoogkoeienbestand aanhouden dat wordt gebruikt voor de opfok van kalveren voor de vleesproductie, kunnen een zoogkoeienpremie aanvragen. Het aantal dieren waarvoor deze premie verkregen kan worden, is beperkt tot het aantal premierechten voor zoogkoeien waarover de landbouwers beschikken

In 2009 waren 6.189 Vlaamse rundveehouders in het bezit van premierechten voor zoogkoeien voor een totaal van 127.370,5 premierechten.

Deze premierechten kunnen overgedragen worden tussen landbouwers onderling. Tevens bestaat een regeling om gratis premierechten te verkrijgen uit de reserve.

In de maand februari 2009 konden jonge landbouwers van maximaal 40 jaar, die voor de eerste maal gestart waren als landbouwer in hoofdberoep in de periode 1 januari 2007 tot en met 1 januari 2009 en aan specifieke voorwaarden voldeden, gratis premierechten bijvragen uit de Vlaamse reserve. In 2009 werden op deze wijze 420 premierechten gratis verdeeld aan 120 jonge, startende landbouwers.

In februari was ook de overdracht van premierechten voor zoogkoeien tussen Vlaamse landbouwers mogelijk. In 2009 werden 605 overdrachtdossiers aanvaard waarbij 7379,5 premierechten een nieuwe eigenaar vonden.

Premie voor zoogkoeien

De indieningstermijn voor de premie-aanvragen liep van 1 mei tot en met 30 september. De premieaanvraag zoogkoeien kan ook via het internet worden ingediend dankzij het e-loket Landbouw en Visserij.

De aanvraagprocedure is zeer eenvoudig. De landbouwers moeten enkel aangeven voor hoeveel zoogkoeien en vaarzen ze de premie wensen aan te vragen. Aan de hand van Sanitel bepaalt de administratie automatisch voor welke dieren de premie wordt toegekend

In 2009 werden 6.134 premieaanvragen ingediend voor een totaal van 129.125 runderen. Voor de campagne 2009 dienden in totaal 4.832 landbouwers een aanvraag in en werd een bedrag uitbetaald van 17.748.477,58 euro (voorschot). Voor de campagne 2008 dienden daarentegen in totaal 6.383 landbouwers een aanvraag in en werd een bedrag van 29.330.873 euro uitbetaald.

7.5.2 Slachtpremie voor kalveren

Om de slachtpremie voor kalveren te kunnen ontvangen, moeten de kalveren aan welbepaalde voorwaarden voldoen. De aanvraag tot slachtpremie voor kalveren kan tot 6 maanden na de slachtdatum worden ingediend, maar niet later dan 1 maart van het jaar volgend op de slachting. Voor de campagne 2009 werden 5.366 premieaanvragen voor 229.540 kalveren ingediend.

Voor de campagne 2009 dienden in totaal 248 landbouwers een aanvraag in en werd 2.403.425,17 euro uitbetaald (voorschot). Voor de campagne 2008 dienden in totaal 273 landbouwers een aanvraag in en werd een bedrag van 5.865.324,26 euro uitbetaald.

7.6 Promotie

Konijn maakte ook gebruik van degustatie-acties op het verkooppunt. Met *Konijn op andere wijze* wil VLAM de consument overtuigen van de gevarieerdheid en van de nutritionele kwaliteiten van konijnenvlees. Dit gebeurde onder meer via receptenbrochures.

Ook kip mikt op gezondheid. In de campagne *Goesting in iets goeds?* worden de troeven van kippenvlees uitgespeeld: veilig, veelzijdig en gezond. De campagne werd naar de doelgroep (gezinnen met kinderen) vertaald met een kindvriendelijke tv-campagne, online bannering en promotiemateriaal.

De boodschap dat varkensvlees verrassend licht en mager uit de hoek kan komen (denk maar aan de Finettes, de fijne varkenssneetjes), werd gecommuniceerd via verschillende media. Net als in 2008 werd Certus opnieuw gepositioneerd als kwaliteitsvarkensvlees, maar nu met een extra focus op smaak. Voor Meesterlyck-kookham werd een gloednieuwe campagne bedacht onder de noemer *Goede tradities blijven overeind*. De superieure kwaliteit werd in de verf gezet met nieuwe tv-spots en een bijhorende website.

De kwaliteit van het rundvlees van eigen bodem wordt dan weer nog te weinig erkend in onze horeca. Daarom ging VLAM in 2009 onder meer op zoek naar de beste horeca-ambassadeur voor Witblauw rundvlees. Peter van de actie was meesterchef Peter Goossens. Tijdens Horeca Expo werd de winnaar bekendgemaakt. Voor het grote publiek werden de Meritus-spotjes herhaald.

8 Vis

8.1 Cijfers

8.1.1 Vlootbeheer

Op het einde van 2009 is het aantal commerciële vissersvaartuigen gedaald tot 89, elf minder dan een jaar voordien. Dit is een gevolg van een slooprunde, waarbij 7 vaartuigen van het grote vlootsegment volledig hun activiteiten beëindigden, en 2 andere worden vervangen door een vaartuig met lagere capaciteit. Andere vaartuigen verlieten de vloot na een faillissement.

De totale capaciteit van de Belgische vloot bedraagt nog 51.590 kW en 16.048 BT. Daarvan behoren 47 vaartuigen tot het kleine vlootsegment (10104 kW, 3652 BT) en 42 tot het grote vlootsegment (41486 kW, 12396 BT).

8.1.2 Quotabeleid

De dienst Zeevisserij streeft ernaar de opname van de visquota te spreiden over het ganse jaar, om teruggooi te vermijden. Zo moest de dienst in 2009 van de belangrijkste soorten enkel de visserij op rog in het Oostelijk Kanaal in de loop van het jaar sluiten. De procentuele opname van de belangrijkste vissoorten was in 2009:

- Tong: 87%
- Schol: 92%
- Tarbot en griet: 73%
- Tongschar: 73%
- Kabeljauw: 77%
- Rog: 74%

Naast de quotabeperkingen, heeft de EU een steeds restrictiever regime opgelegd voor de visserijactiviteit in de gebieden waar het langetermijnplan kabeljauw geldt (Verordening 1342/2008). Voor België gaat het hoofdzakelijk om de visserij in de Noordzee en het Oostelijk Kanaal, en in de Ierse Zee.

In 2009 heeft de Belgische vloot globaal ongeveer 78% van de beschikbare mogelijkheden opgebruikt, hoewel er grote verschillen zijn tussen de verschillende groepen die door de EU bepaald zijn. Veruit de belangrijkste groep blijven de boomkorvaartuigen die vissen in de Noordzee en het Oostelijk Kanaal met een maaswijdte tussen 80 en 119 mm (70% van de verwezenlijkte visserij-inspanning in de kabeljauwherstelgebieden).

8.1.3 Aanvoer en besomming

De totale aanvoer van visserijproducten in 2009 door Belgische vaartuigen bedroeg 19.144 ton, een daling met 4% t.o.v. 2008; de totale aanvoerwaarde daalde met 11% tot 68,23 miljoen euro. De proportioneel grotere afname van de aanvoerwaarde is geheel toe te schrijven aan een algemene daling van de prijzen voor alle soorten.

8.2 Duurzaamheid

De dienst Zeevisserij omvat een controleleel die de effectieve naleving van de bepalingen opvolgt die vervat zitten in het luik 'instandhouding van de bestanden' van het GVB, en meer bepaald de relevante Europese en nationale uitvoeringsbepalingen. De zes ambtenaren van de cel hebben wettelijke opsporings- en vaststellingsbevoegdheid. Ze werden via een besluit van de Vlaamse Regering aangeduid. Afhankelijk van hoe zwaar de vastgestelde inbreuk is, geven ze een mondelinge of schriftelijke waarschuwing of stellen ze een proces verbaal op: in 2009 hebben ze 37 PV's opgesteld. Verder kunnen ze vangsten en vistuig in beslag nemen en vaartuigen aan de ketting leggen, na het akkoord van de procureur des Konings.

Deze ambtenaren treden autonoom op of in samenwerking met andere controlekorpsen, zoals de douane, de zeevaartpolitie, de Marine enz.

Ze voeren hun opdrachten uit op zee, in de lucht of aan land, voornamelijk in de vissershavens en de vismijnen.

Een recente ontwikkeling bij de controles is de uitvoering van JDP's (Joint deployment plans) die het Europees controle agentschap (CFCA) coördineert.

Tijdens die opdrachten stellen de verschillende lidstaten die deelnemen aan de operatie hun zeegaande middelen, personeel en patrouillevliegtuigen en -vaartuigen ter beschikking. Multinationale controleploegen werken dan samen als één geheel. De ongelijke behandeling van de vissers door de controle autoriteiten van de verschillende lidstaten werd immers als problematisch ervaren bij de herziening van het GVB in 2002.

In 2009 werd vier keer in internationaal verband (België, Nederland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk) opgetreden.

Voor de zeegaande zendingen doet de dienst een beroep op de R.D.S (Ready duty ships) van de Marine of op het vaartuig 'Zeehond' van de DAB Vloot. Met beide diensten zijn er overeenkomsten gesloten over de minimale inzet van middelen, de taakverdeling, de permanente vorming en de uitwisseling van informatie.

Tijdens die zendingen wordt de toegang tot de kustwateren afgedwongen. Als algemeen principe geldt dat buitenlandse vaartuigen, met uitzondering van de Nederlandse schepen en de Franse haringvissers, geen toegang hebben tot de 12-mijlszone. Verder mogen grote boomkorvaartuigen in dat gebied niet vissen terwijl er ook voor de 3-mijlszone specifieke toegangsbeperkingen gelden. Deze visserijverboden moeten afgedwongen worden. Verder wordt bij de controles aan boord van vissersvaartuigen de naleving van de zgn. technische maatregelen gegarandeerd. Het vistuig moet beantwoorden aan bepaalde technische vereisten, zoals maaswijdte, lengte van de korrestok, enz. De visser mag ondermaatse vis niet aan boord houden en moet bovendien de vangsten in een logboek registreren.

In 2009 hield de dienst gedurende 117 dagen visserijwacht (74 dagen met de Marine, 37 met DAB Vloot en 6 dagen autonoom). De controleagenten voerden daarbij 121 volledige inspecties van vissersvaartuigen uit en een 150-tal controles van sportvissersvaartuigen.

De controles vanuit de lucht gebeuren in samenwerking met de BMM (Beheerseenheid mathematisch model Noordzee) die over een vliegtuig voor o.a. de bestrijding van de marienepollutie beschikt.

In 2009 werden in totaal 37 controlevluchten voor visserij (totale duur: 39:40 uur) georganiseerd waarbij de positie van 374 schepen werd vastgelegd.

In de visafslagen en in de havens gaan de controles na of de nationale quotamaatregelen en de bepalingen opgenomen in de meerjarenplannen worden gerespecteerd. Tijdens het afgelopen jaar werden 46 controleopdrachten in de havens uitgevoerd. In totaal werden hierbij 147 vaartuigen aan een volledige controle onderworpen.

Ten slotte waren er 12 controleopdrachten specifiek op de strandvisserij. Die activiteit is immers ook onderworpen aan technische bepalingen die afgedwongen moeten worden.

Op kantoor bemannen de controleurs niet alleen het vlootcontrolecentrum en beantwoorden ze infovragen, ze doen ook de administratieve controles. Tijdens de zgn. gekruiste controles wordt alle beschikbare informatie met betrekking tot een visreis van een vaartuig naast elkaar gelegd en vergeleken. Zo worden de gegevens afkomstig van o.a. logboeken, luchtwaarnemingen, verkoopsnota's en buitenlandse informatie vergeleken met de gegevens afkomstig van het satellietvolgssysteem.

Visserstvaartuigen zijn immers uitgerust met een satellietbaken dat volautomatisch posities genereert. De effectieve visreis van een vaartuig kan zo gereconstrueerd worden en vergeleken met de verklaringen van de schipper in zijn logboek. Op die manier kunnen zowel de effectieve quotaopname als de visserij in gesloten gebieden afgedwongen worden.

8.3 Onderzoek

De missie van het onderzoeksdomein Visserij van het ILVO bevat onderzoeks- en adviestaken op het vlak van de visserijbiologie en het visserijmanagement, de aquacultuur in zee en aan land, het technisch visserijonderzoek, de kwaliteit van het mariene milieu en zijn rijkdommen en de technologische aspecten van visserij- en aquacultuurproducten. Deze kerntaken hebben een uitgesproken toegepast karakter om een zo goed mogelijk antwoord te geven op de vragen naar wetenschappelijk gefundeerde beleidsadviezen, die nationale en internationale beheersinstanties en de professionele sectoren voorleggen.

Elk aspect van het productieproces is een radertje in het geheel van visserij-technische, visserij-biologische, sociaal-economische, ecologische en voedsel-technologische belangen. Het ILVO speelt al meerdere jaren kort op de bal om alternatieven te ontwikkelen op alle vlakken van dat productieproces, zodat de visserij en aanverwante sectoren weerwerk kunnen bieden aan het ongunstige economische klimaat. In dit proces werden drie op termijn gespreide visies ontwikkeld waarin eveneens maatschappelijke doelstellingen werden opgenomen, o.a. rekening houdend met de wil en de mogelijkheden om te investeren vanuit de visserijsector zelf. De visies van het ILVO maken deel uit van het Strategisch Plan voor de Visserij, hoewel niet alle standpunten volledig overeenstemmen. Een belangrijke doelstelling is na te gaan welke vlootsamenstelling het best beantwoordt aan een rationeel en duurzaam exploitatiemodel in maatschappelijk verband. Dit proces is al geruime tijd aan de gang, is grensoverschrijdend en wordt momenteel versneld uitgewerkt.

De hervorming van het Europees Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) was/is een noodzakelijk en belangrijk proces omdat het vorige GVB de visbestanden onvoldoende heeft kunnen beschermen. Bij de toekomstige hervorming van het GVB is het (ver)nieuw(de) visserijbeleid primair gericht op het duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen en het ecosysteem in zee, waarbij zowel de hulpbronnen als het ecosysteem in zee in stand moeten worden gehouden.

In functie van de ecosysteembenadering evolueert het wetenschappelijk visserijadvies van een stockgericht naar een visserijgericht beheerssysteem. Dit vereist een voortdurende aanpassing van het hele adviesproces, van dataverzameling en stockramingen, over vangstvoorspellingen tot adviezen over de gemengde visserij. De ontwikkeling, de implementatie en de kwaliteitsborging van programma's voor visserij- en métier-gerichte dataverzameling, o.a. via regionale netwerken, vormen en vormen een omvangrijke uitdaging. Het afgelopen jaar heeft aangetoond dat dit een boeiend maar ingewikkeld proces is.

De onderzoeksgroep Visserijtechniek werkt al geruime tijd aan een langetermijnvisie en –strategie voor de Belgische zeevissersvloot, dit met het oog op een duurzame visserij. Dit leidde tot de uitwerking van concrete projecten om de reders en vissers te informeren, te begeleiden en te stimuleren. Duurzaam is een term die vele ladingen dekt en wordt hier gebruikt in de breedste zin van het woord. Daaruit volgen rechtstreeks de vier pijlers waarop de visie steunt: rentabiliteit, zorg voor het milieu, technologie en het sociale aspect. De belangrijkste thema's van het werk zijn het optimaliseren van de platvisboomkor, de verdere ontwikkeling van de garnalenpulskor of 'Hovercran', het testen en demonstreren van passieve visserijtechnieken en een blijvende aandacht voor de milieueffecten van de verschillende visserijmethodes. Naast deze typisch technische projecten gaat ook aandacht naar onderwerpen zoals klimaatverandering en mogelijke aanpassingsstrategieën voor de sector, kosten/baten van reconversie, een nauwe samenwerking met de sector en toenadering tot de Nederlandse visserij.

Aquacultuur aan land en in zee blijft in het daglicht maar geraakt moeilijk in versnelling. Nochtans staat Vlaanderen sterk op het vlak van academische kennis en ondersteuning, maar de vertaling naar de praktijk blijft een zwakke schakel. Een zwak punt is bijvoorbeeld het gebrek aan regelgeving voor de inplanting van kweekinstallaties aan land. Het huidige onderzoek richt zich vooral op nieuwe kweeksoorten en de optimalisatie van productiemethoden met minimaal energie- en waterverbruik.

Naast de visserij neemt het aantal andere menselijke activiteiten, die druk uitoefenen op de zeehabitats, snel toe. Bovendien groeit de concurrentie voor de economische exploitatie van de ruimte op zee. De studies van de kwaliteit van het mariene milieu en zijn rijkdommen tonen aan dat elk verlies van een geschikte habitat kan leiden tot kleinere exploiteerbare visbestanden. De langetermijnprogramma's leggen de nadruk op de chemische contaminaties en de biologische en biochemische effecten van vervuiling, baggerlossingen, zand- en grindexploitatie, windmolens en visserij op het Belgisch deel van de Noordzee.

in het onderzoek naar de kwaliteit van visserijproducten blijft de verbetering van de kwaliteit een belangrijke doelstelling. De ontwikkelde KwaliteitsIndexMethode (KIM) is een verfijnde techniek die accuraat en objectief de versheid van diverse visserijproducten bepaalt. Kwaliteitsinspecteurs werden opgeleid in 2008 om de methode toe te passen in de vismijnen en het afgelopen jaar werden vissers en matrozen opgeleid in het systeem. De KIM-score geeft vertrouwen aan de handelaars omdat ze op die manier een concurrentiële prijs kunnen bepalen die ze voor een bepaald product willen betalen. Dit kwaliteitssysteem is anderzijds ook belangrijk voor het imago van de Belgische visserij. Binnen dit kwaliteitsthema wordt ook onderzoek verricht naar de eenduidige authenticiteit van vis, schaal- en weekdieren via genetische methodes. Dit zal in de toekomst van groot nut zijn voor de visverwerkende industrie. Verder werden ook gehalten van chemische contaminanten in vis en aquacultuurproducten bepaald die worden ingevoerd in België. Deze analyses werden ook uitgevoerd op organismen die ook in zoetwater voorkomen, voornamelijk paling.

8.4 Promotie

Met de *Dag van de Vlaamse garnaal* werd een traditie in stand gehouden, net zoals met de 21e editie van de *Vis van het Jaar* (in 2009 was dat griet) die op heel wat persbelangstelling kon rekenen. Vis bleef daarnaast verder inzetten op Vis en seizoenen. De focus ligt telkens op 4 duurzame vissoorten, met aangepaste receptenfolder en tv-spots.

9 Melk

9.1 Cijfers

Op 1 april 2009 beschikten in Vlaanderen 6.083 landbouwers over 1.988,44 miljoen liter quotum leveringen en 18,07 miljoen liter quotum rechtstreekse verkopen.

9.2 Voorlichting

9.2.1 Studiedagen

De melkveehouderij is verspreid over alle provincies en ook de voorlichtingsactiviteiten volgen die regionale spreiding. De voorlichtingsactiviteiten in de melkveesector situeren zich traditioneel in een aantal geschikte periodes (winter, begin van de zomer, late herfst).

De thema's die een rode draad vormen zijn: optimaliseren van de bedrijfsvoering, arbeidsbesparing, technologie om de bedrijfsvoering te vereenvoudigen en mogelijkheden en beperkingen bij bedrijfsgroei.

In de winterperiode (januari) kwamen onder het thema *Melkveehouderij actueel* diverse onderwerpen aan bod (diergeneeskundige opvolging van de veestapel, rendabele voeding, de sectorgids in de dierlijke sector) voor de optimalisatie van de bedrijfsvoering. In februari volgde een studiedag over het automatisch melken.

Eind mei en begin juni werden vier studiedagen georganiseerd met als thema *Groei: mogelijkheden en beperkingen*. Na drie voordrachten werd de studiedag afgesloten op een melkveebedrijf waar de theorie getoetst werd aan de praktijk.

De administratieve last is zwaar voor de landbouwers. Een goed beheer van de rundveestapel is onontbeerlijk. In dit verband werd in 2009 een internettoepassing voor de identificatie en registratieverplichtingen van de rundveestapel (Veeportaal) operationeel. Op zes locaties werden de mogelijkheden daarvan aangetoond en gedemonstreerd.

9.2.2 Publicaties

De jongste jaren is er systematisch werk gemaakt van de samenstelling van technische brochures. Ze vormen een belangrijke bron van informatie voor de rundveehouders. Voor de melkveehouderij zijn er 18 brochures beschikbaar over de diverse aspecten van de bedrijfsvoering. Enkele voorbeelden: *Succesvolle opfok van jongvee*, *Uiergezondheid*, *Melkveevoeding*, *Fokkerij en selectie op het melkveebedrijf*. Deze brochures worden ook geactualiseerd. In 2009 werden de brochures *Het arbeidsinkomen op het melkveebedrijf in functie van het bruto-saldo* en *Economie en stikstofstromen in de melkveehouderij* volledig herwerkt.

9.2.3 Demoprojecten

Ieder jaar vindt er een oproep plaats voor demonstratieprojecten met steeds een aantal specifieke thema's die vastgelegd zijn. De organisaties en instellingen die erkend zijn als 'centrum van meer duurzame landbouw' kunnen projecten indienen die passen binnen de thema's. In de oproepen van de vorige jaren (2007 tot en met 2009) werden een aantal thema's opgenomen die typisch zijn voor de dierlijke sector, zoals onder meer: *Gezondheids-, vruchtbaarheids- en welzijnsopvolging als pijler voor een duurzame veehouderij, Behoud van de genetische diversiteit, Valorisatie van bijproducten van de energiewinning in de dierenvoeding.*

In het kader van de oproepen in 2007 en in 2008 worden er nu verschillende projecten uitgevoerd door diverse partners die interessant zijn voor de rundveehouders. Hierna worden de belangrijkste projecten gesitueerd met hun uitvoerder:

- *Gezond drinkwater voor rundvee en varkens: van bron tot dier* door Dierengezondheidszorg Vlaanderen (DGZ)
- *Vlot op weg met de sectorgids in de dierlijke productie* door Proefcentrum voor Innovatie, Verbreding en Advies in Landbouw en Veehouderij vzw (PIVAL)
- *Verbeteren van de uiergezondheid in Vlaanderen door communicatie, opleiding en begeleiding* door Melkcontrolecentrum Vlaanderen (MCC)
- *Bijproducten uit de energiewinning: aanbod en waarde voor melkvee* door Landbouwcentrum voor Voedergewassen (LCV)
- *Behoud van bedreigde rundveerassen door een goede marketingstrategie en een rendabele bedrijfsvoering* door Boerenbond-Consult (BB-Consult)

9.3 Kwaliteitsregelingen

De kwaliteit en de samenstelling van rauwe koemelk worden in Vlaanderen en in België nauwgezet gecontroleerd. Dit gebeurt door erkende interprofessionele organisaties. Voor de melk die opgehaald wordt in Vlaanderen is dit normaal gezien de vzw Melkcontrolecentrum Vlaanderen (MCC-Vlaanderen).

Niettegenstaande het bepalen van de kwaliteit een federale bevoegdheid en de bepaling van de samenstelling een gewestelijke bevoegdheid is, worden beide uitgevoerd op dezelfde monsters. Hiervoor wordt bij elke levering een monster genomen.

De elementen die de samenstelling van de melk bepalen zijn het vetgehalte, het eiwitgehalte en het vriespunt. Deze worden op elk monster geanalyseerd. Een correcte en objectieve bepaling is van bijzonder belang:

- De berekening van de melkprijs die door de koper aan de producent wordt betaald is hierop gebaseerd.
- De berekening van het quotum en een eventuele superheffing gebeurt op basis van het vetgehalte van de geleverde melk.

Op 1 juli 2009 werd het ministerieel besluit betreffende de controle op de bepaling van de samenstelling van melk en de betaling door de kopers van de melk aan de producenten van kracht. Samen met het in 2007 gepubliceerde besluit van de Vlaamse Regering houdende de organisatie van de vaststelling van en de controle op de samenstelling van rauwe koemelk vormt dit het sluitstuk van de Vlaamse regelgeving in deze materie.

In 2009 werd door 2 kopers van melk AA-melk opgehaald en gecommmercialiseerd: dit is melk die geproduceerd, getransporteerd en verpakt wordt onder bijkomende en bijzonder strenge voorwaarden. Het gebruik van het AA-label wordt in opdracht van de Vlaamse overheid gecontroleerd door een hiervoor geaccrediteerde certificatie-instelling.

9.4 Onderzoek en kwaliteitscontrole

9.4.1 Onderzoek naar zuivel

ILVO-Technologie & Voeding heeft gedurende vele jaren via onderzoek en dienstverlening een grote expertise opgebouwd i.v.m. melk en zuivelproducten. Dit zuivelonderzoek situeert zich zowel op vlak van microbiële en chemische voedselveiligheid als op vlak van productkwaliteit en innovaties. In verschillende laboratoria worden diverse analyses uitgevoerd die de kwaliteit en de samenstelling van melk en zuivelproducten controleren.

In 2009 werd een onderzoek afgerond waarbij melkbedervende *Pseudomonas* micro-organismen en hun hitte-resistente enzymen die ontstaan bij het koud bewaren van rauwe melk, onderzocht werden. Bij verhitting van rauwe melk worden deze micro-organismen wel afgebroken, maar de enzymen overleven en kunnen aanleiding geven tot sneller bederf van bijvoorbeeld UHT verhitte consumptiemelk. De bacteriële proteasen kunnen oorzaak zijn van gelinging en/of bittere smaken. Er werd eveneens een seizoensinvloed vastgesteld op het voorkomen, de groeisnelheid en de proteolytische capaciteit van de geïsoleerde bacteriën. Enerzijds bleken melkstalen die in de winter werden genomen, een lagere hoeveelheid proteolytische bacteriën te bevatten dan in de zomer. Anderzijds bleken bacteriële isolaten die in de winter werden genomen, een groter bederfpotentieel te bezitten dan in de zomer. De screening van contaminatiebronnen toonde aan dat de boerderijhygiëne en de rauwe melksamenstelling mogelijk geen invloed hebben op de aanwezigheid van de bederfveroorzakende bacteriën. De diervoeding en de graasomstandigheden bleken echter wel een potentiële contaminatiebron te zijn.

Biochemisch onderzoek heeft uitgewezen dat melkbedervende pseudomonaden, ondanks hun genetische diversiteit, allemaal een hittestabiel protease produceren met een gelijkwaardige relatieve moleculaire massa. Bovendien

leverde het onderzoek belangrijke informatie op om identificatie- en detectiemethodologieën voor de belangrijkste melkbedervers te kunnen ontwerpen.

Een andere interessante studie die duidelijk het innovatief potentieel van zuivelproducten illustreert, was die waarbij roomijs met een gewijzigde vetzuur samenstelling werd onderzocht. Roomijs is een erg gewaardeerd zuiveldessert, maar de hoge calorie-inhoud en de grote hoeveelheid verzadigde vetten is nadelig. De laatste jaren is er een aanzienlijke interesse om de vetzuursamenstelling van melk te wijzigen, maar ook de fysische eigenschappen van melkvet en het kristallisatiegedrag in het bijzonder, kunnen gewijzigd worden. Dit kan de verwerkbaarheid van de melk beïnvloeden. Het kristallisatiegedrag van melkvet aangerijkt met omega-3-vetzuren, werd vergeleken met dat van conventioneel melkvet. In dit kader werd ook een vergelijking gemaakt tussen roomijs bereid met melk met een conventionele melkvetzuursamenstelling en melk aangerijkt met omega-3-vetzuren.

Zowel de procesomstandigheden als de kwaliteit van het roomijs werden onderzocht. Roomijs met verhoogd onverzadigd vetzuurgehalte vertoonde een zachtere textuur en een sneller afsmeltgedrag in vergelijking met ijs op basis van conventioneel melkvet. Hoewel verschillen in hardheid en afsmeltgedrag werden waargenomen bij verschillende soorten melkvet, werden er geen significante verschillen waargenomen tijdens smaaktesten. Er kan dus kwalitatief ijs geproduceerd worden met een gewijzigde vetzuursamenstelling zonder de procescondities te veranderen.

Hierbij aansluitend werd in een ander onderzoek roomijs met een verminderd vetgehalte bestudeerd. Er werd gezocht naar alternatieve formuleringen waarbij de onderzoekers gebruik maakten van vetvervangers (hoofdzakelijk op basis van koolhydraten, eiwitten of lipiden). Ze hielden rekening met verschillende functionele eigenschappen (o.a. schepbaarheid, hardheid en smeltgedrag) evenals met de fysico-chemische eigenschappen (o.a. vriespunt en vetvrije drogestof) waaraan de ijsmix moet voldoen. Er werden bruikbare formuleringen voorgesteld incl. de berekening van de calorische waarde.

Tevens werd er een optimalisatie naar processing (pasteurisatie, rijping, overrun en vriezen) doorgevoerd.

Naast het onderzoek in de zuivel staat het ILVO-Technologie & Voeding ook al jarenlang in voor de wetenschappelijke begeleiding die de kwaliteitscontrole van het MelkControleCentrum (MCC)-Vlaanderen bepaalt. Dit laboratorium is verantwoordelijk voor de bepaling van de kwaliteit en samenstelling van rauwe melk geleverd door de melkveehouder, waarvan de prijs bepaald wordt aan de hand van de kwaliteits- en samenstellingparameters. Deze wetenschappelijke begeleiding wordt georganiseerd in samenwerking met collega's in Gembloux (CRA-W). Zij organiseren de wetenschappelijke begeleiding in het Waalse landsgedeelte van België. Net door deze samenwerking wordt de wetenschappelijke begeleiding uniform georganiseerd over heel België.

De laatste jaren wordt ook aan de zuivelindustrie een wetenschappelijke begeleiding aangeboden waarbij met behulp van referentiematerialen, ringonderzoeken en workshops de melk- en zuivelkwaliteitsbepaling en -controle wordt ondersteund.

9.4.2 Melkveecafé: samen grenzen verleggen

Het project 'Melkveecafé' is een initiatief van de eenheid Landbouw & Maatschappij van het ILVO en de afdeling Monitoring en Studie van het Departement Landbouw en Visserij. Twee groepen van telkens een tiental gespecialiseerde melkveehouders uit Oost-Vlaanderen en Antwerpen kwamen in 2009 enkele keren samen in discussiegroepen om aspecten van een duurzame bedrijfsvoering te bespreken.

Voor elk bedrijf worden gegevens uit het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN) verwerkt tot een duurzaamheidsster. De duurzaamheidsster is een monitoringssysteem voor duurzaamheid op bedrijfsniveau en is speciaal ontwikkeld om ruwe boekhoudgegevens om te zetten in betekenisvolle informatie. Deze informatie toont aan de landbouwer hoe zijn bedrijf presteert op verschillende economische, ecologische en sociale thema's. Het laat bijgevolg ook toe om over andere dan louter economische aspecten van de bedrijfsvoering te communiceren naar en tussen landbouwers.

Tijdens de bijeenkomsten kunnen landbouwers aan de hand van de duurzaamheidsster bedrijfsresultaten en ervaringen uitwisselen met collega's en een expert. Door met en van elkaar te leren in dit interactief proces kunnen de landbouwers tot inzichten komen over welke concrete maatregelen of bedrijfskenmerken aan de basis liggen van goede of minder goede resultaten. Potentiële duurzame maatregelen kunnen dan verder afgetoetst worden met de specifieke bedrijfssituatie.

In de loop van 2009 werden vier melkveecafés georganiseerd voor elke groep van melkveehouders. Het eerste café was een kennismaking, het tweede café had als thema ecologische duurzaamheid en behandelde de indicatoren nutriënten-, water- en energie-efficiëntie, het gebruik van alternatieve waterbronnen, hernieuwbare energie en het nutriëntenoverschot. Het derde café behandelde de sociale thema's beroepstrots en landschapszorg. Het vierde en laatste café was het economische en behandelde rentabiliteit en productiviteit. Telkens werd een expert uitgenodigd om de discussies te ondersteunen.

De organisatie van de melkveecafés was een proefproject. Het was een zeer interessante case om een interactief leerproces over duurzaamheid in de praktijk uit te testen met behulp van de duurzaamheidsster, en om de LMN-gegevens meer ten dienste van de landbouwer te stellen. Er werd veel uit geleerd, zowel door de organisators als de deelnemers.

Om een discussiesessie te laten slagen moet vooral aandacht besteed worden aan de groepssamenstelling, de data die gebruikt worden en de organisatie en aanpak van de discussiegroepen. Hoe meer de landbouwer wil leren, hoe meer inspanning hij zal moeten leveren. De boer dient bijgevolg actief deel te nemen en niet, zoals bij een voorlichtingsmoment, enkel te luisteren. Ook zal hij zijn boekhouding goed moeten bijhouden zodanig dat er indicatoren berekend worden die nuttig zijn voor de discussie en zodanig dat hij een evolutie kan waarnemen op zijn eigen bedrijf. Bovendien is een vertrouwelijke sfeer ook erg belangrijk.

Hoe beter de deelnemers elkaar leren kennen, hoe gemakkelijker de discussie zal verlopen.

De duurzaamheidsster is een visueel aantrekkelijk instrument. Landbouwers zien het als een goed hulpmiddel om snel een overzicht te krijgen van het bedrijf en zich bewust te worden van zijn sterke en zwakke punten. Ook zet het aan om de resultaten snel te vergelijken met de collega's. In de praktijk werd echter ervaren dat het tijd vergt om het concept ten volle te begrijpen. De deelnemers geven aan dat ze door de melkveecafés een beter inzicht krijgen in hun bedrijf, ideeën kunnen opdoen en mogelijkheden leren kennen om zaken op het bedrijf aan te pakken, en bewuster om te springen met bepaalde thema's.

De ervaringen bij het gebruik van de duurzaamheidsster in de melkveecafés stellen het ILVO in staat om de methode te verbeteren en ze nog meer gebruiksvriendelijk en representatief te maken. Verder biedt deze case een kans om het leerproces over duurzaamheid tijdens het gebruik van de duurzaamheidsster in discussiegroepen te onderzoeken en te evalueren. Op deze manier kan nagegaan worden in welke mate het standpunt en gedrag van landbouwers wijzigen in de richting van meer duurzaamheid door het gebruik van de duurzaamheidsster in discussiegroepen.

Aangezien de melkveehouders erg enthousiast waren, zullen ook in 2010 enkele melkveecafés georganiseerd worden. Voorlopig zullen wel enkel de gespecialiseerde melkveehouders van het LMN kunnen deelnemen, aangezien hun bedrijfsgegevens ter beschikking zijn van de afdeling Monitoring en Studie en aangezien de duurzaamheidsster voor de andere deelsectoren nog moet worden ontwikkeld.

Contactpersonen:

Joost D'hooghe, afdeling Monitoring en Studie,
02 552 78 56,
joost.dhooghe@lv.vlaanderen.be

Fleur Marchand, ILVO, Landbouw & Maatschappij, 09 272 23 61,
fleur.marchand@ilvo.vlaanderen.be

9.5 Steun

9.5.1 Beheer van de melkquota en de heffing

Melkquotum kan volgens specifieke regels worden overgedragen. Er zijn twee manieren waarop melkquotum definitief kan worden overgedragen: via mobiliteit (rechtstreeks van producent tot producent) en via het quotumfonds.

Voor het tijdvak 2008-2009 behandelde de dienst Referenties 179 overnamedossiers waarbij melkquotum samen met het bedrijf werd overgelaten, 3 quotumoverdrachten gecombineerd met een oprichting van een nieuw bedrijf, 227 dossiers waarbij een bestaand melkquotum werd verhoogd met een overgenomen quotum en 11 dossiers waarbij sprake was van verhuis van quota.

In 2009 maakten 236 landbouwers quotum vrij via het Quotumfonds, 3.659 landbouwers konden quotum aankopen bij het Quotumfonds waarvan 634 landbouwers als jonge starter. De hoeveelheid quotum die per landbouwer herverdeeld kon worden vanuit het Quotumfonds bedroeg 3.618 liter voor de gewone aanvragen en 14.472 liter voor de jonge starters.

In het kader van de berekening van de heffing voor het tijdvak 2008-2009 werd het nationale quotum 'leveringen' en 'rechtstreekse verkopen' niet overschreden. België was dan ook geen heffing verschuldigd aan de Europese Unie, waardoor aan de landbouwers die hun quotum overschreden een vrijstelling ter grootte van hun overschrijding kan worden toegekend.

Voor de leveringen aan kopers werd de vrijstelling toegekend aan 4.873 landbouwers. In totaal leverden 6.303 landbouwers minder melk dan hun melkquotum.

Op de website www.vlaanderen.be/melk/melkquotum is alle informatie terug te vinden over de melkquota.

9.5.2 Beheer van de schoolmelksubsidies

Zowel leerlingen van het kleuteronderwijs als leerlingen van het lager en secundair onderwijs kunnen genieten van subsidies voor de verdeling van melk en zuivelproducten.

Leveranciers die de gesubsidieerde producten leveren aan scholen en onderwijsinstellingen zelf, moeten een erkenningsaanvraag indienen. Momenteel bedraagt de hoeveelheid gesubsidieerde melk 0,25 liter per leerling. De toelage voor volle, halfvolle en magere melk en bedraagt afgerond 0,187 euro per liter.

Voor het schooljaar 2008-2009 waren er 73 leveranciers erkend die 1.759 onderwijsinstellingen bevoorraden. Hierdoor konden 553.032 leerlingen genieten van gesubsidieerde melk. Het totaal subsidiebedrag bedroeg 0,689 miljoen euro van gesubsidieerde melk.

9.6 Promotie

Met de campagne *Melk. En je kan tegen een stootje* promootte de zuivelsector de productvoordelen van melk binnen een evenwichtige voeding. De bekende dansspots werden alom gesmaakt en vielen zelfs in de prijzen. In het najaar infiltreerde melk in het VTM-programma *So you think you can dance*. De campagne kreeg ook een verlengstuk in de secundaire scholen. Melk wordt daar rechtstreeks bij de doelgroep gebracht via melkautomaten. De automaten bevatten behalve de zuivelproducten ook andere gezonde tussendoortjes. Een gezond alternatief dus.

10 Biologische landbouw

10.1 Biologische landbouw in Vlaanderen

De biologische landbouw streeft ernaar de rijkdommen van zijn natuurlijke omgeving te beschermen. Ruime vruchtwisseling, groenbemesters, organische bemesting en natuurlijke afweersystemen tegen insecten en plagen zijn typische kenmerken. In de biologische veehouderij ligt de nadruk op preventieve gezondheidszorg, dierenwelzijn en biologisch geteeld veevoeder. De biologische productiemethode is wettelijk vastgelegd. Biologische ondernemingen staan onder controle van een onafhankelijke, door de Vlaamse minister bevoegd voor Landbouw erkende, controleorganisatie. Certificering en het gebruik van de term 'bio' garandeert dat de consument betrouwbare biologische producten koopt.

De biologische landbouw heeft zich gedurende de decennia verder ontwikkeld tot een vooruitstrevende, uiterst duurzame, professionele sector. Vooral dankzij een stijgende vraag naar bioproducten vertoont de biosector een duidelijke groei. Tussen 2007 en 2008 was er een stijging in consumentenbesteding van bioproducten van 25%, een tendens die zich nog steeds verder zet. In crisistijden is biologische landbouw duidelijk een landbouw met toekomst.

Het biologisch areaal in Vlaanderen bedroeg 3.658,81 hectare in 2009, wat een stijging is met 4,8% ten opzichte van 2008. Het areaal bereikt hiermee zijn hoogste niveau in 10 jaar. Dat is 0,6% van het totale Vlaamse landbouwareaal. Het aantal biobedrijven nam netto toe met 12 bedrijfseenheden tot 242 eenheden. Ondanks deze positieve tendens in 2009 blijft de biosector in Vlaanderen een kleine sector en is er nog veel werk aan de winkel om omschakeling in beweging te krijgen.

Strategisch Plan Bio 2008-2012

“Vanuit een verdere verduurzaming van de Vlaamse landbouw engageren de onderschrijvers zich om zich de komende 5 jaar in te zetten voor een verdere ontwikkeling en versterking van de Vlaamse biologische landbouw”

BioForum Vlaanderen, Boerenbond, Algemeen Boerensyndicaat, de minister-president

BioForum Vlaanderen, Boerenbond, Algemeen Boerensyndicaat en de Vlaamse overheid sloegen de handen in elkaar en stelden een gezamenlijk Strategisch Plan biologische landbouw 2008-2012 op. Een gezamenlijk engagement om marktgerichte omschakeling te realiseren en de kansen volwaardig in te vullen, wederzijds respect gangbaar/bio te ontwikkelen, te zorgen voor een bijdrage van de biosector aan verduurzaming en een dynamiek in Vlaanderen in beweging te zetten, zodat Vlaanderen aansluiting krijgt met de Europese groeidyndiek rond biologische landbouw. Eindelijk werd door de betrokkenheid van de gangbare landbouworganisaties de noodzakelijke 'brug' geslagen tussen bio en gangbaar, een essentiële stap om de gangbare landbouwers over de schreef te krijgen voor omschakeling.

Om de vooropgestelde doelstellingen te realiseren zijn 6 hefbomen uitgewerkt waarop de acties zich de komende jaren moeten richten. Focus van deze hefbomen ligt op 'Ketenontwikkeling', 'Omschakeling', 'Verhogen rendabiliteit', 'Onderzoek en kennisuitwisseling', 'Communicatie en promotie' en 'Draagvlakverbreding'.

In de schoot van de strategische stuurgroep (BioForum, Boerenbond, Algemeen Boerensyndicaat, kabinet, afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling) worden jaarplannen opgesteld en krijgen de beschikbare budgetten invulling.

Jaarplan 2009

2009 was in vele opzichten een overgangsjaar waaruit nieuwe concepten moesten worden gepuurd om een stevige basis te creëren en in een bed van nieuwe structuren bio in Vlaanderen in beweging te krijgen.

Het beschikbare budget 2009 van 892.490 euro werd ingevuld voor subsidies controlekosten, subsidies bedrijfsbegeleiding en projectsubsidies voor acties in het kader van het Jaarplan 2009.

Omschakeling

De drie landbouworganisaties riepen in 2009 het project *Bio zoekt boer* in het leven. Sinds april 2009 is met een nieuwe omschakelingsconsulent een informatieactie in gang gezet om gangbare landbouwers warm te maken voor biologische landbouw. Via het project krijgen geïnteresseerden eerste hulpbegeleiding over omschakeling en wordt er gewerkt aan een brede communicatiecampagne over omschakeling in de landbouwvakpers. Al snel bleek *Bio zoekt boer* een succesverhaal. Terwijl de omschakeling de laatste jaren stagneerde is er sinds de start van het project veel interesse uit de hoek van de gangbare landbouw. Heel wat landbouwers nemen biologische landbouw serieus in overweging en zeven landbouwers schakelden al over.

Keten

Het is steeds de bedoeling geweest om tot marktgerichte omschakeling te komen. Daarom zetten de drie landbouworganisaties zich weer samen en werkten ze in 2009 het project *Keten zoekt bio* uit. Een concept dat in 2010 zijn eerste vruchten zal afwerpen. Een nieuwe ketenmanager moet de vraag en het Vlaamse aanbod op elkaar afstemmen, oplossingen creëren voor het omschakelingsproduct en faciliteren om de keten verder te ontwikkelen. De ketenmanager en de omschakelingsconsulent zullen nauw samenwerken zodat het omschakelingspotentieel en het marktpotentieel elkaar vinden.

Onderzoek

In 2009 werden de kiemen gelegd voor het uitbouwen van een Vlaams Bio-Kennisnetwerk. Het doel is te komen tot meer vraaggestuurd en participatief onderzoek en betere doorstroming en benutting van nieuw ontwikkelde kennis. Er zijn drie structuren in het leven geroepen: de biobedrijfsnetwerken (producentengroepen als kennisnetwerken), het CCBT (Coördinatie Centrum praktijkgericht onderzoek en voorlichting Biologische Teelt) en NOBL (Netwerk Onderzoek biologische landbouw en voeding). In 2010 zullen deze structuren met elkaar moeten afstemmen zodat de bedoelde verbinding tussen biolandbouwers en onderzoekers werkelijkheid wordt.

In 2009 werd ook een concept uitgewerkt voor een Europees samenwerkingsverband voor onderzoek van biologische landbouw (Core organic II). Vlaamse deelname hierin zal een grote stap vooruit betekenen. In april 2010 gaat het project officieel van start.

Verder waren er in 2009 volgende lopende onderzoeksprojecten: het project rond uitscheidingsnormen van biologisch melkvee (Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek) en een studie van BB-Consult over de bedrijfseconomische rendabiliteit gangbaar versus bio. Het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek realiseerde in 2009 ook een achtergrondstudie m.b.t. de subsidies van biologische landbouw, die als basis zal dienen voor het uitwerken van een nieuwe subsidieregeling bio in de plaats van de hectaresteu.

Communicatie

VLAM, BioForum en Velt zijn gevestigde waarden als het gaat over communicatie- en sensibiliseringsacties naar consumenten en onderwijs. Met een nieuw samenwerkingsakkoord werd in 2009 de basis gelegd voor een intensere samenwerking om communicatie en promotie van bio in zijn geheel te versterken.

10.2 Onderzoek: Netwerk Onderzoek Biologische Landbouw & voeding (NOBL)

Een belangrijke hefboom in het *Strategisch Plan Biologische landbouw 2008-2012* is ‘onderzoek en kennisbeleid’. Om te komen tot een goed onderzoeks- en kennisbeleid zijn een grondige analyse van de behoeftes aan onderzoek en een optimaal gebruik van beschikbare middelen en infrastructuur voor onderzoek in Vlaanderen noodzakelijk. Een goede kennisontsluiting en –doorstroming en samenwerking tussen onderzoekers onderling en onderzoekers en de biologische sector is hierbij onmisbaar. De overheid wil hierbij als een verbindende en stimulerende schakel optreden.

Op initiatief van het beleidsdomein Landbouw en Visserij en op vraag van de biologische sector werd daarom het Netwerk Onderzoek Biologische Landbouw & voeding, afgekort NOBL opgericht. Het netwerk kreeg als opdracht na te denken over hoe men in Vlaanderen kan komen tot een gunstiger onderzoeksklimaat voor de biologische sector. De leden van het netwerk weerspiegelen het ganse onderzoeksveld, van onderzoekinstellingen tot het beleid en de biologische sector. Het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO) nam de coördinatie van het netwerk op zich en momenteel zijn 13 organisaties lid van NOBL. De vertegenwoordigers uit deze organisaties komen hiervoor regelmatig samen.

Het NOBL stelde als doel vanuit het netwerk initiatieven te laten ontstaan die het onderzoek en de kennisontsluiting voor de biologische landbouw versterken en problemen binnen het biologisch landbouwonderzoek op een meer geïntegreerde manier aanpakken. Het netwerk formuleerde hiertoe in 2009 de volgende ambities:

- Bewerkstelligen van een draagvlak voor onderzoek in de biologische landbouw en voeding in Vlaanderen
- Organisatie van een breed gedragen aansturing van het onderzoek voor de biologische landbouw en voeding
- Via dialoog streven naar een optimale benutting van onderzoekscapaciteiten voor onderzoek voor de biologische landbouw en voeding
- Stimuleren van ontsluiting en doorstroming van onderzoekinformatie en –resultaten

Deze ambities worden als basis gebruikt voor het verder uitwerken van de initiatieven.

In 2009 heeft het netwerk de thema’s uit de “Onderzoeksagenda voor de biologische landbouw en voeding in Vlaanderen 2008-2012” (opgesteld vanuit het beleidsdomein Landbouw en Visserij samen met de leden van het NOBL) verder geprioritiseerd en gespecificeerd, om te komen tot een lijst met prioritaire onderzoeksthema’s. Deze lijst wordt gebruikt om vanuit het NOBL advies te geven aan onderzoekers en financiers van onderzoek over de richting die het onderzoek voor de biologische landbouw in Vlaanderen moet uitgaan. Eveneens werd nagegaan waar in Vlaanderen voor de betreffende thema’s expertise aanwezig is.

Naast het zoeken naar samenwerking en afstemming van het onderzoek binnen het Vlaamse onderzoeksveld wordt ook over de grenzen heen gekeken. Mogelijkheden voor samenwerking en uitwisseling van kennis worden afgetoetst: op de eerste plaats tussen Vlaanderen en Nederland, maar ook op Europees niveau, door deel te nemen aan internationale werkgroepen en netwerken. In 2010 zal het beleidsdomein Landbouw en Visserij samen met het ILVO deel uitmaken van het Europese COREOrganic II ERAnet. Daarin worden tussen 27 partners uit 22 Europese landen ervaringen uitgewisseld rond organisatie en coördinatie van onderzoek voor de biologische landbouw en het organiseren van een transnationale oproep voor bio-onderzoek.

Informatie over het NOBL-netwerk is terug te vinden op het NOBL-web (www.nobl.be). Op deze website wordt informatie samengebracht over onderzoek voor de biologische landbouw. Een belangrijke plaats op de website wordt ingenomen door de onderzoeksdatabase en de onderzoeksagenda. De databank geeft een overzicht van onderzoeksprojecten, -resultaten en publicaties over onderzoek voor de biologische landbouw dat in Vlaanderen is gevoerd. De agenda geeft weer op welk gebied onderzoek voor de biologische sector (in Vlaanderen gewenst) is. Op een nieuwspagina worden nationale en internationale activiteiten die relevant zijn voor het bio-onderzoek, aangekondigd.

Voor meer informatie over het netwerk kunt u steeds terecht bij lieve.decock@ilvo.vlaanderen.be (coördinator NOBL), johan.vanwaes@ilvo.vlaanderen.be (voorzitter NOBL), of info@nobl.be

10.3 Promotie

Bio speelde het vooral online. Trouw gezicht van de biocampagne blijft Roos Van Acker. Voor de campagne werd uitgegaan van twee golven: één tijdens de Bioweek met onder meer een biodiner als hoofdprijs en één in het najaar met een spaaractie bij de bioverkooppunten.

11 Andere gewassen: suikerbieten, maïs en alternatieven voor soja

11.1 Suikerbieten

In 2009 werd er in het kader van de verzamelaanvraag een areaal van 21.565,8 ha aangegeven voor de teelt van suikerbieten. Ter vergelijking, in 2007 bedroeg de totaal aangegeven oppervlakte 27.549,89 ha en in 2008 21.578,6 ha.

Ondanks de hervorming van de suikermarkt in Europa blijft de suikerbiet een belangrijke teelt in Vlaanderen. Door de herstructurering is er wel een verschuiving van het teeltgebied. In de regio's Pajottenland, Oost-Vlaanderen en Antwerpen werd er veel bietenquotum verkocht en stopten een aantal akkerbouwers met de suikerbietenteelt vanwege de dalende rendabiliteit door herstructurerings in de suikerfabrieken. De suikerbiet werd vooral vervangen door aardappelen, maar ook door industriële groenteteelt. In 2008 werd de rendabiliteit van de bietenteelt in twijfel getrokken door de hoge graan- en maïsprijzen. Door de sterke prijsdaling in 2009 werd de suikerbietenteelt opnieuw een interessante teelt. Op het gebied van teelttechniek blijven de rassenkeuze en de gewasbescherming de belangrijkste aandachtspunten. Rassenkeuze is niet alleen gebaseerd op suikeropbrengst, maar meer en meer op ziekte- en aaltjes- en virusresistentie en op de verlaging van tarra. Een sterke verandering in de teelt is het verlengen van de bietencampagne tot eind januari. Dit roept veel vragen op in verband met de bewaring en vorstbescherming van de gerooide bieten. Afhankelijk van de temperatuur in het najaar en de vroege winter kan deze langere campagne voor veel bijkomend oogstverlies zorgen. Ondanks de herstructurering is de teelt van suikerbieten in 2008-2009 de meest rendabele teelt op het akkerbouwbedrijf.

Investeringssteun voor suikerbiettelers

Op Europees vlak werd een tijdelijke regeling ingesteld voor de herstructurering van de suikerindustrie in de Europese Gemeenschap (Verordening 320/2006). Ter compensatie van ingeleverd suikerquotum kunnen de lidstaten een aantal maatregelen nemen die ten goede komen aan de diversificatie van de suikersector, en waarvan ze de middelen moeten besteden in het kader van bestaande maatregelen inzake plattelandsontwikkeling. Het bedrag dat aan Vlaanderen toekomt wordt grotendeels benut via het VLIF en komt ten gunste van de suikerbiettelers.

Voor landbouwers die in 2007 suikerbieten in hun teeltplan hadden, is er voor een aantal investeringen een verhoogde steun mogelijk (zie Omzendbrief 50). Voor de andere investeringen wordt er een kapitaalpremie uitgekeerd (afhankelijk van de financieringsvorm) ter waarde van het normale steunpercentage.

In 2009 waren er reeds 676 aanvragen voor steun die kaderen in de suikerbietenmaatregel. De totale voorziene investeringskosten bedroegen 31.255.144,51 euro.

De steun werd reeds in 182 dossiers toegekend. De totale subsidiabele investeringskosten voor deze dossiers bedroegen 6.597.110,50 euro, wat neerkomt op een toegekend premiebedrag van in totaal 840.173,70 euro. Het totale bedrag aan suikergeld voor de individuele producenten bedraagt 5,5 miljoen euro.

11.2 Maïs

In 2009 werd in het kader van de verzamelaanvraag een areaal aangegeven van 184.651,88 ha voor de teelt van maïs, waarvan 122.032,19 ha voor silomaïs en 62.619,69 ha voor korrelmaïs.

In 2007 besloeg de totale aangegeven oppervlakte nog 147.268,57 ha en in 2008 190721,36 ha.

Bij maïs wordt de nadruk gelegd op duurzame teelttechniek, zowel op het gebied van bemesting en gewasbescherming als op het gebied van bodemgebruik en beheer.

Verskillende demoprojecten van de afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling spelen in op deze problematiek:

- Maïs: nitraatresidu beperken via anders bemesten en beredeneerde stoppelbewerking
- Beheersing van het nitraatresidu in de akkerbouw
- Optimalisatie van onkruidmanagement in maïs leidt tot herbicidereductie
- Brandstofbesparing zichtbaar maken

In de loop van 2009 werden door de partners van het Landbouwcentrum voor Voedergewassen en door de Bodemkundige Dienst van België heel wat voorlichtingsmomenten georganiseerd waarbij deze problematiek centraal stond. Dat gebeurde op demovelden bij proefveldbezoeken, tijdens studievergaderingen en via artikels in de landbouwwakbladen.

Door de voorlichting werd ook voortdurend gewezen op het belang van een gezonde vruchtwisseling en het zoveel mogelijk doorbreken van de monocultuur van maïs. De landbouwers kregen meerdere mogelijkheden aangereikt zoals o.a. het inschakelen van tussenteelten bij graslandvernieuwing en de afwisseling van akkerbouw- met voedergewassen.

Vruchtwisseling heeft niet alleen een positieve invloed op de opbrengst van de gewassen maar ook op de weerstand tegen ziekten en plagen en op de bodemkwaliteit in het algemeen.

Dit alles kadert in de zorg voor een rendabele rundveehouderij met aandacht voor beheersing van de voederkosten.

11.3 Inheemse eiwitrijke gewassen als alternatief voor soja

Grasland blijft de eiwitproducent waar de Vlaamse veehouder het meest mee vertrouwd is.

Met de scherpe stikstofbestedingsnormen voor grasland is een optimale graslandproductie nog moeilijk haalbaar. Ook het eiwitgehalte van graskuilen durft nogal eens fel te dalen als gevolg van onvoldoende stikstofvoorziening.

In de voorlichting wordt dan ook veel aandacht besteed aan goed graslandbeheer en een goede spreiding van de stikstofbemesting tijdens het weideseizoen. Op veel rundveebedrijven ligt hier nog heel wat winst te rapen.

Alternatieve eiwitgewassen zoals luzerne, lupinen, erwten, kemp (hennep) krijgen in de praktijk nauwelijks bijval. De teelttechniek telt nog te veel hiaten en problemen. Bovendien is de oogstzekerheid in vergelijking met de traditionele voedergewassen minder gegarandeerd, wat de kostprijs niet ten goede komt.

11.4 Rassenonderzoek groenvoedergewassen

Een ras kan maar in de handel worden gebracht als het geregistreerd is op een nationale lijst van een lidstaat van de Europese Unie. Daarvoor moet het ras een aanvaarde naam hebben, in officiële proeven bewijzen dat het nieuw, homogeen, bestendig en onderscheidbaar van andere rassen is. Bovendien moet het voldoende cultuur- en gebruikswaarde bezitten om een meerwaarde te hebben ten opzichte van het bestaande gamma.

Wat de cultuur- en gebruikswaarde betreft, bepaalt het Rassencomité na overleg met de beroepssector de referentierassen voor de proefneming en de criteria voor opname. Binnen de voedergewassen gaat de aandacht voor de korrelmaïs voornamelijk naar de legergevoeligheid, de korrelopbrengst en de vroegrijpheid, voor de kuilmaïs naar de droge stof opbrengst en de verteerbaarheid en voor de grassen naar de droge stof opbrengst, de persistentie en de ziekteresistentie.

Van de 267 door het Vlaams Gewest beheerde rassen op de Belgische rassenlijst in 2009 behoren 161 tot de voedergewassen, waarvan 70 maïs en 71 grassen. Van de 88 nieuw aangemelde rassen in 2008-2009 waren er 37 maïs en 8 grassen.

De opnamecriteria voor cultuur- en gebruikswaarde voor maïsrassen worden momenteel herzien, onder meer om rekening te kunnen houden met de gevoeligheid voor *Helminthosporiose* en om een betere beoordeling van de rassen te krijgen door een preciezere opdeling in vroegheidsklassen.

11.5 Controle graszaad: labo-onderzoek en certificering

De afdeling Productkwaliteitsbeheer beschikt over een eigen laboratorium dat geaccrediteerd is door de International Seed Testing Association (ISTA). Hierdoor is het Laboratorium voor Zaadontleding gemachtigd om Internationale Oranje ISTA-Certificaten uit te geven (tabel 14b). Deze specifieke ontledingsbulletins geven de grootst mogelijke waarborg voor de handel in zaaizaden, omdat zij een rechtstreeks verband leggen tussen de ontledingsresultaten vermeld op het certificaat en de partijen zaad waarop de uitslagen betrekking hebben. In 2009 werden 646 Internationale Oranje Certificaten afgeleverd, hoofdzakelijk voor suikerbietzaad (83%) en graszaad (8%).

Het laboratorium krijgt in eerste instantie certificerings- en inspectie monsters van de afdeling zelf. Daarnaast dienen ook bedrijven monsters voor onderzoek in of personen die willen nagaan of hun producten aan de gestelde eisen voldoen. Deze ontledingen gebeuren tegen betaling. Tabel 14 geeft een overzicht van het aantal uitgevoerde monsters. In totaal werden 2.600 monsters onderzocht in 2009.

Tabel 14. Overzicht van de onderzochte monsters (aantal en procentueel aandeel) van het Laboratorium voor Zaadontleding

Soortgroep	Aantal monsters 2008	Aantal monsters 2009	Procentueel aandeel 2008	Procentueel aandeel 2009
Zaaigranen	370	388	14,16%	14,92%
Graszaad	945	1.001	36,17%	38,50%
Bietenzaad	656	604	25,11%	23,23%
Zaailijnzaad	287	319	10,98%	12,27%
Groentezaad	93	74	3,56%	2,85%
Boszaden	18	7	0,69%	0,27%
Andere zaden	244	207	9,34%	7,96%
Totaal aantal	2.613	2.600	-	-

Tabel 14b. Overzicht van het aantal afgeleverde Internationale Oranje Certificaten

Soortgroep	Aantal afgeleverde Internationale Oranje Certificaten 2008	Aantal afgeleverde Internationale Oranje Certificaten 2009
Zaaigranen	5	3
Graszaad	73	50
Bietenzaad	594	537
Zaailijnzaad	17	0
Groentezaad	24	27
Boszaden	0	0
Andere zaden	22	29
Totaal aantal	735	646

In 2009 heeft het zaadlabo 1.001 grasstalen onderzocht. Tabel 15 geeft een overzicht van het aantal grasstalen. De belangrijkste zijn de raaigrassen: 32% Engels raaigras en 61,5% Italiaans en Westerwolds raaigras.

Het laboratorium onderzoekt steeds de kiemkracht van deze stalen. Op stalen van partijen die voor de eerste keer onderzocht worden, analyseert het ook de mechanische zuiverheid (% zuiver zaad) en bepaalt het de belangrijkste ongewenste onkruidzaden (wilde haver, duist, kweek en zuring).

Zaaizaadanalyse is een arbeidsintensief proces; de eenheid Plant van het ILVO heeft dan ook een studie gemaakt om na te gaan of er mogelijkheden zijn met beeldanalyse, maar dit bleek geen alternatief te zijn.

Tabel 15. Overzicht van de onderzochte grasstalen van het Laboratorium voor Zaadontleding

Soort (Nederlandse naam)	Aantal
Agrostis capillaris (Gewoon struisgras)	2
Cynodon dactylon (Bermudagrass)	1
Dactylis glomerata (Krophaar)	1
Festuca arundinacea (Rietzwenkgras)	2
Festuca ovina (Schapegras)	3
Festuca pratensis (Beemdlangbloem)	4
Festuca rubra (Roodzwenkgras)	17
x Festulolium (Festulolium soorthybride)	1
Lolium x boucheanum (Gekruist raaigras)	8
Lolium multiflorum (Westerwolds en Italiaans raaigras)	615
Lolium perenne (Engels raaigras)	321
Phleum pratense (Timothee)	13
Poa pratensis (Veldbeemdgras)	12
Poa trivialis (Ruwbeemdgras)	1
Totaal	1001

12 Onderzoek naar GGO's

Binnen ILVO Technologie & Voeding (T&V) wordt onderzoek verricht rond detectie, identificatie en kwantificering van genetisch gewijzigde organismen (GGO's) in een breder kader van authenticiteitsbepaling van dierlijke en plantaardige landbouwproducten (species-originebepaling). De laatste jaren heeft het onderzoek rond GGO's zich vooral toegelegd op de ontwikkeling en optimalisering van controlestrategieën en analysemethodes, in functie van implementatie van de Europese wetgeving betreffende het gebruik van GGO's in landbouw, voeding en veevoeders (1829/2003/EC, 1830/2003/EC, 2001/18/EC, 787/2004/EC). Sampling en kwantificering van GGO's in zaaizaden, detectie van niet-geautoriseerde GGO's (UGMs) en ontwikkeling van praktische tools voor het verzekeren van de co-existentie van GG gewassen met conventionele en biologische landbouw (556/2003/EC) behoren eveneens tot de onderzoeksthema's. Het ILVO-T&V is sinds april 2004 BELAC-geaccrediteerd voor kwalitatieve en kwantitatieve GGO-analyses en bezit een flexibele scoop voor het toevoegen van nieuwe GG-events of -lijnen. Sinds juni 2009 bezit ILVO-T&V eveneens een internationaal accreditatie certificaat, uitgereikt door ISTA (International Seed Testing Association) voor de screening van GGO's in zaaizaden. ILVO-T&V is erkend als Nationaal Referentie Laboratorium (NRL) voor GGO's, vertegenwoordigt België in het Europees netwerk van NRLs (882/2004/EC, 1981/2006/EC), is lid van het Europees Netwerk van GGO Laboratoria (ENGL) en voert gemandateerde opdrachten uit voor het Community Reference Laboratory (CRL) voor GGO's.

ILVO-T&V verricht tevens onderzoek naar Molecular Farming, of het gebruik van planten als minifabriekjes voor de productie van hoogwaardige eiwitten. Planten bieden belangrijke voordelen ten opzichte van de klassieke methoden (bacteriële of dierlijke celculturen) voor de productie van waardevolle eiwitten: de productie is veiliger omdat er geen menselijke/dierlijke pathogenen in plantenmateriaal voorkomen. Het gebruik van planten zou ook 10 tot 100 keer goedkoper zijn en bovendien vormen de te produceren hoeveelheden geen beperking. Dit opent heel wat perspectieven: via deze strategie worden niet alleen problemen omzeild waarmee de huidige productiesystemen kampen, maar ontstaan er ook nieuwe toepassingsmogelijkheden voor land- en tuinbouwproducten. Het ILVO-onderzoek in dit kader richt zich op de technische en economische parameters en op de randvoorwaarden die de ontwikkeling van een dergelijke 'Molecular Farming-activiteit' in Vlaanderen bepalen. Een belangrijke factor in de succesvolle ontwikkeling van Molecular Farming-activiteiten in Vlaanderen is de bereidheid van de glastuinbouwer om deze specifieke gewassen te telen. Een deel van het onderzoek richt zich op het peilen naar deze bereidheid en naar de mening van de glastuinbouwer om eventuele succesfactoren en knelpunten te identificeren. Daarnaast wordt er praktisch onderzoek verricht, onder meer in samenwerking met het Departement Planten Systeembioogie van het VIB-UGent, om gewassen die interessant zijn als productieplatform in de Vlaamse context te evalueren en verder te ontwikkelen. Gezien het huidige wetgevend klimaat omtrent GGO's zal er initieel gefocust worden op de ontwikkeling van productieplatformen die geschikt zijn voor teelt onder gecontroleerde omstandigheden (in serres). Maar op lange termijn is het uiteraard ook van belang om platformen te ontwikkelen die bulkproductie in volle veld mogelijk maken.

Agrovoeding en thuisverwerking

1 Agrovoeding

De agrovoedingssector of voedingsindustrie vormt de schakel tussen enerzijds de landbouw en de visvangst, en anderzijds de distributie (voedingshandel) en horeca (catering). Dagelijks legt ze de basis voor de bijna 20.000.000 maaltijden in de Vlaamse gezinnen.

De voedingsindustrie is een complexe industrietak met vele activiteiten, onderverdeeld in de eerste en tweede (en volgende) verwerking van land- en tuinbouwproducten. Tot de eerste verwerking behoren ondermeer de verwerking van vlees, vleeswaren, vis, groenten en fruit, zuivelproducten, oliën en vetten, granen, zetmeel en diervoeders. De tweede en volgende verwerking heeft ondermeer betrekking op de productie van brood en banketbakkerswerk, beschuit, koekjes, chocolade, cacao en suikerwerk, en ten slotte de drankenindustrie, waaronder ook de brouwerijen vallen.

Het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) ondersteunt op structurele wijze investeringen in de eerste verwerking als belangrijke rechtstreekse afnemer van land- en tuinbouwproducten (ketenbenadering). Het creëren of in stand houden van performante verwerkingsstructuren met de nodige ruimte voor innovatie is immers een belangrijke voorwaarde om de afzet van land- en tuinbouwproducten tegen een gunstige prijs te kunnen garanderen.

De agrovoedingsbedrijven worden dagelijks geconfronteerd met nieuwe ontwikkelingen die zowel hun weerslag hebben op de eigen bedrijfsactiviteiten als op die van de land- en tuinbouwproducent. Dat gebeurt o.a. via de prijszetting, bijvoorbeeld door de invoering van nieuwe technologieën, nieuwe regelgeving inzake keten- en kwaliteitsbewaking (tracking & tracing), stijgende energieprijzen en -kosten, veranderingen in de afzetmarkten en wisselende consumentenbehoeften ...

In die zin tracht het VLIF de meest urgente en maatschappelijk relevante investeringsnoden te ondervangen en, expliciet sinds 2009, innovatieve investeringen te stimuleren.

Op 18 februari 2009 werd een investeringsoproep gelanceerd die gericht was op de ondersteuning van energie-, milieu- en innovatieve investeringen. Er werden 76 projecten ingediend waarvan er 66 werden goedgekeurd. In totaal werd 9.331.360,65 euro steun toegekend op een aanvaard investeringsbedrag van 94.256.168,19 euro, of omgerekend een steunpercentage van 9,9%. De totale toegekende steun is samengesteld als volgt: 5.987.452 euro Vlaamse steun gefinancierd vanuit het VLIF, 2.353.908 euro Europese steun gefinancierd vanuit het ELFPO en 990.000 euro steun toegekend binnen het kader van het Vlaams diversificatieplan voor de suikersector.

Tabel 16. Oproep agrovoeding 2010, goedgekeurde projecten en toegekende steunbedragen, in euro

Sector	Aantal projecten	Ingediend investeringsbedrag	Aantal aanvaarde projecten	Aanvaard investeringsbedrag	Toegekende steun (9,9%)
Aardappelen	3	5.861.976,00	3	5.703.406,00	564.637,19
Groenten en fruit	12	31.854.232,98	11	20.172.517,91	1.997.079,27
Mout	1	3.034.725,50	1	3.034.725,50	300.437,82
Suiker	0	0	0	0	0,00
Veevoeders	12	1.076.658,43	10	986.663,66	97.679,70
Vlas	7	1.215.776,84	5	1.075.444,94	106.469,05
Vlees	23	52.845.948,00	21	39.636.193,98	3.923.983,20
Vleeswaren	13	22.129.162,73	12	16.800.878,30	1.663.286,95
Zuivel	5	17.205.155,77	3	6.846.337,90	677.787,45
Totaal	76	135.223.636,25	66	94.256.168,19	9.331.360,65

De gesubsidieerde projecten in 2009 hadden ondermeer betrekking op:

- Energie-investeringen die als hoofddoel het realiseren van een rechtstreekse energiebesparing, een betere energie-efficiëntie of een alternatieve energieproductie hebben: fotovoltaïsche cellen en zonnepanelen, biogasproductie, frequentieregeling, warmtewisselaars ...
- Milieu-investeringen die als hoofddoel het realiseren van een gunstig milieu- en/of werkklimaat hebben: valorisatie van restafval, recuperatie en hergebruik van water, (biologische) waterzuivering, membraanreactoren, vervanging van koelinstallaties naar koeling met een milieuvriendelijk koelmedium ...
- Innovatieve investeringen die voor het bedrijf een vernieuwende dimensie geven aan het technologische productieproces en/of het productassortiment en die het bedrijf economisch krachtiger maken en een toegevoegde waarde creëren: investeringen in het kader van de lancering van nieuwe producten of productengamma's, nieuwe verpakkingsvormen, nieuwe verpakkingstechnieken en nieuwe productietechnieken die leiden tot nieuwe afzetmogelijkheden (nieuwe markten, nieuwe klanten ...) ...

In 2009 betaalde het VLIF verder 19 steunbedragen uit, die toegekend waren aan de projecten uit de oproep 2008. Het ging in totaal om 634.194 euro steun.

2 Thuisverwerking, hoeve- en streekproducten

2.1 Cijfers

Over het aantal landbouwers, dat ook aan thuisverwerking en thuisverkoop doen bestaan geen exacte cijfers. Enkele jaren geleden stelde het Vlaamse Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM) wel een inventarisatie op met een betrouwbare raming. Tabel 17 geeft het resultaat.

Tabel 17. Aantal hoeveproducenten per provincie

Provincie	Aantal hoeveproducenten
Antwerpen	163
Vlaams-Brabant	202
West-Vlaanderen	411
Oost-Vlaanderen	303
Limburg	176
Totaal	1255

2.2 Kwaliteitsregelingen

2.2.1 Hoeve- en streekproducten

Het steunpunt Hoeveproducten ontving een werkingssubsidie van 200.000 euro voor de periode 2009-2010. Het steunpunt biedt begeleiding aan land- en tuinbouwers die kiezen voor de uitbouw van hoeveverwerking en/of -verkoop als landbouwverbredingsactiviteit.

Het steunpunt is een aanspreekpunt voor de hoeveproducent. De medewerkers van het steunpunt begeleiden de hoeveproducenten, doen bedrijfsbezoeken, voorzien vorming en bundelen de beschikbare informatie. Ze hebben een nieuwsbrief, een website en folders om de doelgroep te bereiken.

Vanuit VLAM werd de werking rond streekproducten verder uitgebreid. Dankzij een werkingssubsidie van 200.000 euro voor de periode 2009-2010, werd het steunpunt Streekproducten opgericht. Het steunpunt informeert en communiceert over de Vlaamse streekproducten. Daarnaast ondersteunt het steunpunt ook productengroeperingen bij hun aanvraag van een Europese erkenning van hun product als BOB (Beschermd Oorsprongsbenaming), BGA (Beschermd Geografische Aanduiding) of GTS (Gegarandeerde Traditionele Specialiteit).

De facultatieve subsidie van 120.000 euro die toegekend werd aan VLAM voor zijn werking rond streekproducten, liep af in juli 2009. Hiermee werd sinds augustus 2007 fora voor de uitwisseling van kennis georganiseerd, adviesdiensten verleend en publicaties opgesteld. Er werden tijdens het project 23 producten erkend met het *streekproduct.be*-label.

2.2.2 Europese kwaliteitsregelingen: BOB, BGA, GTS

De erkenning van de Gentse azalea als BGA was niet mogelijk in 2009, vanwege een Duits bezwaar dat de erkenning voorlopig blokkeerde. Er is in 2009 uitvoerig overleg geweest met de Duitse administratie en de Duitse producentengroepering om te zoeken naar een mogelijke oplossing.

Het dossier van de Poperingse hopscheuten, waarvoor de vereniging van Poperingse hopscheuttelers een erkenning wil aanvragen als Beschermd Geografische Aanduiding, werd verder uitgewerkt ter voorbereiding van een mogelijke indiening bij de Europese Commissie.

2.3 Onderzoek

ILVO-Technologie & Voeding heeft reeds een jarenlange traditie en veel expertise opgebouwd door onderzoek en adviesverlening omtrent thuisverwerking en hoeveproducten voornamelijk op vlak van zuivelverwerking. De Technologische Adviseerdienst Zuivel (TAD Zuivel) blijft een belangrijk aanspreekpunt voor melkveehouders, hoeveproducenten en KMO's in de landbouwsector. Voortbouwend op de traditie en de aanwezige expertise werd deze TAD-dienst 5 jaar geleden opgericht met steun van het IWT. Hoewel deze TAD niet langer via externe financiering wordt ondersteund, wordt deze dienstverlening voortgezet door ILVO-Technologie & Voeding.

De TAD Zuivel behandelt vragen over bacteriologische, chemische en sensorische problemen van melk en van hoevezuivelproducten, hygiënische en technologische aspecten van hoevezuivelbereidingen, de risico's verbonden aan een paratuberculosebesmetting van de hoeve en de mogelijke positieve effecten van het gebruik van verduurzaamde biestmelk.

De TAD helpt ook bij vragen over verwerking van zuivel, etikettering en voedings- en gezondheidsclaims, verpakkingsmaterialen en afvulmachines, enz. Momenteel hebben reeds 195 hoevezuivelproducenten, 12 KMO's, 10 ijsbereiders en 231 melkveehouders de weg gevonden naar deze adviseerdienst. Ook enkele labo's, ingrediëntenleveranciers, adviesbureaus en overheidspersoneel behoren tot het klantenbestand.

Er is een nauwe samenwerking met het steunpunt Hoeveproducten van KVLV waarbij het Steunpunt vooral de administratieve problemen aanpakt en de TAD Zuivel vooral de problemen bij de zuivelverwerking. Regelmatig worden in dit samenwerkingsverband cursussen en workshops zuivelbereiding georganiseerd die met veel belangstelling worden bijgewoond door de melkverwerkers.

Ijsbereiders kunnen bij TAD Zuivel vooral terecht voor de berekening van de samenstelling en de kostprijs van roomijsmixen. Belangrijk onderzoek werd verricht naar de roomijsmixen met een verlaagd suikergehalte.

Anderzijds biedt ILVO-Technologie & Voeding in het kader van de TAD Zuivel ook zijn diensten aan ten behoeve van paardenmelkers. Voor een 10-tal paardenmelkerijen in België en ook enkele in Nederland staat het instituut in voor het drogen van deze melk tot paardenmelkpoeder. Verse drinkyoghurt bereid uit paardenmelk is een product waarvoor momenteel veel interesse bestaat. Er wordt in samenwerking met de Vereniging voor Paardenmelkerijen onderzoek uitgevoerd naar de beste bereidingsmethode.

Alle verdere info over de TAD Zuivel is terug te vinden op:

www.ilvo.vlaanderen.be/zuivel

2.4 Investeringssteun voor thuisverwerking tot hoeve- en streekproducten

Opdat de land- of tuinbouwer zijn producten rechtstreeks aan de consument kan afzetten en hierdoor een betere prijs kan krijgen, verleent het VLIF steun voor thuisverwerking tot hoeve- en streekproducten. In 2009 registreerde het VLIF 34 aanvragen voor thuisverwerking tot hoeve- en streekproducten voor een totaal investeringsbedrag van 0,82 miljoen euro.

Bij het VLIF komen de volgende investeringen voor huisverwerking, hoeve- en streekproducten in aanmerking voor steun:

- Bouwen, verbouwen en uitrusten van bedrijfsgebouwen die gebruikt worden voor de aanmaak van zuivelproducten (met melk van het eigen bedrijf) en het bewaren van die producten, net als de aankoop van materieel dat specifiek noodzakelijk is voor die activiteit: in 2009 waren er 14 nieuwe aanvragen voor een investeringsvolume van 371.118,12 euro.
- Bouwen, verbouwen en uitrusten van bedrijfsgebouwen die gebruikt worden voor het versnijden, bereiden en verkoopsklaar maken van vlees (geproduceerd op het eigen bedrijf) en het bewaren van die producten, net als de aankoop van materieel dat specifiek noodzakelijk is voor die activiteit: 6 nieuwe aanvragen voor een investeringsvolume van 110.781,65 euro.
- Bouwen, verbouwen en uitrusten van bedrijfsgebouwen die gebruikt worden voor het artisanaal verwerken en verkoopsklaar maken van land- en tuinbouwproducten (andere dan melk en vlees, die geproduceerd zijn op het eigen bedrijf) en het bewaren van die producten, net als de aankoop van materieel dat specifiek noodzakelijk is voor die activiteit: 14 nieuwe aanvragen voor een investeringsvolume van 334.628,58 euro.

In 2009 verleende het VLIF voor 0,515 miljoen euro steun aan investeringen voor thuisverwerking tot hoeve- en streekproducten gespreid over 56 dossiers.

Tabel 18. Steun aan investeringen voor thuisverwerking tot hoeve- en streekproducten in 2009, in euro

Investering	Aantal besliste dossiers	Totaal investeringsbedrag	Toegekende steun*
Hoevezuivel (gebouwen en materieel)	30	608.485,15	243.394,06
Hoevlevlees (gebouwen en materieel)	15	561.889,57	218.558,53
Andere hoeveproducten (gebouwen en materieel)	11	132.901,83	53.160,73
Totaal	56	1.303.276,55	515.113,32

* De toegekende steun bestaat uit 70% Vlaamse en 30% Europese middelen.

2.5 Promotie

Het publiek mocht ook kennismaken met een resem nieuwe streekproducten. Ondertussen zijn al meer dan 100 streekproducten erkend. In 2009 waren dat onder meer cuberdons, sneeuwballen en filet d'Anvers. Het label *streekproduct.be* wil zich vooral profileren als opstapje voor de Europese labels. In oktober 2009 werd ook het Steunpunt Streekproducten officieel geopend, een informatiepunt voor overheden, distributie ... binnen de muren van VLAM.

De sector hoeveproducten vierde op 3 oktober een heuglijke dag. Toen werd een feestmarkt georganiseerd n.a.v. de eerste toetreding van een boerenmarkt (Dilbeek) tot het label. Eind 2009 mogen 237 hoeves zich Erkend Verkooppunt Hoeveproducten noemen. Zij kregen meerdere keren nieuw promotiemateriaal toegestuurd.

Sinds vier jaar voert VLAM een actieve politiek naar de hoeveproducenten. Intussen werd ook het label *Erkend verkooppunt Hoeveproducten* gecreëerd. De producenten die willen toetreden, moeten voldoen aan de voorwaarden die vastgelegd zijn in het lastenboek *Erkend verkooppunt Hoeveproducten* en ondertekenen daartoe een gebruiksovereenkomst. De erkende producenten betalen jaarlijks een bijdrage.

Eind 2009 hadden 236 producenten het label *Erkend verkooppunt Hoeveproducten*.

Streekproducten

De werking rond de streekproducten is vrij recent. Sinds vijf jaar wordt er vanuit het departement en VLAM aan actieve ondersteuning gedaan van de streekproducten.

Producenten van streekproducten kunnen een erkenning van traditioneel Vlaams streekproduct aanvragen. Als ze voldoen aan de criteria vastgelegd in het lastenboek mogen ze gebruik maken van het label *streekproduct.be*.

Dit is in ieder geval een eerste opstap om tot een Europese erkenning als streekproduct te kunnen komen, maar de procedure is erg zwaar.

Eind 2009 was de situatie als volgt:

Vlaamse traditionele streekproducten met *streekproduct.be*-label: 106

- Europees erkende streekproducten: 4, zijnde:
 - Brussels grondwitloof (42 producenten)
 - Geraardsbergse mattentaarten (36 producenten)
 - Vlaams-Brabantse Tafeldruif (10 producenten)
 - GTS (Gegarandeerde Traditionele Specialiteit) -erkende bieren: Oude Geuze, Oude Geuze-Lambiek, Oude Lambiek, Oude Kriek, Oude Kriekenlambiek, Oude Frambozenlambiek, Oude Fruitlambiek, faro, Kriek, Kriekenlambiek, Frambozenlambiek, Vruchtenlambiek, Lambiek, Geuze-Lambiek, Geuze (6 producenten)

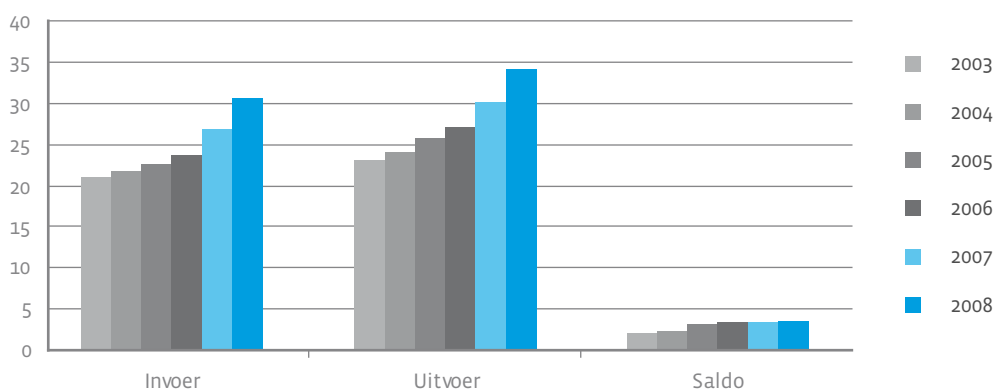
Voedselimport en -export

1 Vlaanderen als voedselexporteur

De totale Belgische handel in landbouwproducten vertoont een positief handelssaldo. Zowel in- als uitvoer neemt significant toe. In tegenstelling tot de algemene tendens in de buitenlandse handel is het agrarische handelsoverschot in 2008 toegenomen met 5,5%. Het bedraagt nu 3,5 miljard euro. In 2008 is de totale uitvoer goed voor 34,1 miljard euro, terwijl de invoer van landbouwproducten 30,6 miljard euro bedraagt. Ter vergelijking: in 2007 werd er voor 30,1 miljard euro aan landbouwproducten uitgevoerd en voor 26,7 miljard euro ingevoerd.

Figuur 9. Evolutie van de Belgische agrarische handel, 2003-2008, in miljard euro

Bron: Departement Landbouw en Visserij op basis van Eurostat

Het aandeel van de invoer en de uitvoer van landbouwproducten in de totale Belgische handel bedraagt respectievelijk 9,6% en 10,6%, wat wijst op het niet te onderschatten belang van de agrosector voor de Belgische export. Uit cijfers van de Nationale Bank van België blijkt dat Vlaanderen verantwoordelijk is voor 82% van de nationale invoer en 83% van de nationale uitvoer van landbouwproducten.

Meer nog dan in de totale Belgische handel zijn de EU-lidstaten de belangrijkste partners in de landbouwhandel. 73% van de ingevoerde landbouwproducten is uit de EU afkomstig en 84% van de uitgevoerde landbouwproducten gaat naar EU-lidstaten. Binnen de EU zijn vooral de buurlanden van groot belang. Haast 62% van de landbouwimport komt uit Nederland, Duitsland, Luxemburg, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Dat vijftal is met 67% ook de grootste afzetmarkt voor Belgische landbouwproducten. Het Verenigd Koninkrijk en Duitsland dragen het meest bij tot het Belgische handelsoverschot voor landbouwproducten, met een positief saldo van respectievelijk 2 miljard euro en 1,6 miljard euro. Een handelstekort bij landbouwproducten heeft België in de EU enkel met Nederland (-613 miljoen euro) en, in mindere mate, met Litouwen (-37 miljoen euro).

Akkerbouwproducten vertegenwoordigen in de Belgische agrohandel veruit de hoogste in- en uitvoerwaarde. België voert voor 10,9 miljard euro aan akkerbouwproducten in en voert voor 11,1 miljard euro aan akkerbouwproducten uit. Producten als koolzaad, soja, koffie, cacao en oliehoudende bijproducten worden massaal ingevoerd uit niet-EU-landen. Graanproducten zijn het belangrijkste exportproduct, vooral dankzij banketbakkerswerk, mout, tarwemeel en deegwaren.

België boekt vooral een handelsoverschot bij de dierlijke en de agro-industriële producten (telkens 1,8 miljard euro). Zuivelproducten vertegenwoordigen 48% van de invoerwaarde en 39% van de uitvoerwaarde van dierlijke producten. Het belangrijkste exportproduct in deze categorie is echter vers varkensvlees, gevolgd door onder meer kalfs- en rundvlees, gevogelte en zuivelbereidingen. Meststoffen vormen het belangrijkste product binnen de handel van agro-industriële producten. België voert vooral stikstofhoudende en samengestelde meststoffen uit en voert kalihoudende meststoffen in. België is ook een exportland van bestrijdingsmiddelen en landbouwmaterieel.

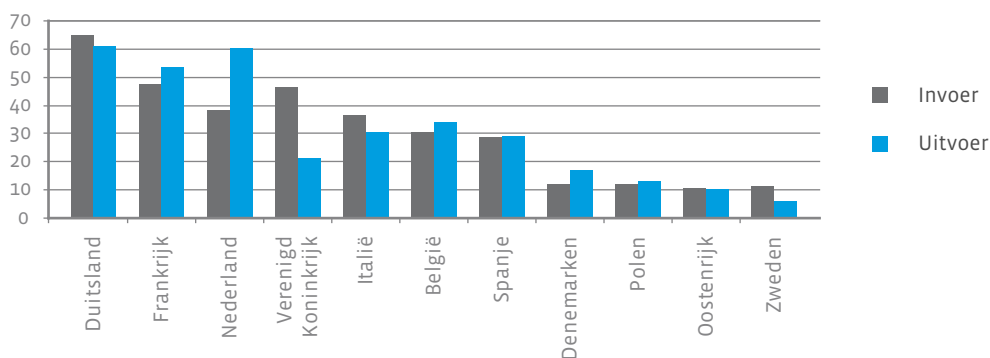
Enkel bij de categorie andere landbouw- en visserijproducten heeft België een handelstekort (680 miljoen euro). Het handelstekort heeft voornamelijk te maken met het negatieve saldo met onze buurlanden Frankrijk en Nederland. Uit Frankrijk importeert België grote hoeveelheden wijn, alcohol, frisdrank en water. Uit Nederland voert België heel wat diervoeder en schaal- en weekdieren in.

Het handelsoverschot bij tuinbouwproducten (299 miljoen euro) is grotendeels te danken aan de uitvoer van diepvriesgroenten, fruitsappen, verse peren en tomaten, hoofdzakelijk naar EU-lidstaten. Zuidvruchten worden op grote schaal ingevoerd uit landen buiten de EU.

België neemt 7,7% van de landbouwimport en 9% van de landbouwexport van de Europese Unie voor zijn rekening. Het staat daarmee respectievelijk op de zesde en de vierde plaats. Bij de agro-industriële producten is België zelfs de tweedegrootste exporteur. De hoge cijfers voor België wijzen erop dat ons land bij uitstek een open economie heeft die leeft van in- en uitvoer en doorvoer van producten. De havens spelen hierin een belangrijke rol.

In totaal voeren alle EU-lidstaten voor een totale waarde van 399 miljard euro aan landbouwproducten in. De totale exportwaarde bedraagt 381 miljard euro. Duitsland laat de grootste in- en uitvoerwaarde optekenen. Bij de invoer wordt de top drie aangevuld door Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, bij de uitvoer staan Nederland en Frankrijk op de plaatsen twee en drie. De twaalf nieuwe lidstaten zijn op het gebied van buitenlandse landbouwhandel nog altijd minder belangrijk te noemen. Ze vertegenwoordigen in de EU 10,9% van de invoerwaarde en 10,1% van de uitvoerwaarde.

Figuur 10. In- en uitvoer van landbouwproducten door een aantal EU-lidstaten, 2008, in miljard euro

Bron: Departement Landbouw en Visserij op basis van Eurostat

België heeft het vierdegrootste agrohandelsoverschot van alle EU-lidstaten. Enkel Nederland, Frankrijk en Denemarken doen beter. Het tekort in de Europese landbouwhandel is vooral toe te schrijven aan het Verenigd Koninkrijk, Italië, Zweden, Portugal, Duitsland en Griekenland. Bij de nieuwe lidstaten hebben enkel Polen en Litouwen een handelsoverschot.

Akkerbouwproducten vertegenwoordigen zowel bij in- als uitvoer de grootste waarde, vóór dierlijke producten en andere landbouw- en visserijproducten. In de totale handel van de EU-lidstaten is de landbouwhandel goed voor circa 9,5% van de in- en uitvoerwaarde.

Contact:

**Tom Van Bogaert, afdeling Monitoring en Studie, 02 552 78 60,
tom.vanbogaert@lv.vlaanderen.be**

Link naar het rapport:

www.vlaanderen.be/landbouw/agrohandel

2 Promotie in het buitenland

De promotie in het buitenland is eerder handelsgericht en spitst zich vooral toe op contacten met de handel en de distributie. Voor groenten en fruit bijvoorbeeld worden samen met de handel en de distributie winkelacties opgezet om de Vlaamse producten op de voorgrond te plaatsen. De Vlaamse producten meer naambekendheid geven gebeurt door redactionele en publicitaire bijdragen in buitenlandse vaktijdschriften. Buitenlandse inkopers en handelscontacten worden ook rechtstreeks benaderd via nieuwsbrieven en pr-acties en tijdens vakbeurzen en contactdagen. Op de website www.freshfrombelgium.com, die deel uitmaakt van de VLAM-website, is de exporteur-databank de aandachtstrekker. Behalve een beurskalender groepeerde de website ook de laatste exportnieuwtjes in de verschillende sectoren.

Buitenlandse vakjournalisten vormen ook een belangrijk kanaal om de troeven van de Vlaamse producten in de kijker te plaatsen. Zij krijgen regelmatig persberichten over nieuwe producten uit de sector, ontvangen de nieuwsbrieven en worden uitgenodigd voor bezoeken aan Vlaamse bedrijven. De buitenlandse vakjournalisten die berichten over de vleesmarkt werden in België uitgenodigd voor een Round Table, georganiseerd door het Belgian Meat Office (BMO). Het BMO verspreidt voor VLAM de boodschap van de Vlaamse vleesexporteur als vakman. In 2009 werd op de Round Table gekozen voor een interactieve formule van het thema *Specialisten of generalisten? Vakmanschap heeft nog een toekomst*. De discussie kreeg heel wat aandacht in de vakpers.

Buurlanden Frankrijk en Duitsland vormen onze twee belangrijkste afzetmarkten. Voor die exportpromotie werkt VLAM vanuit een eigen kantoor in Parijs en Keulen. Deze buitenlandse antennes nemen ook de Zwitserse en de Oostenrijkse markten voor hun rekening. Om ook andere exportmarkten te bespelen, werkt VLAM vaak samen met Flanders Investment and Trade (FIT).

VLAM is voortdurend op zoek naar nieuwe afzetmarkten en neemt deel aan belangrijke internationale vakbeurzen. In 2009 was VLAM onder meer present op IPM Essen, Fruit Logistica Berlijn, Proexpo Moskou, Salon du Végétal Angers, Anuga Keulen, Green is Life, Potato Europe. Hiervoor wordt samengewerkt met de exportgerichte beroepsorganisaties en het bedrijfsleven. Trefdagen in het buitenland brengen de Vlaamse producten ook onder de aandacht op nieuwe afzetmarkten. De combicontactdagen die het BMO organiseerde in Tsjechië en Slowakije zijn hier een voorbeeld van.

3 De impact van ingevoerd voedsel uit de ontwikkelingslanden

In een studieopdracht van het Departement Landbouw en Visserij heeft het Nederlandse Landbouweconomisch Instituut (LEI) de duurzaamheid belicht van de agrarische handel tussen België en een aantal ontwikkelingslanden. Doel van het onderzoek was om de economische, sociale en ecologische gevolgen in kaart te brengen van landbouwproducten die in België ingevoerd worden. Het onderzoek spitst zich toe op een aantal cases van vijf producten (bananen, cacao, koffie, soja en thee) en vier landen (Brazilië, Costa Rica, Ivoorkust en Tanzania).

De studie wijst uit dat in de twee Latijns-Amerikaanse landen (Brazilië en Costa Rica) de productie en handel onduurzaam genoemd moeten worden vanwege de ecologische gevolgen ten aanzien van biodiversiteit, bodemgebruik, pesticidengebruik en waterverbruik. Op de ecologische gevolgen van (de uitbreiding van) de sojaproductie in Brazilië wordt momenteel ook in de Round Table on Responsible Soy veel nadruk gelegd. Ook het relatief hoge pesticidengebruik in de bananensector vanwege de vatbaarheid voor schimmelziektes is reëel.

In de twee Afrikaanse landen (Ivoorkust en Tanzania) zijn vooral de sociaaleconomische factoren zoals slaven- en kinderarbeid van belang. Het gebruik van kinderarbeid in de cacao-productie in Ivoorkust heeft al langer de aandacht. Maar de meest verrassende uitkomst was de wijze waarop gebruik wordt gemaakt van kinderarbeid in de koffie- en thee-productie in Tanzania. Daarbij worden kinderen blootgesteld aan zeer gevaarlijke vormen van arbeid, al moet hierbij worden opgemerkt dat nog niet duidelijk is of het hier gaat om incidenten, of dat het probleem wijdverspreid is.

Het in kaart brengen van de duurzaamheidsimpact in de studie is een eerste stap in de reflectie over onze handel met ontwikkelingslanden. In mogelijke volgende stappen kan de Vlaamse overheid via ondersteuning van multilaterale organisaties, rondetafels en andere initiatieven zoals labeling mee helpen aan het nastreven van meer duurzame handelsrelaties.

Contact:

Leen Bas, afdeling Monitoring en Studie, 02 552 78 46, leen.bas@lv.vlaanderen.be

Link naar het rapport:

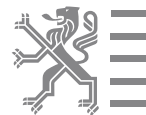
www.vlaanderen.be/landbouw/ontwikkelingslanden

Lijst met afkortingen

BAS	Bedrijfsadviesstelsysteem
BAU-scenario	Business As Usual
BB	Boerenbond
BGA	Beschermde Geografische Aanduiding
BMM	Beheerseenheid mathematisch model
BMO	Belgian Meat Office
BOB	Beschermde Oorsprongsbenaming
BSE	Boviene spongiforme encefalopathie
CAC	Conformitas Agraria Communitatis
CBKc	Cel Begeleiding Karkasclassificatie
CFCA	Community Fisheries Control Agency
CGW	Cultuur- en gebruikswaarde
CORE Organic	Coordination of European Transnational Research in Organic Food and Farming
CPVO	Community Plant Variety Office
CRA-W	Centre Wallon de Recherches Agronomiques
CRL	Community Reference Laboratory
DCP	DiagnoseCentrum voor Planten
DGZ	Dierengezondheidszorg Vlaanderen
DHA	Docosahexaeenzuur
DLBRP	Département de Lutte biologique et de Ressources phytogénétiques
DQPA	Département Qualité des Productions Agricoles
DS	Droge stof
ELFPO	Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling
ELISA	Enzyme Linked Immuno Sorbent Assay
ENGL	Europees Netwerk van GGO Laboratoria
EPA	Eicosapentaeenzuur
ERAnet	European Research Area Networks
EU	Europese Unie
EVF	Europees Visserijfonds
FAVV	Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen
FIT	Flanders Investment and Trade
FIVA	Financieringsinstrument voor de Vlaamse Visserij- en aquicultuursector
GGO	Genetisch gemodificeerde gewassen
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
GMO	Gemeenschappelijke Marktordening
GTS	Gegarandeerde Traditionele Specialiteit
GVB	Gemeenschappelijk Visserijbeleid
ILVO	Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek
ISTA	International Seed Testing Association
IUU	Illegal Unreported and Unregulated
IVB	Interprofessionele Vereniging voor het Belgisch Vlees
IWT	Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie.
JDP	Joint deployment plans
KIM	Kwaliteits Index Methode
KVLV	Katholiek Vormingswerk voor Landelijke Vrouwen
LA	Liinolzuur
LCG	Landbouwcentrum Granen, Eiwitrijke gewassen, Oliehoudende zaden
LEI	Landbouweconomisch Instituut
LMN	Landbouwmonitoringsnetwerk

LNA	alfa-linoleenzuur
Logo	Lokaal gezondheidsoverleg
MCC	Melkcontrolecentrum Vlaanderen
MFK	Meerjarig Financieel Kader
Minaraad	Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen
MIRA	Milieurapport Vlaanderen
MOV	Mono onverzadigde vetzuren
MRL	Maximale residulimieten
NGO	Niet-gouvernementele organisatie
NOBL	Netwerk Onderzoek Biologische Landbouw & voeding
NPF	Novel Protein Foods
NPW	Nationale Proeftuin voor Witloof
NRL	Nationaal Referentielaboratorium
NRL-GMO	National Reference Laboratory - Genetically Modified organisms
OHB	Onderscheidbaar, homogeen en bestendig
OP	Operationeel Programma
PCA	Interprovinciaal Proefcentrum voor de Aardappelteelt
PCG	Provinciaal Proefcentrum voor de Groenteteelt
PCH	Proefcentrum Hoogstraten
PCLT	Praktijkcentrum voor Land- en Tuinbouw
PCR	Polymerase chain reaction
PCS	Proefcentrum voor Sierteelt
PDPO	Programmadocument voor Plattelandsontwikkeling
PIVAL	Proefcentrum voor Innovatie, Verbreding en Advies in de Landbouw en Veehouderij
PROCLAM	Provinciaal Centrum voor Landbouw en Milieu
PSKW	Proefstation voor de Groenteteelt in Sint-Katelijne-Waver
RAC	Regionale adviesraad
RDS	Ready duty ships
SALV	Strategische Adviesraad voor Landbouw en Visserij
SERV	Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen
TAC	Total allowed catches
TAD Zuivel	Technologische Adviseerdienst Zuivel
TIW	Technisch Interregionale Werkgroep
UGM	Niet-geautoriseerde GGO
UHT	Ultra High Temperature
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
UPOV-criteria	Union pour la Protection des Obtentions Végétales
VAR	Vlootaanpassingsregeling
VIB-UGent	Vlaams Instituut voor Biotechnologie – Universiteit Gent
VIGeZ	Vlaams Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie vzw
VLAM	Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing
VLIF	Vlaams Landbouwinvesteringsfonds
VOLSOG	Vereniging voor Loonsproeiers
VRV	Vlaamse Rundveeteelt Vereniging
WIV-SBB	Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid - Afdeling Bioveiligheid en Biotechnologie
WKK	Warmtekrachtkoppeling
WPIG	West-Vlaamse Proeftuin voor Industriële Groenten
WTO	World Trade Organization

Colofon

Deze publicatie is een uitgave van de Vlaamse overheid, beleidsdomein Landbouw en Visserij.

Verantwoordelijke uitgevers:

J. Van Liefferinge

Secretaris-generaal, Departement Landbouw en Visserij

N. Van Ginderachter

Administrateur-generaal, Agentschap voor Landbouw en Visserij

E. Van Bockstaele

Administrateur-generaal, ILVO

Samenstelling:

Departement Landbouw en Visserij

Agentschap voor Landbouw en Visserij

ILVO

VLAM

Coördinatie en eindredactie:

Team C&ICT Landbouw en Visserij

Beeldmateriaal: Departement Landbouw en Visserij, afdeling Organisatie en Strategisch Beleid

Vormgeving: Team C&ICT Landbouw en Visserij

Druk: Vlaamse overheid

Nummer wettelijk depot: D/2010/3241/207

Overname van de teksten is toegestaan mits bronvermelding.

Het Jaarverslag is vrij te downloaden van de website:

www.vlaanderen.be/landbouw (Rubriek: Publicaties)

Of kan gratis besteld worden bij:

Departement Landbouw en Visserij

Afdeling Organisatie en Strategisch Beleid

Mevr. Sonja Coopmans

Ellips, 5e verdieping

Koning Albert II-laan 35, bus 40, 1030 Brussel

Tel. 02 552 77 67

e-mail: communicatie@lv.vlaanderen.be

